

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

З новага года ў «ЛіМе» - праграма перадач Беларускага і Расійскага тэлебачання.

СТАРОНКА 16

ХВАРОБА ЗАГАНЯЕЦЦА ЎГЛЫБ

Уладзімір КУЛАЖАНКА: «Наменклатурныя дылетанты і дэмагогі сцвярджаюць, што ўласную валюту на Беларусі нельга ўвесці, бо няма ўстойлівага таварнага забеспячэння будучых грошай. Гэта мэтанакіраваная хлусня, разлічаная на недасведчанасць альбо лёгкавернасць народа».

СТАРОНКА 5

ЧЫТАЙМА «ЛЕКСІС... ПРОСТА»

Юрась ЗАЛОСКА: «Слова несумненна валодае метафізічнымі ўласцівасцямі, якія, аднак, дасканала спасцігнуць чалавеку не дадзена».

СТАРОНКІ 6-7

У ТЫМ СВЯТЛЕ

Новыя вершы Ніла ГІЛЕВІЧА.

СТАРОНКА 8

НА ДЗІКАЙ ПРЭРЫ НАД КОТРАЙ, ГАЎЯЙ І ШЧАРАЙ

Сентыментальнае апавяданне Алеся ЧОБАТА пра яцьвягаў.

СТАРОНКІ 8-11

НЯМЕЧЧЫНА ЗБЛІЗКУ

Яўген ШУНЕЙКА: «Немцам трэба дапамагчы зразумець, што Беларусь, як і Нямеччына, еўрапейская краіна з вялікім мінулым і незалежнай будучыняй... І мы будзем мець сапраўдных сяброў, што не здраджваюць, не забываюць, верныя і ў радасці і ў цяжкі час».

СТАРОНКІ 13-15

ЗНАЁМЦЕСЯ: АРКЕСТР «МЕНСК»

Адбылася прэзентацыя народнага аркестра «Менск» /кіруе ім дырыжор Г. Новікаў/, расказ пра які мы рыхтуем да друку. А пакуль — моманты першага выступлення, занатаваныя нашым фотакарэспандэнтам В. СТРАЛКОЎСКИМ.

Гэты тыдзень паміж Новым годам і праваслаўнымі Калядамі напачатку нібыта абяцаў грамадзянам нашай краіны адпачынак ад палітыкі. Але падлічышы, у якую капейчыну абышоўся Новы год і чаго будучы каштаваць Каляды, большасць людзей Беларусі павінна была б зрабіць з гэтых разлікаў пэўныя палітычныя высновы: можа, надышоў час нешта змяніць у нашым жыцці?

Як бы прадчуваючы магчымасць пастаноўкі такога пытання, наш прэм'ер загадзя запланаванай візіт /візіт тыдня/ у Маскву. У праграме візіту — абмеркаванне ўмоў пастаўкі на Беларусь расійскіх газу і нафты. Пляціць будзем няйначай незалежнасцю, як бы прэм'ер і ягоная каманда ні супакойвалі народ, што гэта не так. Плануецца таксама палітычная заява аб адмове Беларусі ад сваёй валюты на карысць Расіі. З чым можна павіншаваць расійскага прэм'ера.

Сітуацыю, што склалася вакол «рублёвай зоны», са свайго боку красамоўна патлумачыў Станіслаў Шушкевіч падчас сустрэчы з калектывам газеты «Звязда» /цытата тыдня/: «Я ўстрымаўся пры галасаванні пытання аб аб'яднанні грашовых сістэм, таму што гэта не адзіны спосаб вырашэння праблемы. Нават калі з-за палітычных меркаванняў Расія пойдзе на такія страты для сябе і на ўступку нам, і ў першы момант гэта створыць для нас станоўчы імпульс, — то ў далейшым усё роўна мы будзем жыць так, як будзем гаспадарыць. Ніхто нас утрымліваць не будзе. Але якія сітуацыі могуць узнікнуць? Напрыклад, выдача зарплаты можа затрымлівацца са спасылкай на тое, што Расійскі банк не дае наяўнасці. /І, дарэчы, ён правільна робіць, бо трэба разумна гаспадарыць./ Такім чынам, усё гэта можа даць толькі папулісцкі ўзлёт для тых палітыкаў, якія робяць на гэта стаўку». Як бачым, Станіслаў Станіслававіч усё разумее, зрэшты, пакідаючы недаўменне нам: чаму ж усё-ткі ён устрымаўся? Славуата паяркуюнасць?..

Напярэдадні Новага года Саўмін Беларусі на грошы прыватных спонсараў ладзіў палітычна-забаўляльнае шоу пад прэтэнцыёзнай назвай: «Дети в гостях у премьера». Звяртаючыся да «дорогих деток», галоўны герой імпрэзы сказаў: «Пусть сегодняшняя сказка станет вашей повседневной жизнью».

І вось у першыя дні студзеня дзеці і іх бацькі атрымалі падарунак тыдня — «казка» пачала здзяйсняцца. У 1,5—2 разы падскочылі цэны на малочныя прадукты і дзіцячае харчаванне. У 3 разы больш будзем плаціць за газ і электраэнергію. Маючы «Дзедам Марозам» наш Саўмін, на нешта іншае і спадзявацца няварта было. Дзякуй вам, дарагія таварышы, за навагоднія падарункі дзецям і бацькам.

Адразу пасля навагодніх свят увесь свет абляцела і нечаканасць тыдня — Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларусі адмовіў Генеральнаму сакратару ААН Бутрасу Галі ў просьбе паслаць батальён беларускіх войск з міратворчай місіяй у Харватыю. Калі народныя дэпутаты галасавалі за далучэнне да «калектыўнай безбеспаснасці», яны не сумняваліся, пасылаць альбо не пасылаць нашых хлопцаў у Таджыкістан, Арменію ці Азербайджан. А тут раптам такая прынцыповасць...

Падзеі ў Расіі і далучэнне Беларусі да «калектыўнай безбеспаснасці» падштурхнулі Жамойць звярнуцца да Захаду з просьбай тыдня аб прыняцці яе ў НАТА. Можа атрымацца, што на Беларусі, як калісь, зноў будзе праходзіць падзел на Еўропу і Расію.

Пагрозай тыдня варта было б назваць словы ў навагоднім віншаванні Барыса Ельцына расіянам пра тое, што адным з прыярытэтаў знешняй палітыкі Расіі будзе абарона інтарэсаў расейцаў і рускамоўных у краінах блізкага замежжа. Падобна на тое, што прэзідэнт Расіі, каб уседзець у крэсла, пачынае скарыстоўваць лозунгі, пад якімі на выбарах прайшоў Жырноваўскі. Захад ставіцца да гэтага пакуль што спакойна, а Польшча ўжо заявіла аб «прабуджэнні д'яблаў на Усходзе».

На гэтым тыдні стала вядома, што Ваенны суд мінскага гарнізона /прысуд тыдня/ непабачыў парушэння законнасці ў звальненні з войска падпалкоўніка М. Статкевіча з ганейнай фармулёўкай нібыта за «грамадска-палітычную дзейнасць». Суд прыняў версію Міністэрства абароны, згодна якой да гэтай дзейнасці трэба аднесці публічны выступленні М. Статкевіча ў абарону нейтралітэту Беларусі. Але калі кіравацца такой логікай, трэба было б звольніць са службы ці не ўсё Міністэрства абароны і палову афіцэрскага корпуса Узброеных Сіл Беларусі. — тых, хто не хавае сваёй прыхільнасці да «калектыўнай безбеспаснасці».

Ёсць і навіна тыдня. Будзе беларускі ваўчар. Ён малападобны на расейскі, а болей на жамойцкі і чэхаславацкі. Адно насцярожвае: ваўчар уводзіцца з першага красавіка...

Падштурхнуць урад і Вярхоўны Савет да сур'эзнай працы альбо да датэрмінавай адстаўкі можа заява тыдня. Яе прыняў рэспубліканскі стачкам. На 12 студзеня запланаваны папераджальны страйк. Патрабаванні вядомыя: адстаўка ўрада Кебіча, утварэнне ўрада народнага даверу, датэрміновыя выбары сёлетняй вясною.

Год распачаўся палітыкай. Але лепей займацца палітыкай самім, чым будзе займацца яна намі.

А МОЖА, І НЕВЫПАДКОВА...

31 снежня тэлегледачы Беларусі мелі мажлівасць параўнаць навагоднія віншаванні Барыса Ельцына расіянам і Станіслава Шушкевіча грамадзянам Беларусі. Такая імпрэза бывае раз у год і падрыхтавацца да яе, здаецца, можна загадзя. Менавіта так і зрабілі на Расійскім тэлебачанні. Прэзідэнт Расіі ўспрымаўся менавіта як прэзідэнт. Ён прадстаў перад гледачамі ў інтэр'еры свайго рабочага кабінета, упрыгожанага расійскай дзяржаўнай сімволікай. Калі прэзідэнт скончыў прамову, на экране ўзнік уначым небе асветлены праектарамі расійскі трыкалор. Гучаў Дзяржаўны гімн. Потым трыкалор змянілі віды Крамля, начной Масквы. Ва ўсіх, хто

глядзеў у гэты момант тэлевізар, склаўся вобраз вялікай, моцнай краіны.

Станіслаў Шушкевіч сядзеў на фоне сцяны незразумелага колеру /узнікала асацыяцыя з бальніцай альбо казармай/, на стала стаяла чэзлая ёлачка і пакамечаны бел-чырвона-белы сцяжок.

Калі скончылася віншаванне, на экране на нейкую хвілю з'явілася невыразная застаўка з маленькім бел-чырвона-белым сцяжком, а потым — такія ж невыразныя «навагоднія» малюнкi.

І ўсё. Я разумею, у нас нявыкрутка з Дзяржаўным гімнам. Гімн БССР, які ўсё яшчэ лічыцца гімнам РБ, не стасуецца з гістарычнай

сімволікай — гербам «Пагоня» і бел-чырвона-белым сцягам. Але ж тады замест гімна маглі загукаць званы, а на экране з'явіцца храмы розных канфесій — Палацкая Сафія, Менскі Чырвоны касцёл, храмы Гародні, Нясвіжа, Заслаўя.

А ці ж бы кепска глядзеўся наш сцяг над будынкам Вярхоўнага Савета і герб «Пагоня» на яго фасадзе?

Можа, недапрацавала пэўная рэдакцыя Беларускага тэлебачання, а можа, усё гэта і невыпадкова... Мы ведаем, як ставіцца да Беларускай дзяржавы пракамуністычныя ўлады, як дбаюць яны аб яе прэстыжы і прывабным вобразе.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

ДЗЯКУЙ ТАБЕ, ГАЗЕТА!

Чаму я люблю чытаць і паважаю газету «ЛіМ»? Не толькі за яе смелую пазіцыю па асветленні нашага палітычнага і культурнага жыцця. Мне думаецца, яе робяць добрасумленныя людзі, сапраўдныя беларусы-патрыёты, дасведчаныя ў гісторыі Беларусі. Мо таму газета зрабілася сапраўдным дапаможнікам па адраджэнні нашай Бацькаўшчыны. «ЛіМ» павінен заняць адпаведнае месца ў праграмным працэсе ўсіх навуковых устаноў краіны, бо гэта ці не адзіная ў Беларусі газета, якая прасякнута нацыянальным духам беларускага адраджэння.

Усе гады я купляю «ЛіМ» у кіёсках. Не таму, што не хачу выпісаць, што, у дадатак, і танней. Прывычка хадыць па газету ў кіёск, я заўважыў, стала добра прыметаю многіх чытачоў і прыносіць асаблівую асалоду, калі сярод дзесяткаў розных выданняў шукаеш сваё, найбольш блізкае.

«ЛіМ» апошнім часам стаў больш палітызаваным, і гэта не ўсім даспадобы. Цяжка зразумець такіх людзей. Бо менавіта па гэтай прычыне газета — як асважальны глыток паветра ў гэты складаны час.

Яна стала цікавейшай кожнаму з нас і таму, што часцяком апавядае пра землякоў блізкага і далёкага замежжа, якія памятаюць сваю радзіму і маряць аб усталяванні яе поўнай незалежнасці.

Дзякуй табе, газета, за твой паслядоўны клопат аб вяртанні Беларусі ў Еўрапейскі дом. Дзякуй тым дзеячам літаратуры і мастацтва, якія сёння і сваім вострым публіцыстычным словам дапамагаюць роднай старонцы на яе цяжкім шляху да незалежнасці.

Звалючыя жыцця працягваецца. На змену старому прыходзіць новае. Як у палітыцы і эканоміцы, так і ў культуры. І мы не павінны адставаць, каб ніхто ў

свецце ад нас не адварнуўся.

Дзякуй табе, газета «ЛіМ», за тое, што ты ўскрываеш глыбокія пласты нацыянальнай спадчыны, аднаўляеш слаўныя падзеі нашай гісторыі, пішаш пра выдатных сыноў і дачок Беларусі, нашага народа.

Сёння Беларусь свабодная і нейтральная краіна, і ніхто нам больш не павінен дыктаваць, як жыць і працаваць, а тым больш, на нашай культурнай ніве. З суседзямі, блізкімі і далёкімі краінамі мы будзем падтрымліваць і развіваць добрыя і сяброўскія адносіны. У гэтым імкненні нам заўсёды будзе дапамагаць газета «ЛіМ».

А пажадаць «ЛіМу» ў новым годзе хочацца адно: так трымаць!

Лявон ДУБОЎСКИ,
рабочы

г. Мар'іна Горка

ДЗЯКУЙ ТАБЕ, ЧЫТАЧ!

І не столькі за добрыя словы пра нас, супрацоўнікаў «ЛіМа» /хоць, не будзем хлусіць, гэта таксама прыемна/, колькі пра наш і твой штотыднёвік.

Дзякуй табе за любоў, сяброўства, адданасць і падтрымку «ЛіМа»! Твае словы ўдзячнасці і павагі да газеты — самая найлепшая ўзнагарода для ўсіх нас. Бо што мы без цябе, свайго чытача? Наша слова, наша праца па выпуску газеты набывае сэнс толькі тады, калі знаходзіць водгук і параўмеласць у тваім сэрцы.

І мы рады, што гэта сапраўды так, што колькасць лімаўскіх сяброў і прыхільнікаў паволі, але ўсё ж няўхільна расце, што вось гэты, першы ў новым годзе нумар штотыднёвіка возьме ў рукі на пяць тысяч падпісчыкаў больш, чым летась. І кажучы сёння дзякуй за адданасць нашым сталым, даўнім чытачам, мы сардэчна вітаем новых нашых сяброў. Спа-

дзяёмся, што сяброўства гэтак з «ЛіМам» — усур'ез і надоўга.

Нашы прыярытэты, шануюны чытач, у самой назве што-тыднёвіка: літаратура і мастацтва. Мы пісалі і будзем пісаць найперш пра важнейшыя, галоўнейшыя з'явы, падзеі і працэсы, што адбываюцца ў беларускай літаратуры, музыцы, тэатры, выяўленчым мастацтве, наогул у культурным і духоўным жыцці нашага народа, пра творцаў розных галін мастацтва.

Аднак жа мы не будзем раўнадушнымі, абьякавымі, так бы мовіць, храністамі, занатоўшчыкамі тых ці іншых фактаў і падзей. Сваю справу летапісцаў літаратурна-мастацкага жыцця краіны мы будзем рабіць, як рабілі і дагэтуль, з пазіцыяй патрыётаў сваёй гэтак доўга занябанай і ганьбаванай Бацькаўшчыны, з пазіцыяй абаронцаў яе суверэнітэту і незалежнасці, з пазіцыяй

удзельнікаў ажыццяўлення нашага апошняга гістарычнага шанца на нацыянальнае і дзяржаўнае адраджэнне. І тут мы не саступім, як не саступалі і дагэтуль, ні на крок! Не саступім, бо штодня адчуваем тваю падтрымку, дарагі чытач, бо гэтакімі ж думкамі і жаданнямі прасякнута кожнае тваё пісьмо, што прыносіць рэдакцыйная пошта.

Разам — мы пераможам! Разам — мы дойдзем да Беларусі! Разам — мы паўстанем у цэнтры Еўропы вольнай і квітнеючай краінай, якая зойме ўрэшце «свой пачэсны пасадак між народамі!»

Гэты нумар «ЛіМа», як і апошні нумар леташняга года, — таксама навагодне-калядны. Вітаем вас, нашы старыя і новыя чытачы, з Новым годам, са святам Народзін Хрыстовых! Жадаем вам здароўя, мужнасці і веры ў лепшы дзень, плёну ў працы на карысць сабе і Бацькаўшчыне!

ЛІМАЎЦЫ

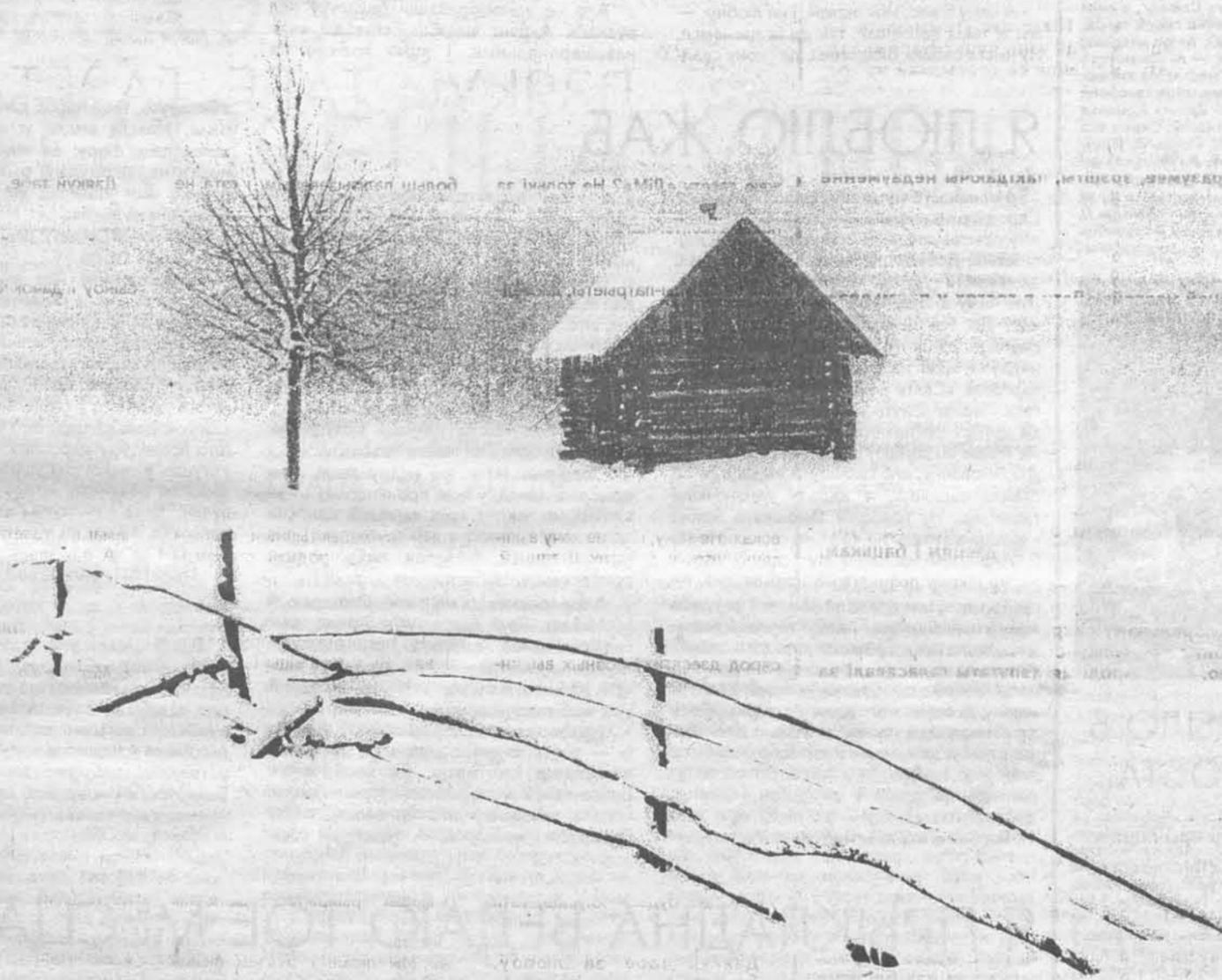
ВЫБАРЫ ПАВІННЫ АДБЫЦЦА

Выканаўчы камітэт Цэнтральнай Рады БСДГ прыняў заяву наконт выступлення на сесіі Вярхоўнага Савета часовай камісіі па вывучэнні дзейнасці камерцыйных структур. У ёй адзначаецца, што карупцыя ахоплены ўсе эшалоны ўлады — ад сельскіх і пасялковых да Вярхоўнага Савета, ад выканкамаў мясцовых Саветаў да Савета Міністраў. Падкупленыя дзялкамі ценявога бізнесу чыноўнікі і дэпутаты не могуць прыняць адпаведных законаў і практычных захадаў дзеля спынення гэтага зла. Наадварот,

яны зацікаўлены ў бязладдзі і незбярыве, каб абагачацца за кошт народа.

Звесткі аб карупцыі ва ўсіх эшалонах улады прымушаюць зрабіць практычную выснову — гэты Вярхоўны Савет і гэты ўрад павінны пайсці ў адстаўку. Па-ранейшаму надзённым застаецца патрабаванне дэмакратычных партый і рухаў аб сфармаванні кааліцыйнага ўрада і датэрміновых выбарах.

„А Калядачкі, а вярніцеся...“

*Сіні вечар паўстаў з даўніны...
і выплыла песьня
як водгук народнай душы,
захаванай Любоўю ў Вечнасці.*

Са Сьвятам Божага Нараджэння!

Daivova

ЛіМ - часопіс

«...ЦІ ПІКАНТНЫЯ КАШМАРЫ»

Неверагодна, але на сцэне Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі — прэм'ера оперы! Неверагодна, але глядачоў папярэджваюць: «Толькі для дарослых!» Што ж, дарослыя: паспяшайцеся пабачыць новы спектакль. Гэта — камічная опера Г. Даніцэці «Viva la mamma!», ці Пікантныя кашмары тэатральнага жыцця. Пасля Пецярбурга Мінск стаў другім горадам /на прасторах былога Саюза/, у якім ажыццэўлена пастаноўка гэтага твора. Дзякуй яго рэжысёру Ю. Аляксандраву. Музычны кіраўнік — А. Сасноўскі, сцэнаграфія У. Жданава, мастак па касцюмах В. Жалонкіна... Выканаўца галоўнай ролі — натулі Агаты — артыст Арнольд Ранцац працуе без дублёраў. Сярод яго партнёраў па сцэне — Н. Гайда, А. Ісаев, З. Вяржбіцкая, У. Пітроў, А. Тузлукоў ды многія іншыя. На здымках В. Стралкоўскага самыя «пікантныя кашмары» засталіся па-за кадрам. У вас ёсць магчымасць пабачыць іх падчас спектакля. Бліжэйшы мяркуецца 15 студзеня.

І ЁСЁ БЫЛО Б ПРОСТА...

Адзін з лістападаўскіх «Чонкіных...» у Рускім тэатры Беларусі /спектакль «Незвычайныя прыгоды салдата Чонкіна В. Вайновіча / выпаў на дзень нараджэння выканаўцы галоўнай ролі /натуральна, салдата Чонкіна / Віктара Гудзіновіча. І ўсё было б проста, звычайна, шарагова, так, як колісь вырашыў, а больш пэўна, не вырашыў рэжысёр і аўтар інсцэніроўкі, калі б у той вечар Віктар не надаў сваёму выкананню, скажам так, асаблівай або асацыятыўнай адметнасці, гэткай распачнай дзёрэкасці,

іранічнай радасці, — у спалучэнні яны ці не кожнаму абазнанаму тэатру мусілі давесці, што існаванне артыста ў знамянальных сорах гадоў — гэта і сон з прыкрасцямі, як у ягонага ж клоуна Чыка /«Жылі-былі дурні» А. Асіпава/, і драма Рацмана ў «Братах Маорах» Ф. Шылера, і казачныя неўразумеласці блазна Багдана /«Іван-ды-Мар'я» В. Гольдфельда/... На здымку: Віктар Гудзіновіч (Дакукін) у спектаклі «Хрыстос і Антыхрыст» Д. Меражкоўскага. Фота Аляксея МАЦЮША.

З пошты "LiMa"

МЕЧАНЫЯ АВЕЛЕВАЙ ПЯЧАТКАЙ

Бедная Беларусь! Гэта ж трэба, якая прыкрасць з ёю надарылася: незалежнасць, ліха на яе! А навошта нам такая раскоша, мы людзі простыя...

Вось і пнецца Беларусь да свайго вялікага суседа, на каленях паўзе, напамілы бог просіць — ды забярыце вы, старэйшыя браткі, гэтую недарэчную штукку, гэтую клятвую волю! Ну што ж, даюць — бяры. Дурнем быў бы сусед, каб не скарыстаў такі выпадак. Возьме! Са змешаным пачуццём задавальнення, шкадавання і пагарды.

Але пагарды будзе найбольш, колькі ты ні разважай пра аднасць і агульныя славянскія карані.

Ды што нам расейская /і сусветная/ пагарда! Да смерці радыя, што расейцы нас «узялі», мы са скуру будзем вылузваць, дагаджаючы ім. А расейцы — не скажу пра іх благога слова! — будуць у адказ нас па-свойму любіць.

А чаму б нас, між іншым, і не любіць — мы ж такія лагодныя, так да іх цягнемся. Ну чыста сабака бяздомны, да скону свай-

му гаспадару ўдзячны, што той яго падабраў. Хіба не любіць пан такога сабаку? Разумею, канечне, што сабака той — беспародны, другога гатунку, але ж якая адданасць!

У складзе Расеі мы таксама на веки застанемся «другім гатункам». А як жа інакш да нас ставіцца? Самі ж сваю незалежнасць прынеслі «на худых плячах». Але расейцы — людзі таксама незаславілыя. Дэмакраты скажуць нам: мы не супраць вашай смешнай гаворкі, хоць яна і сапсаваная руская, хочаце — вучыце сваіх дзетак па-мясцоваму, мы не будзем такія школьні зачыняць. А мы як закрытым: не трэба нас так пеціць, ласкавія паночкі! І борздзенька заявы панакрэзваем: у сувязі з уваходжаннем у склад Вялікай Расеі просім і патрабуем нашых дзетак ад вывучэння беларускай мовы вызваліць. Ну надта ж хочацца, каб усё ў нас па-маскоўску было!

Але не замаскіравацца беларусу пад рускага. Акцэнт выдасць, «га» ды «чэ» невыкараняльныя. І яшчэ тое-сёе не

дасць з расейскім натоўпам змяшца.

Каіна ўсе пазнавалі па «Каінавай пячатцы». Нас па іншай пячатцы пазнаюць, так бы мовіць, «Авелевай». Гэтай пячаткай Бог меціць народ, які не хоча быць народам. Добрахвотна прыносіць сябе ў ахвяру.

Але знак другараднасці, няпоўнай вартасці нас, зрэшты, ніколі не засмучае! Мы носім яго горда, як медаль «За барацьбу супраць Радзімы». Можна, парадзе нас метраполія, сапраўды начаканіць такіх медалёў — для заахвочвання манкуртаў? Калі да ўлады прыйдзе Жырыноўскі, гэта зусім верагодна...

Р. С. У Нострадамуса ёсць такія радкі: «Краіны /.../, каралеўствы і правінцыі сядуць са свайго папярэдняга шляху, каб стаць свабоднымі, /.../ і будуць патаемна незадаволены сваёй свабодай...» Сказана пра Беларусь? Ды не, напэўна, бо яна не «патаемна» незадаволена, а адкрыта...

А. ГРАМЫКА

г. Мінск

Я ЛЮБЛЮ ЖАБ

11 снежня быў дзень правоў чалавека. Сярод іншых мерапрыемстваў на Беларусі, яму прысвечаных, — нявыхад «Народнай газеты». Добра, што хоць «ЛіМ» з'явіўся, але і там ні гуку пра тых правы чалавечыя. Але чаму я пішу Вам, чаму адбіваю Ваш час? Ды ўсё таму, што і ў мяне, бо ваяе, сміліць душа і свярбляць рукі. Вось і нядаўна, калі на расійскім TV паказвалі чарговае «Свята кожны дзень», я адчула гэта. Пераапануты пад пажылога чалавека артыст распавядаў пра Дзюймавачку. Як толькі ён дайшоў да жабы, якая ўкрала Дзюймавачку, каб гвалтоўна выдаць яе за свайго сыночка, я адразу выключыла тэлевізар. Ну навошта зневажаць жабу, навошта кляпаць на яе? Скажаце, маўляў, Г. Андэрсен напісаў?! Ну і што?! Жаба нічога нікому дрэннага не зрабіла; яна, як і ўсё жывое, мае права на жыццё. І не трэба нікога пракаваць і падбуртваць падымаць на яе руку. Скажаце, што гэта казка? Але ж, здаецца, у А. Пушкіна васьмі што пра казкі гаворыцца: «Сказка — ложь, да в ней намёк, добрым молодцам — урок». Вось гэтыя малойцы пасля, як толькі дзе убачаць жабу, за каменні хапаюцца. Асабіста я — жаба люблю, як і ўсё астатняе натуральнае на зямлі і як добрыя вершы добрых паэтаў. Вунь як пісаў пра жаб С. Ясенін: «Приятны мне свиной испачкан-

ные морды и в тишине ночной звенящий голос жабы» ці «миру нужно песенное слово, петь по-свойски, даже, как лягушка».

Неяк я напісала ў «Комсомолку» ліст, дзе выказала сваё абурэнне з той прычыны, што па ўсіх тратуарах у горадзе стаялі сметніцы ў выглядзе пінгінаў з раскрытымі дзюбамі — быццам удзячныя за тое, што мы, людзі, будзем кідаць ім у рот усялякую дрэнь. І яшчэ я напісала, што асоба, здольная наўмысна зламаць дрэўца, — можа запроста і чалавека пазбавіць жыцця. Вядома, мяне не надрукавалі, але прыслалі адказ, у якім пра пінгінаў — ні слоўца, а наконт маіх вывадаў адносна здольнасці дрэваломы забіць чалавека мяне камсамольцы браліся паўшчуваць, прысароміць. Небяспечныя дзівакі!

Але вернемся да маіх жаб. Паўтараю, я іх люблю. Калі была зусім малая, дык садзіла іх сабе за пазуху. І страшэнна не люблю прыказку: «Маўчы, як жаба ў карчы». Хто-хто, а я ніколі маўчаць не буду. Я і за жаб гаварыць буду.

А цяпер колькі слоў пра паэтаў. Люблю іх — толькі смелых, мужных, прыгожых, пяшчотных і шчырых. Як наш Максім Багдановіч. У яго толькі адзін верш няўдалы. І то з прычыны, што ён вельмі любіў Беларусь і яе народ. А верш той вась:

Я ПРЫКЛАДНА ВЕДАЮ ТОЕ МЕСЦА...

Мая памяць захавала адзін з эпизодаў мінулай вайны. Было гэта ў 1944 годзе. У нашу вёску зайшоў бязбройны нямецкі жаўнер. Прысеўшы на лаўку непадалёк ад хаты маіх бацькоў, дастаў з кішэнкі фотакартку сваёй сям'і і паказваў акружыўшым яго людзям. На фотаздымку быў ён з жонкаю і трыма дзецьмі, ці то двое хлопчыкаў і дзяўчынка, ці то наадварот — не

памятаю. Крыху адпачыўшы, жаўнер рушыў далей, але шлях ягоны быў нядоўгі. Метраў за 200 ад вёскі яго сустрэлі партызаны. Па расказах дарослых, яго забілі стрэлам з ракетніцы. Вяскоўцы пахавалі немца на тым жа месцы і паставілі драўляны крыж. Магіла тая была дзесьці да 50-га года, пакуль не сагналі людзей у калгас, і тады яе зааралі.

ПАБЫВАЛІ Ё БАЛГАРЫ

У 1992 годзе споўнілася 1130 гадоў Полацку. У юбілейны год у палачан гасцявалі сусветна вядомыя балгарскі хор «Гармонія» і народны танцавальны калектыў з сяла Хаджыдзімава, што месціцца сярод суровых гор на паўднёвым захадзе Балгарыі, непадалёк ад мяжы з Грэцыяй. Пры ўдзеле гэтых таленавітых калектываў у Полацку ды Мінску былі наладжаны Дні балгарскай культуры. Яны прайшлі з вялікім поспехам і братэрскай прыхільнасцю да балгарскага народа, з якім у беларусаў не страчаюцца культурныя і духоўныя сувязі, нягледзячы на цяперашнія эканамічныя і палітычныя праблемы абедзвюх краін. Гэта заканамерна, бо нас спадчынна злучаюць адзіныя славянскія карані, за плячыма сённяшніх пакаленняў як балгараў, так і беларусаў, — тысячагадовая гісторыя, нас яднае неадольнае імкненне народаў да справядлівасці, волі і незалежнасці.

Старажытны Полацк летасць у верасні па запрашэнні таварыства дружбы «Балгарыя—Беларусь» дэлегаваў у сяло Хаджыдзімава з візітам у адказ узорны дзіцячы харэаграфічны ансамбль «Іскрынкі» Палаца культуры ВА «Шклова-лацк» і дзіцячы ансамбль народнай музыкі «Таўкачыкі» Полацкай музычнай школы на чале з іх музычнымі кіраўнікамі Г. Марковіч і П. Казловым. Рыхтуючыся да паездкі, кіраўнікі падрыхтавалі з калектывамі агульную праграму, разлічаную больш чым на гадзіну.

Прымалі нашых дзетак у Балгарыі вельмі чула, цёпла і гасцінна. Жылі ў школьным інтэрнаце сяла Хаджыдзімава, якое з'яўляецца цэнтрам абшчыны «Хаджыдзімава» /яна аб'ядноўвае 15 сёлаў/. Юныя артысты далі пяць канцэртаў. Гаспадары стараліся забяспечыць усе ўмовы побыту і выступленняў дзіцячых калекты-

«Беларусь, твой народ дачакаецца...» Дарчы, Максім амаль усім паэтам свету можа даць фору: ён нікога не абразіў, нікога не пакрыўдзіў, быў багаты больш душой, чым кішэнняй, не піў гарэлкі, ні перад кім не выгінаўся і, як ніхто цнатлівы, пайшоў углыб Сусвету, пакінуўшы нам свае геніяльныя творы.

Прабачце мне мае амаль дзіцячыя і адначасова амаль старэчыя споведзі, але я ўжо не дзіця і яшчэ не старэнькая. Праз пару год буду ў выпускніках /школьных/ хадзіць. Я ведаю, вы школьнікаў не друкуеце, але калі ўжо адзін ліст і змеціце, тэ нічога дрэннага ў свеце не здарыцца, але сёй-той даведаецца, што я люблю жабу: што прашу ўсіх дарослых пакінуць жывёл і птушак у спакоі і не ўцягваць іх у свае не заўсёды разумныя літаратурныя і іншыя гульні. Вось і нядаўна быў дзень правоў чалавека, а ў нас на яго забыліся. Дык дзе ўжо там да жаб.

З павагай і найлепшымі пажаданнямі да ўсіх Вас

КАЦЯРЫНА

Р. С. Напісала пакуль што пад псеўданімам, каб не ведалі мае аднакашнікі і хатнія, якія насмешліва ставяцца да таго, што я забіваю сабе галаву нейкай беларушчынай, вершамі, нататкамі і жабама і не рыхтуюся ў наргас ці куды яшчэ, а потым у гандаль, каб ужо да канца працаць Беларусь, яе мову, жабу і сябе.

К.

г. Менск

Я прыкладна ведаю тое месца, хоць мясцовасць ужо і змянілася, і магу яго паказаць. Я думаю, гэтым зацікавіцца ў нямецкім пасольстве і мо там паўпяцця адшукаць астанкі свайго суайчынніка, а потым, магчыма, і яго сям'ю.

Пётра БАСЛЫК

г. Вілейка.

ваў і давалі магчымасць цікава адпачыць у вольны час.

Перад ад'ездам палачан у Сафію ў будынку федэрацыі дружбы «Балгарыя — Расія і СНД» адбылася развітальная сустрэчка. На яе прыйшлі прадстаўнікі федэрацыі дружбы «Балгарыя — Расія і СНД», старшыня таварыства «Балгарыя — Беларусь» паэт Найдан Вылчаў і інш. Аўтар гэтых радкоў і перакладчыца М. Абрагімовіч мелі сустрэчку з групай балгарскіх пісьменнікаў і перакладчыкаў беларускай літаратуры. Мы яшчэ раз упэўніліся, што балгары — шчырыя людзі. Такімі ж яны ўспрымаюць і нас, беларусаў. І, несумненна, пакуль мы будзем ездзіць адно да аднаго ў госці, датуль не вычарпаюцца крыніцы нашых агульных скарбаў.

Гэтая паездка ў Балгарыю ажыццявілася дзякуючы спонсару — фірме «Белкамтэк», прамысловай групе прадпрыемстваў па пастаўках нафты акцыянернага таварыства «Інтэрбел».

Васіль САХАРЧУК

Меркаванне

Народжаныя ўрадам «Асноўныя напрамкі дзеянняў па выхадзе Рэспублікі Беларусь з крызіснай сацыяльна-эканамічнай сітуацыі і паскарэнні рыначных рэформ» супярэчлівыя і не абгрунтаваныя, і, на маю думку, маюць чыста папулісцкі характар. Усе разлікі зроблены на падставе таго меркавання, што спад вытворчасці ў 1994 годзе складзе толькі 5 працэнтаў. Хто можа ў гэта паверыць, калі спыніліся і працягваюць спыняцца дзесяткі прадпрыемстваў? Або яшчэ. Урад плануе дэфіцыт бюджэту ў 6 працэнтаў ад ВУП /валавога ўнутранага прадукта/, ды наважыўся выдаткаваць 6—8 працэнтаў знешніх валютных пазык — гэта складзе яшчэ адзін бюджэт на выдатках. Дык хіба пры гэтым прыпыніцца інфляцыя на ўзроўні 10 працэнтаў пад канец года? Праз якія ружовыя акулеры трэба глядзець на жыццё, каб прыйсці да такіх высноў? За ўсім гэтым хаваецца жаданне наменклатуры прыпыніць рэформы, тую ж прыватызацыю, бо яна хоча па-ранейшаму трымаць у руках лейцы кіравання эканомікай.

Запрашаю чытача разам паразважаць аб прычынах занярдвання нашай эканомікі.

ХВАРОБА ЗАГАНЯЕЦЦА ЎГЛЫБ

ПАМІЖ ПРАЦАЮ І ПРАДУКТАМ

Характэрна, што ў грамадскай свядомасці сучасны эканамічны крызіс на Беларусі ўспрымаецца, так сказаць, у вонкавым плане. Маўляў, разбурыліся вытворчыя сувязі, зменшыліся пастаўкі, шкодзяць суверэнізацыя і мытні і г. д. Пра гэта нагаворана і напісана шмат. Тым болей, што прычына крызісу не адна — пералік іх можна доўжыць бясконца. Але сярод іх ёсць прычына галоўная, эканамічная: супярэчнасць паміж працай і размеркаваннем яе прадукта. Ці вырашалася гэтая супярэчнасць пры так званым «развітым» сацыялізме? Вядома ж, не. У свядомасці народа яна нібы застыла ў такой каардынаце: кожны лічыць, што многа працуе і мала атрымлівае і таму імкнуўся да таго, каб меней працаваць і болей атрымліваць. Адсюль прынцып: «дзе б ні працаваць, толькі б не працаваць». Гэта галоўная супярэчнасць і прычына нашых бедаў.

Калі абяцаныя рэформы вырашаць гэтую супярэчнасць, выйсець з крызісу будзе знойдзена. Восць чаму даводзіцца з трывогаю назіраць за валтузнёй ва ўрадзе і Вярхоўным Савеце вакол прыватызацыі, асабліва калі заходзіць гаворка аб тым, каб яе паскорыць. Але ці можна паскорыць прыватызацыю, якая дагэтуль, фактычна, не праводзілася, калі яе мэтаю з'яўляецца не размеркаванне, а стварэнне ўмоў павышэння эфектыўнасці вытворчасці? Прыватызацыя дзеля размеркавання не мае сэнсу. Крызіс у рэспубліцы толькі паглыбіцца.

Вядома, самай ідэальнай формай пераадолення супярэчнасці паміж працай і прадуктамі была б такая прыватызацыя, калі б суб'ектам працы і ўласнасці на вырабляемы прадукт была адна і тая ж асоба ці група асобаў. Ды гэта немагчыма, бо рынак не пацерпіць манавытворчасці і манапрысваення вынікаў працы. Рынак — гэта змешаная эканоміка.

І далей. Небяспека паскоранай прыватызацыі заключаецца ў тым, што ў нашай практыцы, як форма макразканамічнага рэгулявання, яна ўжываецца абасоблена. Між тым, у краінах з развітой рыначнай сістэмай рэгуляванне нацыянальнай эканомікі праводзіцца праз нацыяналізацыю, раздзяраўленне і прыватызацыю ў пэўным комплексе. І яно зразумела, бо, каб праводзіць раздзяраўленне і прыватызацыю, трэба мець аб'ект дзяржаўнай уласнасці. На Захадзе дзяржава нацыяналізуе некаторыя прадпрыемствы ці галіны, паколькі гэта неабходна для ўраўнаважвання стану эканомікі краіны. Наступае такі момант, калі яны могуць быць прыватызаваны зноў жа ў інтарэсах нацыі. У Англіі, напрыклад, пры Маргарэт Тэтчэр за год праводзілася прыватызацыя не болей як трох раней нацыяналізаваных буйных прадпрыемстваў. І пераход ад дзяржаўнай формы гаспадарання да прыватнай, што заўсёды звязаны з пэўнымі выдаткамі, не адбываўся адмоўна на эканоміцы краіны. У нас жа нацыяналізацыя

праводзілася 75 год назад шляхам чырво-нагвардзейскай атакі на капітал. Многа было страчана і згублена. Ну, а калі зараз яшчэ паскорана правесці прыватызацыю, то з эканамічнага боку чакаць чаго-небудзь добрага няма надзеі. Трэба ісці рашуча, але паслядоўна і надзейна. І галоўнае — злучыць уласніка працы з прадуктам яго працы, эканамічна зацікавіць у сваёй дзейнасці. А гэта вельмі складана.

ПРАЦА І МАНАПОЛІЯ

Супярэчнасць паміж працай і прадуктамі працы будзе заганяцца толькі ўглыбіні, калі не будзе пераадолена дзяржаўная манаполія амаль на ўсе віды вытворчасці. Прыватызацыя толькі ўскладніць яе і ўзмацніць адмоўны эфект. Адсюль вынікае, што дзяржава, праводзячы прыватызацыю, павінна праявіць клопат аб стварэнні сярэдніх і дробных прадпрыемстваў, аказаць ім фінансавую і крэдытную дапамогу, каб яны сталі на ногі і стварылі канкурэнтнае поле ў рыначнай сістэме.

Рэгулюючая роля дзяржавы з мікраэканомікі ўжо сёння павінна пераключацца на макразканоміку, бо ствараюцца ўмовы для гэтага. На практыцы ж створаная наменклатурай супярэчнасць у крэдытна-фінансавай сістэме не толькі не пераадолюецца, а ўскладняецца. У чым гэта праяўляецца? Найперш у тым, што Нацыянальны банк краіны пазбаўлены магчымасці быць рэгулятарам эканомікі на макраўзроўні, бо валютныя фонды знаходзяцца ў Знешэканомбанку. А як без іх рэгуляваць грошовае абарачэнне і абараняць валютны курс разліковых білетаў? Апроч гэтага, камерцыйныя банкі, якіх аж

25 у краіне, рэальна не кантралююцца Нацыянальным банкам. Яны толькі бяруць у яго льготныя крэдыты, якія, дарэчы, выкарыстоўваюць для кароткатэрміновага крэдытавання, наганяюць маржу /прыбытак банка/, выдаюць самую высокую ў краіне заробную плату сваім служачым, па сутнасці, праядаюць нацыянальны даход, на чым і заканчваецца іх «станоўчая» дзейнасць. Да таго ж, выкарыстоўваючы мультыплікатар грашовай прапановы, камерцыйныя банкі ствараюць грошы, множаць іх у сферы абарачэння і тым самым узмацняюць інфляцыю.

З правядзеннем прыватызацыі звязана яшчэ адна глыбокая эканамічная і сацыяльная супярэчнасць. Гаворка ідзе аб легалізацыі цэнавога капіталу. Падчас «прыхватызацыі», а таксама ў сферы абарачэння, праз спекуляцыю даволі значная праслойка насельніцтва набыла вялікія багаці, нарабавала іх у народа. Калі прадаваць частку прыватызаваных фондаў

праз аўкцыёны /а гэта будзе праводзіцца/, то ўсё скупаць нуварышы. Агроністы капітал застаюцца цэнавым і будзе толькі шкодзіць стабілізацыі на ўсіх кірунках рэформы. Між тым, працоўныя слухна патрабуюць, каб ім было вернута нарабаванае. Як гэта зрабіць? Ва ўсякім разе, ва ўрадавых сферах пра гэта не думаюць. Ці не таму, што і чыноўнікі прыкляліся да «прыхватызацыі»? Таму ёсць небяспека, што і гэтая супярэчнасць будзе заганяцца ўглыб. Дзе і як праявіць яна сябе — пакажа час. А праявіць абавязкова.

ЁСЦЬ ГРОШЫ І НЯМА ІХ

У «Асноўных напрамках дзеянняў па выхадзе Рэспублікі Беларусь з крызіснай сацыяльна-эканамічнай сітуацыі і паскарэнні рыначных рэформ» анічога не сказана аб нацыянальнай валюце і яе ўмацаванні, затое многа палітэраў палажэнняў прысвечана пераадоленню інфляцыі. Між тым, усе, відаць, звярнулі ўвагу на тое, што на кожнай сесіі Вярхоўнага Савета аграрнікі ва ўльтыматыўнай форме патрабуюць крэдыты, фінансавання і павышэння закупачных цен. Мільярды рублёў атрымлівае вёска. Але ва ўмовах гіперінфляцыі грошы, якія ёсць, — не грошы, бо не выконваюць функцыі накуплення. Нібы ёсць грошы і няма іх. І зусім зразумела, што да таго часу, пакуль не будзе ўведзена нацыянальная валюта і не стабілізуецца крэдытна-грошавая сістэма, сяляне будуць стаяць з працягнутай рукою і не будуць павялічваць вытворчасць, не павязуюць у горад прадукты за рублі, бо за іх сёння, а тым болей заўтра, пры дзікай інфляцыі, нічога нельга купіць.

Не чуваць апошнім часам і голасу Нацыянальнага банка аб неабходнасці ўвядзення нацыянальнай валюты. Відаць таму, што, па сутнасці, ён не нацыянальны, а ўрадавы, або праўрадавы. Устанавіць валютны курс разліковых білетаў толькі на аснове біржавых валютных здзелак — 1 расійскі рубель да 4,15 беларускіх рублёў — проста смешна, бо ўлічваецца толькі 20% гандлёвых здзелак — з замежкам за грошы і не прымаецца пад увагу 80% бартэрных здзелак. А гэта таксама гандаль. Да таго ж, не ўлічваюцца расейскія рублі беларускіх прадпрыемстваў, на банкаўскіх рахунках Расіі і валютныя рахункі на Захадзе. І гэта называецца рэальнай ацэнкай грашова-фінансавай сітуацыі. Смех і гора! Хіба не па гэтай прычыне «чаўнакі» вывозяць штодзённа на ўсходнія рынкі сотні тон сыру, смятаны, згушчонага малака і іншых тавараў. «Мудрыя» кіраўнікі Нацыянальнага банка заяўляюць, што дэвальвацыя /падзешаўленне/ разліковых білетаў у параўнанні з расейскім рублём не мае сувязі з узроўнем рэальнай заробнай платы. Як жа не мае, калі павальны вываз тавараў толькі ўзмацняе інфляцыю, якая з'яўляецца нябачным падаткам на зарплату? Відавочна, што банкаўскія чыноўнікі ўмеюць толькі напампоўваць краіну разліковымі білетамі — у абарачэнне ўжо выпушчаны 2,6 трыльёна «зайцаў», або па 260 тыс. рублёў на чалавека. Восць дзе крыніцы інфляцыі? Ды яшчэ ў 1994 годзе Нацыянальны банк збіраецца павялічыць свае актывы /лічы — крэдыты/ болей чым удвая. Восць і ўся «антыінфляцыйная» палітыка. А пра тое, як вярнуць валюту з далёкага і блізкага замежжа — пра гэта ў банку, відаць, не думаюць. Прасцей плаціць працэнты па замежнай запазычанасці, чым стымуляваць вяртанне нацыянальнага багацця — долараў ды рублёў — на радзіму. Тады і валютны курс разліковага білета быў бы іншы і не было б уцёкаў ад яго.

А ШТО ЗА ГРАШЫМА?

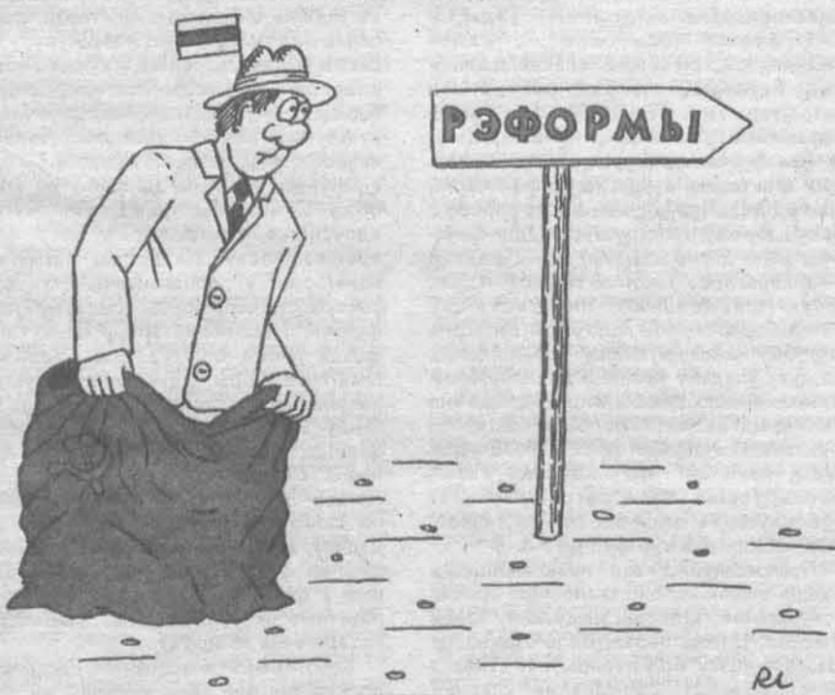
Наменклатурныя дылетанты і дэмагогі сцярджаюць, што ўласную валюту на Беларусі нельга ўвесці, бо няма ўстойлівага таварнага забеспячэння будучых грошай. Гэта мэтанакіраваная хлусня, разлічаная на недасведчанасць альбо легкавернасць народа. На самай справе тавары ёсць і матэрыяльнае забеспячэнне грошай у наяўнасці. Толькі гэтыя тавары расцягваюцца і разрабаўваюцца. Звернемся да даведніка статыстычнага камітэта СНД «Эканоміка Садружнасці Незалежных Дзяржаў», выдадзенага ў 1993 годзе. Даньня гэтага дакумента сведчаць, што ў 1992 годзе агульны аб'ём прамысловай прадукцыі ў разліку на душу насельніцтва склаў у Беларусі — 112,3 тыс. рублёў, а ў Расіі — 108,5 тыс. рублёў. Вытворчасць спажывецкіх тавараў адпаведна — 40,3 тыс. руб. і 32,7 тыс. руб. вытворчасць збожжа — 707 і 717 кг, мяса — 91 кг і 55 кг, малака — 572 кг. і 315 кг, розныя тавары варот на чалавека — 27,2 тыс. руб. і 24 тыс. рублёў. Як жа пасля гэтага разумець, чаму Расія мае сваю валюту, а Рэспубліка Беларусь не мае? І што, разліках некаторых эканамістаў, спад вытворчасці будзе на ўзроўні 15 прац., а інфляцыя, дай бог, каб затрымалася на 20 прац.

Дваістаць, супярэчліваць крокаў урада проста ўражае. У «Асноўных напрамках...», у прыватнасці, запісана, што ў галіне вытворчасці вырашана не меней 50 прац. буйных прадпрыемстваў ператварыць у дзяржаўныя акцыянерныя кампаніі з наступным стварэннем на іх аснове холдзінгаў. Гэта чарговы камуфляж галіновых міністэрстваў, ранейшых манаполій.

Альбо ўзяць рашэнне аб лібералізацыі цен. Урад плануе разгледзець такую магчымасць з 1 студзеня 1994 года. Здавалася б, гэта добра для калектываў прадпрыемстваў, калгасаў, саўгасаў і іх кіраўнікоў: вырабляй прадукт і прадавай па любых ценях, калі купляюць. Дык жа — не! Дырэктары, старшыні і хворая на камуністычную ідэалогію бюракратыя не хоча пайсці на гэта, бо ведае, што дрэнную працу ніхто не будзе аплачваць. Трэба разлічваць толькі на сябе і паважаць спажывца. Баіцца лібералізацыі і ўрад, бо з яго рук выбіваецца рычаг кіравання эканомікай.

Як бачым, нашы эканамічныя ды палітычныя супярэчнасці заганяюцца ўглыб. Хто і калі іх пачне вырашаць?

У. КУЛАЖАНКА,
доктар эканамічных навук, прафесар,
член Цэнтральнай Рады БСДГ

Малюнак Л.РАЗЛАДАВА

ЛіМ - часопіс

ШЭСЦЬСОТ З ГАКАМ

Доўгі час мы амаль нікога не ведалі пра сучасныя замежжы. А яны, аказваецца, не проста жылі, а яшчэ і выдавалі кнігі, выпускалі газеты.

Шмат якія з гэтых выданняў можна ўбачыць сёння на выстаўцы, што арганізавана Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі.

Экспанаты яе — адметныя іх збіраючыся на і з'езд беларусаў свету, прыхаліў з сабой В. Кіпель. Нямнога-німала, а звыш 600 адзінак. Для агляду выстаўлены не ўсе — ніякіх стэндаў не хопіць, адабраны самыя галоўныя.

Н. К.

ПЕРШЫ НУМАР «БЕЛАРУСКАГА УСХОДУ»

Выйшаў з друку першы нумар рэспубліканскай незалежнай дэмакратычнай газеты «Беларускі Усход». Новае выданне «ставіць сваёй мэтай выхаванне ў чытачоў духоўнасці, высакароднасці, часнасці, працалюбства, міласэрнасці, таварыскасці, любові да бліжняга, да Бацькаўшчыны, хрысціянскага і агульначалавечага інтэрнацыяналізму, грамадзянскага сумлення і грамадскай актыўнасці». Маркуецца не абмянаю таксама пытанняў культуры, змяшчае літаратурна-мастацкія творы.

«БУ» выходзіць па суботах.

Што цікава, дык тое, што галоўны рэдактар газеты /як пазначана ў выхадных дадзеных/ жыве ў Хоцімску, там жа прапісаны і намеснік галоўнага рэдактара. А вось адказы за выпуск «БУ» мае мінскі тэлефон. Сама ж газета друкуецца ў... Могілёве накладам адна тысяча асобнікаў.

ПРАЗ СМУГУ ЧАСУ

Рагнеда і Усяслаў Чарадзей, Ефрасіння Полацкая і Лазарь Богша, Казімір Лышчынскі і Давыд Гарадзенскі назаўсёды засталіся ў нашай нацыянальнай гісторыі. Постаці іх ажываюць на старонках кнігі «Праз смугу стагоддзяў», выпушчанай выдавецтвам «Народная асвета» ў серыі «Школьнікам аб гісторыі Беларусі».

Кніга па-свойму ўнікальная. Пачатак ёй, па сутнасці, паклала некалькі гадоў назад рэдакцыя газеты «Чырвоная змена», калі ўзяла новую рубрыку «Славутыя імёны». Тады ж з'явіўся і першы нарыс «Рагвалод і Рагнеда» С. Тарасова. З цягам часу чытачы змаглі пазнаёміцца і з іншымі знакамітымі людзьмі Бацькаўшчыны: «Чырвоная змена» расказала пра менскага князя Глеба, Кірылу Тураўскага, Міндоўга, Сымона Буднага, Міхала Кляефаса Агінскага, Аляксандра Ходзьку і іншых. Аўтарам гэтых твораў сталі В. Чаропка, М. Багадзяж, В. Грыцкевіч.

Ахвотна для газеты пісалі У. Арлоў, І. Масляніцына, А. Сімакоў, Ф. Ігнатюскі, А. Майсёнак, У. Мархель.

З гэтых публікацый М. Багадзяж і склаў кнігу «Праз смугу стагоддзяў».

Т. Т.

«НАША НІВА», N 18

Каляды нумар віленскай беларускай газеты «Наша Ніва» прысвечаны Менскай Оперы. Сабраўшыся пасярод ночы каля тэатра на Траецкай гары, аўтары ствараюць свае тэксты пра міжаеанную Беларусь, пра сувязь архітэктуры з грамадскай свядомасцю і пра Язэпа Лангбарда. «...Оперны тэатр варты таго, каб стаць сімвалам Менску» — робіць выснову гісторык Аляксандр Дзяржэвіч. Па прыкладу Чэхіі і Славакіі стылістыка функцыяналізму можа і ў нас стаць сімвалам незалежнага Існавання. Недаўра ж у сярэдзіне 1990-х менавіта тут нехта вывесіў бей-чырвона-белы сцяг... Ян Марыя Бэрнардоні правёў на Беларусі 13 гадоў жыцця. Адзін саваецкі паэт напісаў верш пра тое, як «за росыпіс Нясвійскага касцёла люты князь Радзівіў выкалаў Бэрнардоні вочы». У гэтым нумары «НН» гісторык архітэктуры Валянцін Калнін сцвярджае, аднак, што гэта былі лепшыя гады ў жыцці італьянскага архітэктара. «Што вы думаеце пра ўласную смерць?» — на такое пытанне карэспандэнт «НН» адказаў: менскія літаратары, мастакі, музыкі... А таксама — завочна — Мантэні, Ванэгут, Мозм ды шмат іншых знакамітасцяў.

У нумары таксама друкуецца арыгінальны верш Л. Сільновай, І. Бабкова, Х. Ніцкі і перакладныя — Петраркі і Веры Рыч, арыгінальная проза Б. Пятровіча і перакладная — Джэймса Джойса. А таксама — эсэ Чэслава Мілаша і Мэры Марон, шмат рэцэнзій ды іншых матэрыялаў.

Сярод кніг

ЧЫТАЙМА «ЛЕКСІС... ПРОСТА»

Бадай, кожнаму, хто любіць прозу Буніна, блізкія пачуцці Аляксея Арсенева з «Жизни Арсенева» — падчас яго чытання праўдзівага тэксту «Слова аб палку Ігаравым». «И что нужды, что был «Курьск» только скучнейшим губернским городом, а пыльный Путивль был, верно, и того скучней! Разве не та же глушь, пыль была и тогда, когда на ранней степной заре, на земляной стене, убитой колыями, слышен был «Ярославнин глас»?..» Малады пісьменнік, «апошні класік» рускай літаратуры, чытаючы старажытнарускія тэксты, напэўна, адчуваў сапраўдныя флюіды рускага духу, нябачную, магічную лучнасць з пра-продкамі. «Преданья старины глубокой» напэўна мацавалі мастакоўскі талент, прыўносілі ў стыль пісьменніка амаль фізічна адчувальную рэчывнасць... «Мінулае стойваецца ў слове, і слова — тое адзінае, што застаецца ад мінулага. Слова — ... другая рэальнасць, другое жыццё існага; пазаяіснае быццё страчанага часу... Чалавек і ўсё ягонае векаванне прычынліліся адно дзеля таго, каб узнялося, ускаласілася слова... Слова — гэта аб'ектыўная прысутнасць мінулага ў віруючай плыні сучаснасці. Гэта — вынятка эсэ-рэцэнзіі Валянціна Акудовіча з нагоды вершаказы Алясея Разанава /«Версія», газеце «Культура», N 21, 1992 г./».

Напэўна, сапраўды, Слова несумненна валодае метафізічнымі ўласцівасцямі, якія, аднак, дасканалы спасцігнуць чалавеку не дадзена. Французская акадэмія нават афіцыйна забараніла даследаванні паходжання мовы, з тае нагоды, што

пытанне належыць да тых нямногіх загадак разумовага досведу /накштальт праблемы «вечнага рухавіка»/, якія не пад сілу вырашыць чалавечаму розуму.

Як бы там ні было, Слова вечна вабіць вока таго, хто з гатоўнасцю дае сябе заважыць, зачараваць і апантаць — Словам жа. Вока літаратара /у шырокім сэнсе/. Канечне ж, крыніцы пачэрпвання слова, спосабы выкарыстання літаратурнага слова могуць быць самымі рознымі, ад вузкапрагматычных /мітынг, палеміка/ да метафізічных /верш, эсэ/, калі ў слове паэт вычувае дыханне, рэха тае, мінулае мінулае, сведак «дзён, што ў нябыт адышлі». Мне здаецца, пераканала давеў істотнасць апошняга досведу Алясея Разанава /у гутарцы з Галінай Шаблінскай, «Добры вечар», 1.09.1993 г./: «Класіка — гэта не толькі ўчарашні дзень, з якога мы прывыклі выводзіць традыцыю. Традыцыя можа ісці і ў пазачарашні дзень, і ў такія глыбіні, дзе, можа, ужо след знікае. Але і там, у глыбінях, а можа, у найпершую чаргу там — ішла гаворка пра вельмі істотныя рэчы». Апошняя кніга паэзіі А. Разанава «У горадзе валадарыць Рагвалод», бадай, і засведчыла напружанае ўслухованне паэта ў мелас слоў беларускіх, яго прагу адчуць і прадказаць тое нешта «вельмі істотнае»...

Але мы пра іншае. Метафізіка слова застаецца метафізікай няўдзячнай, калі яна, так бы мовіць, «рэчывна-незабяспечаная», калі словы тае ці іншае мовы не патрапляюць у тэзаўрус, слоўны сховакспрат, дзе кожнае слова мецьме сваю «келлю», свой прадпісаны слоўнік «дом», у якім яго заўжды можна знайсці. Апроч таго, вартасны слоўнік становіцца феноменам культуры, здольным — на слоўным узроўні — падмяніць «непасрэдную рэчаіснасць». /Узгадайма вершаванае «Заглядаю я ў вёску, як у слоўнік, Каб упэўніцца, што правільна пішу...» Ідэал — калі слоўнік пераадолявае такое «эквівалентнае»

супастаўленне з жывой моўнай стыхіяй, робіцца неразмэннай каштоўнасцю пісьмовай культуры./

Натуральна, асабліваю цікавасць сучаснага літаратара выклікаюць нячытаныя гласарыі «свой мінуўшчыны», першыя спробы як-кольвечы спарадкаваць слова беларускае на паперы. У гэтым сэнсе ўнікальную каштоўнасць маюць старабеларускія лексіконы «Лексисъ съ толкованіемъ словенскіхъ мовъ просто», «Лексис. Сиречь реченія, въкратце събранны. И из славенскаго языка на прости рускій діалектъ истолкованы. Л. З.» Лаўрэнція Зізіанія і «Синонима славеноросская», што пабачылі свет у адным зборы ў 1992 годзе /у серыі выдавецтва «Універсітэцкае» «Скарбніцы беларускай культуры»/. Выданне гэтых рарытэтаў на Беларусі адбылося ўпершыню, дзякуючы замове Беларускага Праваслаўнага Брацтва трох Віленскіх мучанікаў і Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына». Але скажаць «ўпершыню пабачылі свет» было б, напэўна, недастаткова — асабліва зважыўшы на памер падрыхтоўчай працы, праробленай складальнікам выдання, філолагам, супрацоўнікам Інстытута літаратуры імя Я. Купалы А. Яскевіч. Іменна: колькі тэксталагічнай працы і розуму ўкладзена ў апрацоўку арыгіналаў. У выхадных дадзеных пазначана, што складальнікам зроблены ўкладанне, рэканструкцыя, сучаснае правапісна-графічнае ўпарадкаванне тэкстаў; прадмова, пасляслоўе і каментарыі таксама належаць А. Яскевіч. Работа немалая, вартая, можа, вымагаў цэлага калектыву: патрэбна ж было наблізіць /адаптаваць/ старажытную графіку і пунктуацыю да сучасных нормаў, каб пракаветныя глосы маглі ўспрымацца намі, сучаснікамі, — але адначасна захаваць і тое, што ў мовазнаўстве набыло найменне «ўнутраная форма» слова /пра гэта падрабязна гаворыцца ў пасляслоўі/. Перад рэканструктарам

Старабеларускія лексіконы: /«Лексисъ съ толкованіемъ словенскіхъ мовъ просто», «Лексис...» Л. Зізіанія, «Синонима славеноросская»/ /Уклад, рэканструкцыя, сучас. правапіс.-граф. ўпарадкаванне тэкстаў; прадм., паслясл. і камент. А. А. Яскевіч. — Мн., «Універсітэцкае», 1992.

ТВОРЦА ЦІ РАБ ГІСТОРЫІ?

Гэты артыкул пачынаўся як рэцэнзія. Аднак, наладзіўшы разборку абранай кнігі, аўтар патроху разышоўся, знайшоў у кнізе вялікую праблему і ў запале замахнуўся на выкрыццё цэлай з'явы ў беларускай культуры. У выніку атрымаўся твор неакрэсленага жанру — нешта накштальт кактэйлю з рэцэнзіі і публіцыстыкі.

Наша культура хварэе на адну немац, якую найлепш будзе назваць «посткаланіяльны сіндром». Хвароба гэта даўняя, толькі раней яна была каланіяльным сіндромам. Тады, у СССРаўскія часы, яна не надта выяўлялася, бо была «лакалізавана» пад бетоннай глыбай імперскага таталітарызму. Прыспёў час, глыба адвалілася і сталі відаць метаастазы...

Беларуская культура застаецца істотным фактарам жыцця невялікай часткі грамадства. Праўда, мае месца спроба з боку дзяржаўных структур надаць беларушчыне агульнаграмадскі характар /найперш праз Закон аб мовах/. Аднак гэтую фармальную, па-чыноўніцку няўключную спробу /ці, хутчэй, імітацыйную спробу/ ажыццяўляюць каланіяльныя па духу ўлады ў краіне з дакляраванай незалежнасцю. Паколькі праводзіцца яна непадрыхтавана і непрафесійна, то ўзнікаюць пачварныя формы эрзац-культуры, накштальт «двухмоўных» газет, «беларускіх» тэлепраграм, «беларускамоўных» дзіцячых садкоў і школ, «фальклорных» гуртоў і да т.п.

Прыкметнай з'явай незалежнасці жыцця былой калоніі становіцца працэс асэнсавання /ці пераасэнсавання/ сваёй гісторыі. Цяжка пераацаніць значнасць гэтага працэсу, бо ў непарыўнай сувязі з ім адбываецца фармаванне ўласнай дзяржаўнай і грамадскай ідэалогіі, а, значыць, і будова сваёй дзяржаўнасці.

Імкненне да новага разумення гісторыі Беларусі перастала быць прывілеяй нацыянальна свядомых людзей і ахоплівае іншыя слаі грамадства. Яно праўляецца ва ўздыме цікавасці да гісторыі, росце попыту на гістарычную літаратуру, у масавым выданні апошняй, з'яўленні новых інтэрпрэтацый і інтэрпрэтатаў гісторыі. Аднак гэтаму працэсу як частцы агульнакультурнай сітуацыі ўласціва і агульная хвароба, якая найперш выяўляецца праз адмоўныя ў цэлым адносіны да яго з боку сённяшніх улад. Па-другое, адсутнічае кантроль за ім з боку прафесіяналаў. Найбольш актыўнымі наватарамі ў пераасэнсаванні гісторыі выступаюць непрафесіяналы: літаратары, філолагі і іншыя аматары. У самім гэтым факце нічога благага няма. Аднак іх шматлікія творы навуковага і навукова-папулярнага характару на шляху да чытачоў не праходзяць праз жорсткія фільтры прафесійных рэцэнзій /з прычыны бюспіілы нашай прафесійнай гістарычнай навукі/. У выніку мы бачым на старонках розных гістарычных выданняў, мякка кажучы, вольнае абыходжанне з гісторыяй, безліч метадычных і фактычных памылак і агульны прымітывізм у тлумачэнні важнейшых гістарычных працэсаў.

Каб не быць галаслоўным, паспрабую праілюстраваць свае высновы на прыкладзе адной працы, на мой погляд, дастаткова тыповай.

Твор Міколы Гайдука «Паратунак» заняў 367 старонак тэксту з ілюстрацыямі. Выдавецтва «Юнацтва» прыцэльна адрасавала яго «чытачам сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту». Аўтар сваім апавядан ахапіў агромністы кавалак часу — ад антычнай цывілізацыі да пачатку 15 ст. У цэнтры ўвагі М. Гайдука — гісторыя Беларусі і асабліва яго роднай Беластоцчыны. Пазначаны на тытульным лісце жанр «гістарычныя эсэ» — такі прывабны і такі ў нас рэдкі — распаліў маю чытацкую цікаўнасць. Аднак з першых жа старонак непрыемна ўразіла нейкая бязважкая лёгкасць, з якой аўтар робіць важныя гістарычныя высновы, раздае характарыстыкі гістарычным асобам. Напрыклад, на падставе адной знаходкі ў Гродне /дакладней, у 5 км ад старажытнага цэнтру/, а менавіта часткі скандынаўскага мяча 10 ст., М. Гайдук абгрунтоўвае выснову, што «сярэднявечная гарадзенская зямля» пастаўляла збожжа Скандынавіі /стар. 80/. Ці вольны такія нечаканыя пасаж на наступнай старонцы аб падзеях 10 ст. на Гарадзеншчыне пасля заняцця Полацка князем Уладзімірам у 976 г.: «Сюды, на Гарадзеншчыну, адыходзілі з Полацкай зямлі тыя, хто не пажадаў скарыцца вялікаму князю кіеўскаму, і Гародня стала прыстанішчам тых патрыятычных сіл, якія намагаліся адбудаваць самастойную дзяржаву крывічоў — Полацкае княства». Адкуль гэта аўтар узяў — вядома яму аднаму. Здзіўляе агульны прымітывізм у тлумачэнні гісторыі, прычым ён выступае ледзь не як метады гістарычнага пазнання. Варта пачытаць хаця б сцэну пахавання вялікага князя Альгерда. Сыны і сваякі нябожчыка, паводле М. Гайдука, паводзяць сябе, не раўнуючы як нядружная і недалёкая,

стаяла задача не з лёгкіх — так трансфармаваць арыгінал, каб не парушылася тойчасовае, сярэднявечнае гучанне слоў, бо гучанне — і ёсць сродак спасціжэння «ўнутранай формы». Адным словам, творча-філалагічны ўнёсак А. Яскевіч у рэцэнзуемае выданне заслугоўвае высокай, аб'ектыўнай ацэнкі /трэба мець на ўвазе і малады ўзрост даследчыцы, і пры ўсім пры тым работа зроблена сумленна і карпатліва/.

Трохі пра самі помнікі старабеларускай лексікаграфічнай культуры. «Лексіс...проста» /аўтар невядомы/ створаны пры канцы XVI ст. і налічвае каля 900 тлумачаных слоўных пар — са старабеларускай на старабеларускую /беларускую/ мову. У пасляслоўі складальнік адзначае, што гэты слоўнік з'яўляецца адной з першых ва ўсходніх славян спробай прафесійнага тлумачальна-перакладнага слоўніка. Верагодна, што «Лексіс... проста» мог быць складзены ў якасці г. зв. прыточніка да аднаго з друкаў Івана Фёдарова /«Лексіс» і быў знойдзены ў астражскай «Бібліі» І. Фёдарова архімандрытам Амфілохіем у 1884 г. /Іван Фёдароў, як вядома, пачынаў сваю працу ў Вялікім княстве Літоўскім, і з-за рэлігійнай талерантнасці і прыкмет мясцовага слова ў ягоных выданнях не адразу быў прызнаны ў Рускай /мастакоўскай/ дзяржаве.../

Такі ж па структуры, адно багацейшы на «старабеларускасць», «Лексіс...» Л. Зізіяна.

«Сіноніма славенароская» — таксама ананімны, на жаль, слоўнік, ён як бы ўзрастае ад першых двух ператлумачвае на старарускую мову лексіку старабеларускую. Лік тлумачаных слоўных адзінак — каля 5 тыс. слоў. /На той час памер выключны/. Адметна, што невядомы аўтар усведамляў сваю работу як сінанімічную: сама назва слоўніка гаворыць за разуменне «славенароскай» мовы як адзінага цэлага, у якім старабеларускі і старарускі лексісы разглядаюцца як з'явы сінанімічныя...

Што датычыць унёску складальніка. Самай высокай адзнакі варта, на мой погляд, пасляслоўе, зробленае грунтоўна і ўдумна. Аўтарка падкрэслівае, што вопыт першых беларускіх слоўнікаў асабліва каштоўны тым, што ў той час моўная стыхія яшчэ не была да канца ўпарадкавана, мова не мела строгага функцыя-

нальнага замацавання, а таму прадметнасць слова была больш «стайнай», сэнс слова быў больш «архетыпавы», магічна-«горні» /маецца на ўвазе памянутая «ўнутраная форма» слова/. А. Яскевіч, як спецыяліст, адзначае, што «сфера ўнутранай формы слова — гэта патаемная патаемная мова, дзе ўладарыць яе геній... Увесь сакрэт старога нацыянальнага слова ў тым, што ў ім унутраная форма-прыкмета яшчэ адкрытая, у той час як у сучасным стане мовы... унутраны першакаранёвы вобраз слова аказваецца прыцёмненым і ў большасці сваёй непазнавальным. Вось чаму мова паўнакроўная і жывая толькі ва ўсёй сваёй гістарычнай рэальнасці, і сапраўдны яе носбіт — той, хто адчувае, бачыць яе ў павязі часоў». Узгадваецца ў сувязі з апошнім сцвярдэннем слоўна-стара-свецкая апантанасць тых жа І. Буніна, Л. Талстога, Т. Мана... Усё гэта павучальны прыклад літаратуры любога часу. Сапраўды, «дзякуючы найбагацейшай лексікаграфічнай культуры старабеларускай мовы носбіт нашага нацыянальнага слова мае шчаслівую мажлівасць падтрымліваць, узаўяляць унутраную вобразнасць слова» /А. Яскевіч/. Невыпадкова эпіграфам да свайго навуковага пасляслоўя аўтарка ўзяла радок з А. Міцкевіча: «Сказ наш народны! Каўчэг прымірэння Сённяшніх часоў з даўнейшай парою!»

Ну а што датычыць канкрэтных слоў? Прызнаюся, мне слоўнікі ўвогуле шмат прыемнага гартца, чымсьці не заўжды «класічнаю» мастацкую літаратуру мабыць, таму, што слоўнік — гэта ўжо адбор слова, свядомае вызначэнне яго месца ў мове. А яшчэ таму, напэўна, што слоўнік не навязае свой скарб /мастацкі твор «навязае» ж стыль, метафары, метанімію і г. д./, — слоўнік дае магчымасць на свой лад скарыстаць ахаваны моўныя пярліны.

Мяне ўразіла, колькі цяперашніх літаратурных слоў зафіксавана ў «Сіноніме...» — слоў, якія калісьці не былі «штучнымі», «прыдуманымі», «літарацкімі» — былі жывымі, натуральна-народнымі мовамі. Хоць вазьмі і папракні сябе ў занадта «літаратурным» стаўленні да мовы, на якой пішаш /маўляў, пісьмовая мова і блізка не тычыцца мовы жывой, рэальна дзеючай; канечне ж, шмат якія словы

літаратурнага, кніжнага стылю «ў жывой» мове не існуюць сёння, але ж — існавалі калісьці!/. Прынамсі, вопыт «Сінонімы» сведчыць якраз не пра штучнасць шмат якіх цяперашніх актыўна-жывальных у друку слоў, а — пра іх арганічнасць, гістарычную натуральнасць ужывання ў літаратурнай мове. У «Сіноніме славенароскай» мы спатыкаем: баўлюся, афект /!/, байка, банкет /!/, бачнасць, бяздонне, без заганы, бяспечнасць, блазенства, блюзнерства, большы, брамы, брахач, брыдкасць, будаванне, бурштын, вандроўны, ванна /!/, вяльможны, вяселле, уладар, вольнасць, вываіцель, выгнаным быць, вымоўны, вынайсці, віншую, ганю, гойны /нават пазычна!/, годнасць, гадзіннік /!/, гнюскасць, гвалт, гвалтаванне, дзяржаўца, далікацтва... Божа мой, якія дыяменты-росы роднага маўлення распасцінаюцца за брамай гэтага слоўніка! Во дзе спажыва не тое што для журналіста, «пішучага», — для самага рафінаванага паэта!

Прыемна было пазнаёміцца з думкай А. Яскевіч наконт жыццяздольнасці беларускай моўнай сістэмы. Даследчыца адзначае, што «яна /беларуская мова/ ніколі не падаўлялася, як памылкова мяркуюць, уплывамі польскай або рускай моў, а, наадварот, паглынала гэтыя уплывы, арганічна пераўтварала іх у сабе». «Лексісы» і «Сіноніму» выкарыстоўвалі кніжнікі маскоўскія і польскія...

У заключэнне мусім парадавацца, што моўная спадчына наша спакваля вяртаецца, і за апошнія «адраджэнскія» гады слоўнікаў як старых, гэтак і новых выдзена ў нас нямала. А разам з'яўляюцца і нашы ўяўленні пра магчымасці мовы, Слова беларускага; ускладняецца і робіцца больш аб'ёмным наша моўнае мысленне. Усё гэта надзяляе шукальніка і аматара Слова здольнасцю да магічных перамяшчэнняў у часе і ў прасторы, замацавання ў друкаваным радку — духу мінуўшчыны. Творчыя даяглыды для гістарычнай раманістыкі, мастацкага перакладу, філасофскай герменеўтыкі ў гэтых адносінах, мусіць, пашыраюцца нэймаверна...

Юрсь ЗАЛОСКА

ФРАГМЕНТЫ

На гэты год многія з нас не змаглі выпісаць «Новый мир», «Дружба народов», «Знамя», «Октябрь», «Москву» і іншыя расійскія выданні. Для некага з чытачоў гэта быў мо асноўны хлеб духоўны, для іншых — толькі звыклы дадатак да айчыннага «прага», але ў любым выпадку мусім прызнаць, што славое поле рускай літаратуры дасюль надзвычай моцнае і прыцягальнае.

Калі сустракаеш у крытычным артыкуле, эсэ, рэцэнзіі трапнае вызначэнне, тонкае назіранне, дасціпны выраз, заўсёды стараецца падкрэсліць алоўкам або выпісаць той ці іншы фрагмент. Так нарадзілася ідэя гэтай калонкі. «Дайджэст разумных думак» — так умоўна назвала б я прапанаваную вам падборку цытат. І хоць беларуская літаратура яны напрамую не тычыцца, але могуць быць карыснымі і для нашых творцаў.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

«Гаворка ідзе аб традыцыі, якая атрымана ў спадчыну савецкай і сучаснай рускай літаратурай ад яе прамых і больш даўніх продкаў. Сутнасць гэтай традыцыі зводзіцца да тэзісу: мысліць не наша справа.

Наша справа — адлюстроўваць. Памік мастацтвам і думкай існуе водароздзел. Філасоф карыстаецца абстрактнымі паняццямі, пісьменнік — пачуццёвымі вобразамі. Пісьменнік піша «нутром» або, што тое самае, абапіраючыся на жыццёвы вопыт. /.../ Мы пішам пра народ і для народа, казыраць эрудыцыяй у гэтым асяроддзі не да месца. І так далей.

Усё гэта глупства, таму што проза ёсць царства думкі. Час наіўных пісьменнікаў прайшоў. /.../ Літаратура, якая не падліваецца метафізікай, асуджана застацца правінцыйнай і ў любым выпадку доўга не працягне. Яе жкарэ экран. Крошкі даядуць аўтары ўсемагчымых Аюкзлік».

Барыс ХАЗАНАЎ

«Не могу не нагадаць, што сядады постмадэрністы, канцэптуалісты і іншыя «істы» зусім дарма лічаць сабе дзёрзкімі эксперыментамі, якія абражаюць грамадскі густ і адкрываюць новыя магчымасці мастацкага ўздзеяння. /.../ Зона мастацкай рызыкі, эпажаку, навіны перамясцілася бліжэй да той рысы, што раздзяляе /звязвае?/ высокае мастацтва і ненавісны нашым крытыкам эстэтычны «шырспажыў». Там таленавітыя людзьмі яшчэ не ходжана».

Сяргей ЧУПРЫНІН

«Апошнім часам я часта ўспамінаю адзін запіс Буніна ў яго запісных кніжках: «Нечыя цудоўныя словы: у літаратуры існуе той жа звычай, што ў жыхароў Вогненнай Зямлі: маладыя, падрастаючы, забіваюць і з'ядаюць старых». /.../

У прафесію літаратара, як і ў прафесію акцёра, музыканта, мастака, абавязковай састаўляючай уваходзіць прага славы. І калі ў аднаго мера — прызнанне, то ў другога — пакланенне. А між тым пляцоўка славы па нейкіх нявылучаных законах прыроды заўсёды замалая, на ёй заўжды цесна, і новае пакаленне, з'ядаючы «дзядоў», па сутнасці, хаця падчас і неўсвядомлена, расчысчае гэтую пляцоўку для сябе».

Анатоль КУРЧАТКІН

«Само пачуццё «палёту» яшчэ не гарантыя, што ў выніку з'явіцца паўнацэнны вершы, а бясплённа намаганні толькі спусташаць і адурманяваюць чалавека. Відавочна, паэт павінен умець не толькі гаварыць, але і маўчаць у тых выпадках, калі імпульс, што пабуджае яго да складання вершаў, недастаткова моцны. Для паэта адмовіцца ад працы, спыніць сябе мноства цяжэй, чым акунуць у яе на першаму кліку... у галаве паэта часта мільгаюць асобныя радкі і нават строфы. Можна ўхапіцца за такі «брадзячы», як казаў Мандэльштам, радок і, прывітаўшы сябе ў адваедны стан, прысачыніць да яго па ўсіх законах кампазіцыі яшчэ нешта, каб атрымаўся верш. Так з'яўляюцца мёртванароджаныя вершы».

Надзея МАНДЭЛЬШТАМ

«Азіраючы поле навейшай славенасці, крытыка дружна ўшнувае: эх, маўляў, майстры, майстры, доўга наракалі вы на ўціск, а калі не здушваюць болей ваша горла ні лапа ЧК, ні лапа ЦК, раптам быццам папархнуліся!

Майстрам, аднак, ёсць чым апраўдвацца: упомненныя лапы не проста сціскалі горла, а насільна яго праперыравалі, пасля чаго прарэзаўся ў паднаглядных майстроў хрыплы прапагандысцкі голас. А ці магчымыя змены, калі гарманальная аснова закрунута?» /.../

У кантралёра над музамі фіксаваны круггляд. Выразны эмпірык, ён жыве тут і цяпер. Бачыць бачнае, чуе чунае. Мастак, аднак жа, благі таварыш эмпірыку, бо існуе ў іншай сістэме каардынат».

Віктар КАМЯНАЎ

сялянская радня. Усе пакрыўджаныя, ад'яджаюць не развітаючыся, маўляў, дадому далёка ехаць. Пералічаныя ў гэтай сцэне людзі былі віднымі дзяржаўнымі дзеячамі, якія кіравалі вялікімі часткамі вялікай дзяржавы і гулялі ў гульні значна складаныя, чым гэта ўяўляецца М. Гайдуку.

Варта прывесці адно вельмі характэрнае для названай кнігі выказванне яе аўтара: «Усеваладка /княжыі у Гародні ў першай палове 12 ст. — А. К./ вынес са свайго роднага Давыд-Гарадка замілаванне да драўлянага будаўніцтва, і яно, несумненна, было асновай Гародні і іншых гарадоў і крэпасцяў у княстве». Здаецца, у гэтым выказванні няма нічога недарэчнага. Але ж, прабачце, усім вядома, што драўлянай Гародня была па прычыне таннасці і даступнасці дрэва — асноўнага будаўнічага матэрыялу тых часоў. Таму «замілаванне» князя да драўляных пабудоваў ці адсутнасць гэтага пачуцця значэння не мелі.

У кнізе «Паратунак» мяне яшчэ ўразіла тое, як лёгка і хутка яе аўтар можа змяняць ацэнкі гістарычнай асобы. Літаральна ў суседніх раздзелах чытач сустракае кардынальна процілеглыя характарыстыкі аднаго і таго ж чалавека. Асабліва не пашэнціла ў гэтым сэнсе Вітаўту. У раздзеле XI «Здзяйсненні» як толькі ні абзывае М. Гайдук гэтага князя: «бунтаўнік» /стар. 283, гэта за тое, што Вітаўт змагаўся за незалежнасць Вялікага княства супраць польскага караля/, «зрадлівы Кейстутаў» /стар. 298/, «злачынца» /стар. 299/. Яшчэ раней, на стар. 238, аўтар мімаходзь прыпісаў Вітаўту здраду роднаму бацьку /?!/. Праўда, на здзіўленне М. Гайдуку «... ва ўсім Вялікім княстве Літоўска-Беларускім, асабліва ў яго заходняй частцы Вітаўт карыстаўся аграмадным аўтарытэтам і папулярнасцю» /стар. 291/. Але гэта не мае значэння. Хаўрус Ягайлы з крыжакамі для аўтара — так, дробязь, а звязкі Вітаўта з тым жа Ордэнам — «ганебная

зрада найважнейшых дзяржаўных інтарэсаў Вялікага княства». Сказана дастаткова адназначна і выразна. Але вось пераходзім да наступнага дванаццатага раздзела «Паражэнні і перамогі». Той жа самы аўтар сцвярджае, што Вітаўт «выдатна і заслужана для беларускага, літоўскага і ўкраінскага народа гістарычная асоба» /стар. 309/, «геніяльна будаўнік магутнасці Літоўска-Беларускай дзяржавы» /стар. 331/ і да т.п. Ці не занадта рэзкія змены характарыстык, каб лічыць іх вартымі даверу?

У кнізе «Паратунак» вельмі шмат розных іншых «ляпаў». То М. Гайдук раптам заявіць, «... што польская армія пад Грунвальдам была не ўдзельнікам, а хутчэй за ўсё назіральнікам» /стар. 358/, то Крымскае ханства абзаве «Крымскім каганатам» /стар. 306/...

Падсумоўваючы ўражанні ад гэтай кнігі, можна ахарактарызаваць яе як дрэнна апрацаваны літаратурны пераказ некаторых навуковых прац і пісьмовых крыніц з прымітыўным інтэрпрэтаваннем гістарычнага працэсу. Адносіны літаратара і гісторыі — справа далікатная і своеасабліва. Колькі ўжо часу не сканчаецца спрэчка аб тым, хто ёсць літаратар — творца гісторыі ці яе раб. Мне, напрыклад, здаецца, што супярэчнасць у гэтай спрэчцы хутчэй уяўная, чым існая. Літаратар «ажыўляе» гісторыю праз вобразнае ўяўленне самых разнастайных яе праў, і тут ён уладар і творца. Аднак сваю работу па аднаўленні «жывой тканіны гісторыі» ён грунтуе на выдатным веданні гістарычных фактаў, разуменні эпохі, адчуванні яе духу. І тут мастак — нявольнік гісторыі. Напрыклад, Уладзімір Караткевіч на падставе аднаго летапіснага радка мог напісаць раман, але калі ён называў дзень 12 ліпеня 15... года серадай, то можна не сумнявацца, што ў рэальнай гісторыі так і было. І хоць гэты пісьменнік ствараў рэчы далёкія ад рэалістычнага метаду, яго творы выклікаюць давер і

павагу чытачоў. Бо Караткевіч ведаў і глыбока разумее гісторыю.

Другі прыклад: італьянец Умберта Эка, спецыяліст па сярэднявечнай філасофіі, у пяцьдзесят гадоў выдаў свой знакаміты раман «Імя ружы» — яркі ўзор выдатнага сінтэзу навуковага інтэлекту і літаратурнага таленту.

Навуковая праца галандца Ёхана Хейзінга «Восень сярэднявечча» прызнаная за выдатны літаратурны твор. Калі Хейзінга піша аб сярэднявечным горадзе: «Сучаснаму гораду наўрад ці вядомы непрагледная цемра, мёртвае цішыня, уражальнае ўздзеянне адзінокага агеньчыка, ці адзіночнага далёкага крыку», то бачыш сярэднявечны горад увачавідкі. Напэўна, тут ёсць і разуменне эпохі і адчуванне яе духу. Можна ўявіць, колькі працы ўклаў гісторык у гэтае разуменне і адчуванне.

Мы павінны заўжды памятаць, што беларуская культура дзевяцістага вытрымліваецца канкурэнцыю — з культурай расейскай, з масавай культурай Захаду. Атрымаць перамогу ў гэтай канкурэнцыі не дапаможа самы супернацыянальны ўрад. Паспех можа забяспечыць толькі належны ўзровень. Таму давайце не будзем «прыніжаць планку» для беларускіх аўтараў, а пастараемся, наадварот, падвышаць яе.

Відавочна, не трэба нікому тлумачыць, што для падтрымання высокага ўзроўню культуры патрэбна адпаведнае культурнае асяроддзе. Толькі яно можа забяспечыць здаровую канкурэнцыю сярод культурнай эліты. Толькі яно можа зрабіць дзейнасць у сферы культуры прэстыжнай і вылучыць варты прафесіяналаў — лідэраў культурнага працэсу. Як ствараць гэтае асяроддзе — тэма для асобнай гаворкі, але мы нікуды не дзеемся ад гэтай цяжкай работы, калі хочам выжыць. Бо ў гэтым наш паратунак.

Алесь КРАЎЦЭВІЧ

Ніл ГІЛЕВІЧ

У ТЫМ СВЯТЛЕ

ВЯРГІНІ

Кветкі мамыны — вяргіні:
Аж бел-чырвана ў двары!
Ці не гэтым дарагімі
Сталі мне вы з той пары?

Пэўна, горкі, пэўна, кепскі
Быў бы лёс мой, каб не вы...
Кветкі мамынай нявесткі.
Сімвал святасці жывы.

РАГНЕДЗЕ

У слаўным горадзе Францыска,
Дзе я святкую свята Слова, —
Твае выгокі і калыска,
Твой лёс, пачаты звыш суроуа.

Вось тут ты, гордая адроду,
На плынь Дзвіны штодня глядзела,
І аб адным снавала крозу,
І аднаго ў жыцці хацела:

Каб родны край быў вечна вольны,
Не знаў палону, ганьбы рабства;
Каб твой народ, пракляўшы войны,
У мужных сэрцах песціў брацтва.

І час настаў: з імглы далёкай
Нам зорыць дзей тваіх пачатак!..
Таму так молада, так лёгка
І я хаджу тут, твой нашчадак.

У слаўным горадзе Францыска
Шапчу: «Жыве і не загіне!..»
І ўдзячна кланяюся нізка
Табе, прасветляя княгіня.

ЛЮСЯ ШУЛЬМАН

Люся Шулман, мой сябрук-равеснік,
Ты быў першы ў нашай Слабадзе,
Хто... Я помню, як узбоч ад весніц
Ты ляжаў на жухлай лебядзе;

Як цяперлі ў роспачы слабодшы:
«Ну за што? І што тут трэба ім?..»
Ты быў першы... Па квітках забойцы —
Я тым летам мусіў быць другім.

Ці анёл мой кулю перастраціў?
Ці сцярог мяне мой зорны знак?..
Брат мой Люся, ў дзевяноста трэцім
Ты прысніўся мне не проста так.

ПАВУКІ

Я да сляпой не клічу помсты,
Ды калі ўсё ж наступіць час —
І выбух грывне векапомны, —
Я шкадаваць не буду вас —
Вас, павукі, у кім апошні
Праменьчык людскасі пагас.

У ТЫМ СВЯТЛЕ

Вярнуўшыся з прагаліны лясной,
Дзе сонечна было, нібы вясной,
І сосны жоўтыя тым сонцам мыліся,
І гурбы снежныя наўспяж іскрыліся,
І хмаркі белыя, ну не інакш,
Як з пашаноўнай думаю аб ім,
Усё ў абмін пшылі, усё ў абмін,
Не засланілі сонца і на міг, —
Я гэта бачыў па вачах дзяўчат,
Вясёлых ляджніц, позіркі якіх
Такім святлом ясенелі, што й цяпер,
Вярнуўшыся ў свой пасмурны пакой,
Я жмуруся — як быццам мне няўсперп
Ад зыркасі, і цяжкаю рукою
Міжброўе заціскаю. І маучу.
Хто я ў святле тым? — зразумець хачу.

ТАЛІСМАН

Талісман, ты мяне беражы,
Беражы, талісман, беражы,
І на самым крутым віражы
Затрымай на апошняй мяжы.
Я так веру ў цябе, талісман!
Я цялюю цябе, талісман!..

Талісман, ты мяне беражы
І мацней да жыцця прывяжы.
На зямлі, дзе радзіўся і рос,
Дзе паверыў аднойчы ў свой лёс,
Не аддай у бязвер'е і зман, —
Ты адзіны мой бог, талісман!..

Талісман, ты мяне беражы,
Беражы і яшчэ паслужы:
На развілку дарог у глушы,
Дзе бялее ручнік на крыжы, —
Пераймі ад кашчавай ганца —
Каб я песню дапеў да канца.

КІРМАШ

Пракляўшы рынак безгаловы,
Я ўспамінаю з болям наш —
Былы, мясцовы, местачковы,
Багаслаўлены фэст-кірмаш.

О, колькі ён збіраў народу!
І пачуваўся кожны там —
Нібы прыйшоў па ўзнагароду
Ці ўзнагародзіць хоча сам.

Усё там сведчыла пра свята,
Усё высокі брала строй.
Там кожны меў Хрыста за брата,
А багародзіцу — сястрой.

Там кожны быў другому рады,
Як свату сват, як кум куме.
А прышчэплены ці няпраўды
Там не магло быць і на ўме.

Сам Бог там чаркаю налітай
Вітаў усіх і меціў знак.
«Ну не прадам — бяды вялікай!
Ну не куплю — пабуду так!..»

Усякі торг любоў вянчала.
Жыццё свяцілася ўваччу.
А што за мова там гучала!
Якую там я мову чуў!..

Не, гэта быў зусім не гандаль,
Не продаж-купля душ праз торг.
Была свабоды прапаганда.
Быў выхад сэрца на прастор.

З ЭПАСУ МАЛЕНСТВА

/штрых да біяграфіі/

Зноў стужку памяці кручу —
Гляджу сваё маленства.
Як страшна хлеба я хачу!
Калі яго наемся?

Ці на дварэ стаіць паўдзён,
Ці раніца, ці вечар —
Чаму я так яму жадзён?
Чаму галодны вечна?

Вось адвечоркам на грудку,
Дзе жніўны дух гарачы,

Сястра мне сунула ў руку
Малосенькі акрайчык.

Хоць пахнуў паранкай праснак
І быў зямліста-шэры —
Я і дагэтуль помню смак
Сіроцкай той вячэры...

Вось у дзічы, пад купай лоз,
Ляжу пішком, як мёртвы.
А цётка — о, шчаслівы лёс! —
Дае мне хрушчык з морквы.

І я па трошачку зусім
Адкусваю з-пад пальца —
Каб як мага даўжэй мне з ім,
Даўжэй з ім не расстацца...

І гэтка бачу эпізод:
У хаце бабы Стэжкі —
Дарослы бежанскі народ,
Ды Стася і я — падлеткі.

Вось бацька Стасеў да староў
Штось кажа — тая шустра
За шырму юркнула як стой,
І ў Стася — хлеба луста!

А мне ў вачах і свет сцямяеў.
І я... ступіў наперад.
Не, не заўважылі мяне —
Усім багам наўперак!..

Куды ні ткнуся ў памяць тых
Далёкіх дзён мінулых —
Усё адзін і той жа штрых,
Адзін і той малонак.

З ім да сівых дажыў гадоў,
А ў старасці пачэснай —
Здаецца... скоро буду зноў
Жадзён скарышчы чэрствай.

РЭПЛІКА

За ўсе свае памылкі і грахі
Перад людзьмі і Богам,
За тое, што, нібы сляпы-глухі,
З анёлам бльгаў погань, —

Кускамі сэрца кожны дзень плачу.
Чаго ж, панок, кіслішся?
Палазраеш, што збегчы я хачу?
Не ўсё сплачу — баішся?

Дарэмна! Мог бы ўжо і ведаць-знаць,
Што я не з дзэраціраў
І ад жыцця не кінуся ўнікаць:
Сплачу да кроплі шчыра.

Сяргей ВЕРАЦІЛА

ДУШЫ МАЁЙ
НЕ ДАДЗЕНА ПАМЕРЦІ

●
І дзень прайшоў,
А вечар
Трымае вуліцу ў абдымках —
Не хоча адпусціць.
І вочы
/У горадзе да далягляду блізка./
Рассунуць сцены не захочуць.

Доўгі, доўгі вечар.
Халодныя абдымкі.
Вуліца дрыжыць.
І толькі сэрца,
Сэрца, сэрца.
Яно дакладна ведае свой рытм,
Яно сваю спаўняе завядзёнку
І пашкадуе вуліцу і вечар,
І зорку першую над пацачным касцёлам.

REQUIEM

Калі не стане позірк мой агністым,
Калі на твар адбітак ляжа смерці,
Душа згарнецца камяком празрыстым,
Душы маёй не дадзена памерці.

Яна ўзлунае да нябёс высокіх,
Агорне горы, вымерае мора,
На светлых гонях, у садах глыбокіх
Спазнае меру шчасця, сну і гора.

Спазнае ўсё, у чым замінае цела.
І, можа, зноў да цела паімкнецца,
Ізноў такой празрыстай, чыстай, белай
Маю сагрэе кроў, маё абудзіць цела.

Душы маёй не дадзена памерці,
Душа згарнецца ў камячок празрысты.
І буду жыць, і слоў маіх не сцерці.
І стане слова запаветным ды агністым.

І птушка паляціць,
І пацячэ рака,
І сок салодкі прарасце ў траве,
І дождж пральецца.
І буду жыць, пакуль душа жыць.
І буду жыць, і слова адгукнецца:
І птушкай паляціць,
Ракою пацячэ,
Травой прарасце,
Даждом пральецца.

І ЧАС, І РЭЧЫ

НОЧ

Ноч. Месяц тоніцца ў кожнай сажалцы.
Да сэрца прыбліжыце і трывожна, і соладка.
І не стане мне сну.

МАРНА

Выйду ў поле,
Ветра шукаці.
Выйшаў у поле,
Ветра шукаю.

ЛІПЕНЬ

Ліпень. Паветра цяжар
Туліць цела да сядушкі
Аўтобуснага салона.
Ліпень. Пух тапалёвы
Марнее на потным твары.

ВЕЧАР

Вечар з вуліцы будзе
Сонцу пачору.
Я праводжу цёплае сонца
У далёкую дарогу — Восень.

ЧАКАННЕ

Я падстаўляю далоні пад дрэва,
Чакаю,
Калі пляснецца ў далоні яблык.
Яблыккі ападаюць гучна ў суседскім садзе,
Бразгаюцца аб зямлю.
На мае далоні
Ціха крапле з галінак.

ПЕРАКАНАННЕ

Снег напрыканцы восені
З'елі туманы.
/Вільготна і гразка./
І я пераканаўся ў тым,
Што абутак бывае галодным,
Бо снег
Такі няўстойлівы напрыканцы восені
З'елі туманы.

●
Вечар,
Я не стану з Вамі спрачацца.
Вашыя словы, вечар,
Стануць лёгкімі ды нячутнымі,
Стануць лёгкімі ды бязважкімі.
Маўчанне

стане мне апірышчам,
Я нат не стану
сачыць за вуснамі,
Іх рухэнне
стане мне абьякавым.

Воблаку,
вечар,
Воблаку я аддам перавагу,
Ягонаў зменлівасці ды неакрэсленасці
Воблаку, вечар.

Вечар,
Я не стану з вамі спрачацца.
Вечар,
Мне не цікава...

●
Ноч у дзень перацячэ,
І стане ноччу дзень.
Я змены не заўважу,
Пільнуючы ў далонях кроў,
Гарачую пульсуючую вадкасць.
І толькі вочы
Убачаць, як сустрэнуцца у небе
Сонца й месяц.
Кожны на сваім баку.
І першае святло
Народжанае ночы,
Апошняе святло
На пахаванні дня
Ў маіх далонях адаб'ецца.
Гараचाю пульсуючаю вадкасцю,
А сам я змены не заўважу,
І буду ехаць,
І перацячэ яшчэ адзін мой дзень.

Проза

— А дай пан свенты спокуй з тым беларускім нацыяналізмам! — камэндант Юзэф Пільсудскі шпурлянуў сакрэтныя паперы шэфу контрразведкі.

— До ясны холеры! Іх прафесура прыдумала такую хітрую граматыку, што сваёй мовы яны ніколі толкам не вывучаць! Ат, якія там у цябе факты — я сам беларус Браслаўскага павета!

Пільсудскі глядзеў у акно. За акном працягваліся Друскенікі. Над Друскенікамі стаяў туман. Налева і направа ляжала Рэч Паспалітая — Восіп Восіпавіч Пільсудскі кіраваў Краем, які да канца разумеў ён адзін; нават бальшавікі з-за ўсходняй мяжы, якія авалодалі дыялектычным матэрыялізмам, а таму павінны былі разумець усё на свеце, гэтага Краю не разумелі і называлі яго «панскай Польшчай».

Але панскага было мала. Край няк не мог ачомачыцца ад шасцігадовай вайны, прамысловасць стаяла на месцы, гаспадары эмігравалі ў Амерыку, расцягнутыя межы ў выпадку вайны войска абараніць не маглі, бо коні не паспявалі за танкамі. І таму

карсіканца і паміраць самому ў чужым нямецкім Бундлау. У вялікім свеце вялікімі нацыямі чамусьці заўжды кіравалі суседскія неданоскі: Буонапартэ — французамі, Шыкльгубэр — немцамі, а рабаваты грузін Джугашвілі — рускімі і сотнямі другіх народаў, якія мелі быць рускімі. Але тут былі малы край і малы народ — і заезныя неданоскі яго нават не заўважалі, але над Котрай, Гаўяй і Шчарай хапала неланоскаў сваіх.

Пыл стаяў над зямлёй, жаўнеры ішлі праз вёску...

А ў вёсцы гаспадары глядзелі на ўсё гэта, абарышышы на свае брамкі, і часам перакідваліся словам:

— Пеця! Чаго яны зноў?!

— Ды ну! Дурня корчаць...

Так прыйшло апошняе лета.

Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў пашкадаваў людзям манапольнай гарэлкай, праз год на Чарнобыльскай АЭС нехта пераблытаў штэпселі — і пайшло-пашкала! Пачалі піць нават ёд, ад чаго да пены ў роце сварыліся, ці была памылкай Кастрычніцкая рэвалюцыя, а калі знік цукар і пайшлі першыя

тога. — Хто яцьвяг?

— Ну, я яцьвяг — а што? — раптам двароза сказаў паняты і паваліўся галавой на стол. — П-шоў ты на... — былі яго апошнія словы. На другі дзень участковы нічога не выпіснуў з яцьвяга, апроч сакраментальнай фразы: «Міхайлавіч, паследні раз...». Капітан далажыў у РАУС, падпалкоўнік — у райком...

А праз два гады дзейнасць КПСС была прыпынена!

Участковы пабег па новую «арыентировку» — а раптам пара ўжо саджаць камуністаў?! — парторг на два тыдні як скрозь зямлю праваліўся, старшыня сельсавета ўласнаручна адцяпаў нажніцкамі серп з малатком, а жонка на трафейнай — падарунак свёкра! — машыны «Зінгер» з двух бакоў абшыла чырвонае белым... У вёску сапраўды прыехалі агенты ЦРУ — шпурлялі з грузавіка ў натоўп гуманітарную дапамогу і фільмавалі відэакамерай бойку абарыгенаў за нехаданья райтузы і павідла ў баначка са скончаным тэрмінам годнасці.

А ля сваіх брамак, як тысячу гадоў таму, стаялі яцьвягі.

НА ДЗІКАЙ ПРЭРЫ НАД КОТРАЙ, ГАЎЯЙ І ШЧАРАЙ

Алесь ЧОБАТ

СЕНТЫМЕНТАЛЬНАЕ АПАВЯДАННЕ ПРА ЯЦЬВЯГАЎ

камэндант кіраваў Краем з Друскенікаў, надніманскага мястэчка на літоўскай мяжы — кіраваць хітрым краем трэба хітрым спосабам. Камэндант нікуды не ўмешваўся. Восіп Восіпавіч ведаў, што ведаў мала — таму бягучыя справы перакладаў на міністраў. Сам жа выглядаў бязгрэшным і неамыльным — так быў трэба, так хацелі палякі.

На пустой друскеніцкай вулачцы моклі ў тумане агенты аховы ў стандартных капелюхах. Прайшла на базар вясковая баба, хрысціянства на праваслаўную царкаўку, працягнуў на павадку куллаты сабака свайго гаспадара-алкаголіка з Варшавы, якога жонка адпоявала тут мінеральнай вадою, і раптам аднекуль вываліўся акуратна заліты жыгнёўкай паддрускеніцкі заможнік і зарлаў:

Дай жэ, Манька,
свое уды —
ляж тут, Манька,
будуць уды...

З тумана падкочылі адразу чатыры капелюшы, спрытна падхапілі амагара манек і павалілі ў туман.

— Но, — Пільсудскі павярнуўся да контрразведчыка, — а пана зданем, в ктурым сэнзку была та пенькна пёсэнка?

Генерал маўчаў.

— Но! — задаволена канстатаваў Восіп Восіпавіч, падкруціў сівыя вусы і прабураў: — Яцьвягі, чортава племя...

— Пане камэнданце? — перапытаў генерал.

— А слышал пан цось о яцьвягах? — спытаў Пільсудскі.

— Хыба то нелічна групка тых скрайніх «пястовіцў»... — нялёзна пачаў замучаны барачыбой са сваімі ды вонкавымі ворагамі контрразведчык.

— То не «правіца» а не «левіца», пане генерале, — уздыкнуў святы для кожнага паляка беларус Пільсудскі. — То гожаў...

Над зямлёю стаяў туман. Сеялі жыта, капалі бульбу. Князь-язычнік Міндоўг браў ад самога Папы каралеўскую карону і ставіў на крутой гары замак — а потым склаў карону і ўсыякаў немцаў ад Нёмана да Дзвіны. Ягайла з Вігаўтам дваццаць гадоў рэзалі адзін другому людзей і палілі месцы — каб потым за адзін дзень ператварыць у гару трупаў лепшую ў Еўропе крэкшакую армію. Спялялі палатны і хаты да самай Вільні маскоўска-татарскія палкі Івана Жаклівага — а потым пакліканы пад карону трансільванскі авантурыст Іштван Батары выбіваў цара з Польшкі і гнаў за Пскоў.

Не бралі палонных ні казакі Суворова, ні касінеры Касцюшкі — а потым на ўсіх аднолькава сядзелі сытыя крумкачы. А потым тупалі ботамі шэсцьсот тысячаў жаўнераў Напалеона — і пыл закрываў неба; а потым між снежных віхураў ляцелі тысячы коней атамана Платова, а за імі ў вазку мерз стары аднавокі фельдмаршал Кутузаў, едучы дабіваць вялікага малаго

мігынгі, то замест хрэна на гародзе пачалі капаць свае карані. І тут да Пеці прыехаў на канікулы сын і збаламуціў даўно ўкаранелы на вёсцы каталіка-праваслаўны падзел:

— Бацька, паслухай! — сын выпятнуў даволі тоўстую кнігу.

— Чорнарусіны жывіць у наваколлі Гродна, расту яны высокага, твары маюць выпягнутыя і здаровыя, валасы носяць доўгія, часам адпускаяюць вусы, але бароды голяць... Ага, вось! «Страшна любяць гарэлку і піва, якімі набіраюцца пры кожным выпадку. А мова іх беларуская!», — сын сядзеў, як певень на плошчы, і гатовы быў заспяваць ад вялікага адкрыцця. — Чорнарусіны, бацька, гэта і ёсць яцьвягі, а яцьвягі, бацька, гэта самы стары народ на гэтай зямлі, а таму, бацька...

— Ты дзе гэта ўзяў? — падзрона спытаў Пеця. Кнігі то ён паважаў — кнігі трэба ж было чытаць, каб скончыць інстытут, а ўжо хто канчаў інстытут — хоць заўвочна, хоць як! — мог да канца жыцця нічога не рабіць. Але каб для гэтага перціся яшчэ ў нейкія яцьвягі...

— Гэта, бацька, напісаў сам Оскар Кольберг, вялікі вучоны!

— Тфу! — сплюнуў Пеця. — Як жа ж, памогуць табе твае жыцьцё...

І пайшоў выкідаць гной з хлява. Але чутка пайшла гуляць па вёсцы і паціху дагулялася да «соответствующих инстанций», дзе яе прааналізавалі, разаслалі шыркуль і прыкінулі канкрэтныя мерапрыемствы. І аказалася, што недарэмна...

Неяк па хатах хадзілі участковы, старшыня сельсавета, парторг, актыў і панятыя — шукалі самагонку. Гаспадар убачыў гэтую першамайскую дэманстрацыю праз акно і, адпіхнуўшы жонку ад вярка, за дзесяць секунд плыскануў проста на падворак два вядры вады, пераліў з вярка самагонку, накрыв пакрыўкамі і наставіў пад дзверы. Камісія прыйшла, панюхала, палазіла і пайшла назад, але тут паняты, што выходзіў апошнім, чарпнуў калы дзвярэй літровым кубкам папіць вадзічкі... Вочы палезлі на лоб, але дзядзька мусна дапіў да канца, адпатруліраваў яшчэ дзве хаты і толькі потым звеліўся ў хлявіву ды захрон. Штурхалі яго галзіны дзве.

— У чыёй хаце піў?! — грозна спытаў участковы.

— Я?! — здзівіўся паняты. — Я-я...

— Ты тут не якай! У каго піў, гавары?! — Я-я... Я-я-це, ё...

— Яцьвяг?! — здзівіўся участковы. — Хто яцьвяг?

Пра яцьвягаў гаварыў начальнік райаддзела: маўляў, павінны прыехаць з Мінска шукаць караніў нацыяналісты-яцьвягі, а кіруе імі сяніст Кэдыберг, агент ЦРУ... «Мала нам за мак штрафавань! — казаў падпалкоўнік. — То яшчэ карані шукай пад зямлёй...».

— Дзе яцьвяг? — тряс участковы паня-

— Пеця! — казаў адзін. — А цяпер яны чаго?!

— Ды ну! — адчукаўся Пеця. — Дурня корчаць...

На весну, як мас быць, вёска святкавала Вялікідзень. Праваслаўны. Бабы паваліліся на Усяночню. А трэба сказаць, што на чале царкоўнага хору нефармальным лідэрам была такая Маня Казяўка, якая ведала ўсе службы, спевы і парадкі на ўзроўні славяна-грэка-лацінскай Акадэміі. Бацюшка Уладзімір таксама быў спраўны, а да таго ж прыйшоў ён на службу хіба аталонены, бо ў добрым настроі — мужыкі потым казалі, што настроі ў папа быў аж занадта добры, каб не сказаць зусім яваслы. І тут у Мані з бацюшкам пайшоў разнабой: айцец служыў бойка і весела, а Манін хор спяваў з душой і не спяшаючыся, а таму служба, калі казаць па-навуковаму, выходзіла нейкай асіхронна, малэнніцкая, а калі казаць па-свойску, то Маня і поп раз'язджаліся адно ад другога ўсё далей і далей, як у каровыя ногі на лёдзе. Нарэшце скончылі — бацюшка з загнутым на ўзроўні Манінага носа пальцам наблізіўся для разборак.

— Тут хто настаяцель храма, га?! Тут хто распараджаецца, га?! Ты як спявала, га?! Ты што, муха сонная?! — і не вытрымаўшы сваіх жа рытарычных пытанняў, айцец Уладзімір узяў абаруч святую кнігу, прыўзняў над сабой і апусціў Мані на лоб: — Заб'ю і закапаю! І так і будзе, так і будзе!

— Божачкі-і! — завывала Маня. — Забіваюць ба-абу, зусім забілі-і, ы-ы...

Айцец палічыў разборку прыведзенай і збіраўся ісці. І тут Маня імгненна прасохла, даласта чыстую «царкоўную» хусцінку, моцна смарканулася і сказала:

— Так, бацюшка! Нам такія прыткія папы непатрэбны! Вот зараз напішам благачынныму, каб вас адсюль прынялі! Пайшлі, бабы! — і на чале хору накіравалася да Веркі-вучыцелькі, якая звычайна афармляла хору падобныя дакументы ў адпаведнасці з арфаграфіяй. Праз месяц міма мужыкоў, якія палілі пад брамкай атавараную «Астру» гродзенскай фабрыкі імя Янкеля Шарашэўскага, праскакала на ямах у бок шашы Гродна—Мінск бацюшка «Волга». Ізноў над вёскай падняўся пыл...

— Пеця! — спытаў сусед. — А гэтага яны за што?

— У впрахах веры разашліся, — салідна сказаў Пеця.

Новага папа благачыны сапраўды не прыслаў: маўляў, хрысціян так з пастырамі не робяць, а вы ўжо трэцяга настаяцеля са свету жывяцеце, як усё роўна не хрысціяне, а «ятвезы, акі змеі шипяш-шисе...».

— Бачыш, — пачалі казаць у вёсцы, — сам благачыны кажа, што яцьвягі мы, го, можа, й праўда?

Канчаткова ж яцьвяжская вера прыйшла ў вёску зусім з другога канца. Час ляцеў.

За сенам і дажджамі сплывала лета, і вось ужо надыходзіў жнівень. Сын Мані, загадчык раённага аддзела народнай адукацыі Іван Іванавіч Казяўка, жнівень ненавідзеў. Кожны год у канцы лета да яго цягаліся патрыёты і даставалі за беларускую школу і родную мову. А следам, ужо ў верасні, урываўся маёршы і падпалкоўнічкі і пагражалі, што напішуць Руцкому і Хасбулатаву, што ён нацыяналіст! А Казяўка быў проста ні рыба, ні мяса, а чалавек — і хацеў жыць, як усё.

— Гаварыце ж, как людзі! І ні будзіт нікакіх праблем! — ушчыраў ён нацыяналістаў. — Вот я тожа беларус і тожа магу размаўляць на роднай мове, еслі нала... Калі ласка!

— Ну што вы так сразу?! — адбіваўся ён ад афіцэраў. — Ну сагласяні, сагласяні я: ня нада спяшыць! Но вы жа пайміця, дзе жывёця... Да я сам за саюз! Но ня ўсё жэ сразу!...

І вот першага жніўня Казяўка сядзеў у сваім кабінэце і глядзеў на дзверы. Дзверы адчыніліся і ўвайшоў ксёндз.

«Так, пайшлі палякі, — адзначыў Казяўка, — пра іх у інструкцыі нічога няма: з гэтым я зараз разбярэся...».

— Хвала Богу! — прывітаўся ксёндз. — Слухайце, пан Казяўка, што ў вас у раёне робіцца?! Смеху варта!

Казяўка адкрыў рот і выпуціў вочы.

— А вы не паляк?! — спытаў ён.

— А што, ксёндз не можа быць беларусам?! — шчыра здзівіўся ксёндз. — Ксёндз-беларус гэта што — канец свету?!

— Ды не, — разгубіўся Казяўка, — але ж...

— Ведасце, — ксёндз ужо сядзеў за сталом і даставаў паперы, — вот быў я нядаўна ў Англіі...

— Дзе?! — спалохаўся загадчык раёна, якога за ўсё жыццё райком адзін раз выправіў у друскеніцкі санаторый «Беларусь», які цяпер апынуўся на «временно оккупированной территории», як на падпольных сходах гаварыў былі і актуальны першы сакратар райкома таварыш Канецпольскі.

— У Англіі, — паўтарыў ксёндз-нацыяналіст. — Там палякаў таксама мора! А польскіх класаў у дзяржаўных школах няма! Хто хоча — сам сабе вучыцца. А тут, спадар Казяўка, толькі і чуеш: «кляса» ды «кляса», «кляса» ды «кляса»... Што вы мне парафіянаў з толку збіваеце?! Якія то з іх грамадзяне будуць?!

— Але ж, экспэцэцэцэ! — ад хвалявання Казяўка забыў, што ведаў, і падніс ксяндза на пару рангаў вышэй.

— Слухайце! — перабіў ксёндз. — Вы на дзяржаўнай службе! А што гэта за дзяржава, якая не бароніць сваіх дзяржаўных інтарэсаў і сваёй нацыянальнай культуры?!... Падпішыце!

Казяўка падпісаў, нават не паглядзеўшы — што.

— А пан загадчык браў шлюбо? — на развітанне ксёндз як пад дых уваліў. — Не?! Дрэнна, спадар Казяўка! Чакаю вас з жонкай у нядзелю!

— Прабачце, — пачынаў-ціха і на мове спытаў Казяўка, — то ксёндз праўда беларус?

— Яцьвяг, — засмяяўся ксёндз у дзвір і выйшаў.

«Так! — мільганула ў галаве загадчыка аддзела. — Пазняк дарваўся да ўлады, а ў нас тэлевізар згарэў! Дур-рняя жонка з яе Веранікамі... А Канецпольскі меў рапцю пра яцьвягаў, а мы з яго яшчэ смяяліся: прапаганда...».

Тапілася пад языком таблетка валідола, цямяцела ў вачах...

Ачухаўшыся, Казяўка накруціў тэлефон Канецпольскага. Той параў яшчэ раз перачытаў Леніна і асабліва тое месца, дзе растлумачана, чым адрозніваецца нацыя ад народа і чаму нацыі заўсёды ідуць за нацыяналістамі, а народы за камуністамі, таксама Канецпольскі паабяцаў, што на бліжэйшым «Конгрэсе народоў Беларусі» ўсе нацыі і таксама яцьвягі зноў пазнаюцца ў адзін народ. Казяўка нічога не зразумеў і паехаў у выхадныя на вёску.

— Сьпнок, — сказала старая Маля Казяўчыка, — ты толькі маўчы. Раз ужо ўлез у тую партыю, то слухай і маўчы. Хай сабе хоць яцьвягі, хай хто хоча... Сала адрэзаць? А мо каўбасы ў слоіках лепш возьмець?

Жоўта-зялёная вясень захапіла ў палон дзікую прэрыю. Дробны дожджык засыпаў асушаныя балоты, сасновыя бары, альшанікі, асінікі, хутары і вёскі. Круціліся трактары з новымі нямецкімі сьсялкамі на парэзаным шэрым полі. На лугах і балотах над Гаўяй збіраліся буслы. Чырвоныя і белыя коні цягалі то воз, то плуг — вёска капала бульбу. У шчаравыя Пеневага суседа, які вечна прыставаў з пытаньнямі, гасцяваў гарадскі сваяк. Перад лакопкамі раніцай сваяк сядзеў у хаце і чакаў гаспадара, які пайшоў у летнюю кухню па чакушку самагонкі. Тут адчыніліся дзверы і перад гаспадаром у хату ўвайшоў апраунты ў гарадскую скураную куртку чыста выг...

(Працяг на стар. 10-11)

ЛіМ - часопіс НЕ БЫЛО АЛЬТЭРНАТЫВЫ ...

У мінулыя пяцідзеньныя дні ў рамках кампаніі «ЛіМ» у Доме літаратуры папярэднічалі вялікая музычная справаздача: адбылося амаль два дзесяці канцэртыў ды паказаў спектакляў у ДАВТэ і ў тэатры музычнай камедыі. Працу саюза за 4 мінулыя гады падсумаваў даклад праўлення, які зрабіў ягоны старшыня І. Лучанок. Дыскусія атрымалася непрацяглай і дзелавой, у хуткім часе дэлегаты перайшлі да працэдур выбараў. Як безумоўна лідэр вызначыўся І. Лучанок, астатнія кандыдатуры значыліся за ім з вялікім адрывам папалодзе «сумы балаў». У мэтах «захавання дэмакратыі» было вырашана ўнесці ў бюлетэні для тайнага галасавання яшчэ два прозвішчы — тых, хто паводле рэйтынга ішоў следам за лідэрам: Д. Смольскі ды У. Дарохін. Абодва яны ўзялі самаадвод, і такім чынам у бюлетэні трапіла адно прозвішча. Можна зноў павіншаваць І. Лучанка з абраннем яго на пост старшыні праўлення Саюза кампазітараў Беларусі. Абраны таксама новы склад праўлення і рэвізійнай камісіі. Больш падрабязная справаздача з'явіцца ў «ЛіМе» пазней.

АКАДЭМІЯ — АКАДЭМІІ

Ці не ўпершыню акцёрска-рэжысёрскаму курсу Беларускай акадэміі мастацтваў, якім кіруе Лілія Манаква, выпала грунтоўна, дыхтоўна ды ўсебакова паказацца на людзях, — і снежня малая сцена Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы зазнала спраўнае студэнцкае выступленне... Назваць яго канцэртам? Шэрагам эцюдаў або звычайных акцёрскіх практыкаванняў, дасціпна разлічаных на дасведчаную — сваю аўдыторыю? Прынамсі, другім актам праграмы стаўся спектакль «Лысыя спявак» Эжэна Іянескі ў перакладзе Зміцера Коласа: неабходнасць паказаць магчымасці як мага большай колькасці выканаўцаў падказала рэжысёру Мікалаю Пінігіну трапае, дасціпнае вырашэнне матэрыялу. Натуральна, не кожнаму са студэнтаў пашэнціла паказацца рознабакова. Пералік прозвішчаў варта было б пачаць з Алёны Анохінай, якая з нешараговымі акцёрскімі здольнасцямі спалучыла не абы-якую музычную падрыхтоўку /проста канцэртмайстар курса!/. Ірына Рымарова прадставілася сваім нумарам «Камінар», Юля Высоцкая, Наталля Высоцкая, Наталля Балышава і Іна Аляксеева, акрамя іншага, заламіналі адрацывалі ў спектаклі Пінігіна. Да іх далучыліся Віталь Макаравіч, Эдуард Трухмяніў, Аляксандр Аўчынінкіў, Юры Булахаў. Ігар Бліноў запамніўся праз эцюд з газетамі; студэнт, аказваецца, належыць ягонаму аўтарства. Андрэй Кавалеўскі, Сяргей Тарасюк ды Павел Адамчыкаў прыгожа ўразілі — да ўсяго — яшчэ і сваёю пластычнаю падрыхтоўкаю /праўда, эцюд, што разыгралі два апошнія выканаўцы, проста забракавала фіналу/. Будзе пра што паразважаць на выпускных іспытах ды спектаклях! Перапрашаю — не толькі пра што — пра каго...

Ж. Л.

Віншuem! Барысу БУР'ЯНУ — 70

7 студзеня спаўняецца 70 гадоў лімаўцу Барысу Бур'яну. Так, лімаўцу, мы не агаварыліся. Хоць прайшло ўжо шмат гадоў з таго моманту, як Барыс Іванавіч пайшоў на пенсію, мы па-ранейшаму лічым яго сваім таварышам і калегам. І таму, што ён часта, як і раней, выступае на старонках штотыднёвіка з цікавымі матэрыяламі, і таму, што многія маладыя таварышы Барыса Іванавіча добра памятаюць яго журналісцкія і пісьменніцкія ўрокі і вучацца пісаць «па-бур'янаўску».

Віншuem Барыса Іванавіча з юбілеем і зычым яму далейшых жыццёвых і творчых поспехаў!

МІНАЮЧЫ ВЯХУ

Мы знаёмы з паваяннай пары — з сорак сёмага ці сорак восьмага года. Мы каторае дзесяцігоддзе таварышам. І, чытаўшы на працягу гэтага часу ці не ўсё, што Барыс публікаваў, я задумаўся некалькіх пра такое. Рэдкі выпадак: чалавек прайшоў вайну, не з'явіўшыся ў вайну ведае яе жуду, у вясну Перамогі ляжаў на шпітальным ложку, — а не ўспомню, каб у надрукаваным ім было гэта хоць як згадана, каб у публіцыстычных развагах ці ў крытычнай палеміцы скарыстаў ён калі аргументам асацыяцыю з уласнага салдацкага мінулага, шпрых са «свайёй» вайны. Сказаным не процістаўляю яго, Божа барані, літаратарам — былым франтавікам і партызанам, для якіх убачанае і перажытае той бядотнай і святой для сотняў мільёнаў суайчыннікаў часінай на ўсё жыццё стала галоўнай крыніцай творчасці. Проста асэнсоўваю зараз аблічча Бур'яна як працаўніка нашай літаратурнай нівы, ягоны без малага паўвекавы актыўны ўдзел у баталіях, што ўзгараліся на старонках газет і часопісаў, адлюстроўваючы хваляванні, спрэчкі, парыванні мастацкай інтэлігенцыі рэспублікі, бачу яго асобай, сфармаванай, вядома, і юнацтвам у шынлі, але найперш — з малацтва ўсім сэрцам пачутым поклічам вясёлкавага перазвону загадкава-таймёнага свету мастацтва. Поклічам, які прывёў яго шаснаццацігадовым летуценнікам у студыю пры Разанскім тэатры. Чароўным поклічам, пра светлае ўздзеянне якога на юныя душы нафантазіраваў ён праз гады і гады аповесць, так і названую — «Вясёлкавы перазвон».

Воляй лёсу апынуўшыся ў вайну ў Мінску, ён тут пасля шпіталю назаўжды і застаўся. І напачатку працягваў мусіць аб сэрце — паспеў жа да фронту, пасля студыі, дыкнуць хмелю апладыментнаў глядзельнай залы. Расказваў мне, што, будучы ці то рэпарцёрам БЕЛТА, ці тэстыльродактарам «Сталінскай моладзежы» — так тады называлася цэперашняя «Знамя юности», — нават паказаўся з падрыхтаванай акцёрскай праграмай Льву Маркавічу Літвінаву, вельмі паважанаму ў той час галоўнаму рэжысёру тэатра імя Янкі Купалы. Мудры мэтр быў з ім

шчыры. Скажаў, што можа, вядома, мастацкаму савету тэатра яго парэкамендаваць — бачыць у ім «нутро», бачыць пэўную школу, бачыць яшчэ карысныя для прафесіянала-акцёра якасці. Але тым не менш мяркуе, што становішча, на якое «смпатыйны прэзідэнт пры гэтых дадзеных ды з усё-такі не дужа надзейным і пасля шпітальнага рамонту, да таго параненым і дэсантнай атацы нагамі здолее ў трупце разліваць, задаволіла б каго іншага, — Бур'яна, зразумела, не задаволіла б. А вось тое, што маладым дружбам-журналістам з нагоды падзей тэатральнага жыцця выказваецца ў прэсе, як правіла, заўважаецца і зычліва адзначаецца людям падмоўкаў і куліс. Бо вылучаецца непадробным разуменнем прыроды сцэнічнага чарадзейства. Бо аўтару несумненна ўласцівы свежасць мыслення і ненатужлівае, лёгкае пярэ. То мо ў гэтым яго жыццёвае прызначэнне — служыць мастацтву не ў святле сафітаў, а за пісьмовым сталом?

Цягам шпаркапыльных гадоў Бур'янам з той няблізкай пары напісана пра тэатр невымерна многа. Калі ўявіць гіпатэтычную сітуацыю, што з багажу, сабранага беларускай тэатральнай крытыкай за другую палову дваццатага стагоддзя, вынята напрацаванае і ўкладзенае туды ім — рэцэнзентам і аналітыкам, партызыстам і дыскусантам, інтэр'юерам і мемуарыстам, — багаж досыць ладна траціць у вазе. Ён бываў /і бывае/ як тэатральны публіцыст усялякім. Узнісла-пафэсным, адгукваючыся на з'яву — несумненнае для яго суквецце таленту, пачуцця, думкі, майстэрства. Прыдзірліва-з'едлівым, рэагуючы на эстэтычна яму чужое. Безаглядна-рэзкім, бачачы няздарнасць, фальш, спекуляцыю. Даводзілася чуць цыхавае меркаванне, што ён грэшны на тэндэнцыйнасць, суб'ектыўнасць. Але суб'ектыўнасць крытыка — усё роўна, тэатральнага, літаратурнага, ці спеца ў мастацтве выўлеченым, — хіба не абумоўліваецца самім характарам прафесіі? Самавыўленне ж тут — вытворнае з густу, патрабавальнасці, інтэлекту, жыццёвай пазіцыі, унутранага маральнага кодэкса, элементарнай

прыстойнасці персону. І, да прыкладу, першым сярэд яго калег пачаўшы пісаць пра пачэснае месца ў мінулым беларускай культуры так помнага яму Літвінава, аднаўляючы па меры сіл чыстае імя гэтага мастака пасля доўгіх гадоў ачарнення і збывання, ці ж Бур'ян суб'ектыўны больш, чым іншыя акадэмічныя герадоты і тацты нашага тэатра, якія ў дадзенай тэме не хочуць адмаўляцца ад пастулатаў даўняй ганейнай кампаніі?

У крытыцы літаратурнай, помніцца, ён заявіў пра сябе пазней — ужо з імем, з рэпутацыяй у абсягу тэатральнай. Калі вуха пачало лепш улоўліваць багацце красак беларускай мовы. Калі ў пазіі і прозе, што гавораць гэтай мовай, стаў арыентавацца не вобмацкам. У эмацыянальным азэрце, у запальчывасці, на якія падатлівы ўсё жыццё, а ў маладосці бываў асабліва, здаралася, даваў ён падставу для слухных у адрас сваіх артыкулаў дакораў. І за хісткавату абгрунтаванасць, спрэчнасць некаторых довадаў, і за недастатковую недзе паслядоўнасць у высновах, і за большыя ці меншыя грахі яшчэ. Але чаго ў яго слоўе пра слова не было ніколі, дык гэта грэху нуды і шаблоннасці пісьма, фанабэрлівай надзьмутасці тону гаворкі, цягамоты.

З незмаўкальнага ў сэрцы поклічу мастацтва — і напісаныя ім белетрыстычныя рэчы, што зместам, інтанацыяй і формай — працяг таго, чаго трываецца як крытык. «Першы снег» — настальгічнае вяртанне ў гэтак знаёмую яму атмасферу расійскага правінцыйнага тэатра з персанажамі, прывабнымі і ў чыста адданасці місіі, да якой планідай далучаны, і ўв'язчанага гаркотай няспраўджаных спадзяванняў. «Ля сіння бухты» — акаварэль з сілуэтам душэўна-насамотнага Максіма Багдановіча ў музеі яліскай далечы; матыў, што зноў і зноў вабіць у Беларусі літаратуру, жываліс, сцэну, экран. «Твая аповесць» — сведзь маладога скульптара аб сумненнях і азэрэннях, аб тоеным глыбока асабістым і аб тым, што кінуў бы на шырачэзны розгалас. «Вальс Грыбаедава» — пазытчы эцюд з кананадна-зарыўнага беларускага лета сорак першага года: шчымымі музычнымі опус стваральніка «Гора ад розуму» гучыць тут для юных герояў голасам непераможнасці жыцця, знакам адвечнасці прыгажосці і дабрны.

А яшчэ ж ён сцэнарыст колькіх дакументальных фільмаў, аглуназкранных і тэлевізійных, — кіношнікі асабліва любілі здымаць у саюзе з ім партрэты кар'ерыяў нашай сцэны. А як не сказаць пра ўдзел яго ў праграмах радыё, — не злічыць падрыхтаваных ім для эфіру расказаў аб майстрах, якімі ганарыцца тэатр Беларусі, аб адметных прэм'ерах, аб слаўных датах з тэатральнага леталісу. А яго перакладчыцкая работа! А стварэнне ў добрай аднадумнасці з тэатрам юнага глядача і з тэатрам імя Коласа п'есы...

І ўсё гэта пры заўсёдным напружаным штатным службоўстве — энергічным рэдактарам у радыёкамітэце ці на кінастудыі, аўтарытэтным загадчыкам аддзела ў «Нёмане» ці ў «ЛіМе».

Плённае, напоўненае, годнае жыццё!

Як добра, што семдзесят у ім — усюго толькі чарговая вяха, не больш. Успэнен, я буду, як часта бывае цяпер, і надалей, размаўляючы з ім на тэлефоне, ці пры сустрэчы, чуць:

— У мяне ў «Польні» кавалек. Мо паглядзіш, буду ўдзячны...

Або:

— Заўтра раніцай маё па радыё. Будзеш дома, слухані...

Вясёлкавы перазвон мастацтва, які ён чые ўвесь век, працягвае неаслабна для яго гучаць.

Уладзімір МЕХАЎ

НА ДЗІКАЙ ПРЭРЫ НАД КОТРАЙ, ГАЎЯЙ І ШЧАРАЙ

(Пачатак на стар. 9)

— Здравствуйца! — прывітаўся ён і раптам паваліўся на ложак.
— Сымёнавіч! — крычаў і стагнаў ён. — Паміраю! Сымёнавіч, міленькі! Паміраю!
— От, халера! — пракаментавалі Сымёнавіч. — Ехаў роварам, злез пад хатай і памірае! Чаму ён заўсёды пад маёй хатай памірае! Паміраў бы дома...
Сымёнавіч выйшаў і вярнуўся з чаркай жытнёўкі.
— Яшчэ! — прастагнаў паміраючы, прапусціўшы першую.
— Тфу! — сплюнуў Сымёнавіч і наліў другую. — Пайду на доктара на ФАП, хай забірае, куды хоча...
— А што з ім? — спытаў гарадскі. — Так перабраў?
— То ён ужо і лячыўся, і усё... Але як памірае, то прызджае да мяне! — абуралася, Сымёнавіч выйшаў.
Чалавек, а быў гэта мясцовы экспедытар-нарыхтоўчык, так бы мовячы, соль зямлі ды «благадзеельны дзярэнні», паміраў страшна: ён стагнаў, плакаў, хрыпеў, сінеў, пускаў пену, ссаў валідол, закрываў вочы, выкатваў вочы, клікаў міленькага Сымёнавіча, прапусціў трэцюю чарку...

Нарэшце крызіс прайшоў. Паміраючы сеў на ложку, знайшоў сваю сумку і з прыгаворкай «дзе ж яно?... дзе ж яно?...» вытрас на ложак ворах папераў.
— Дзе ж яно? — хваліваўся экспедытар.
— Я ж прападу, прападу я, вот і усё...
Гарадскі падумаў, што экспедытар згубіў нейкія важныя імпартныя лекі, але гарадскі памыліўся.
— Ну! — усклікнуў паміраючы, выцягваючы са стоса паперку. — Ну, цяпер усё, цяпер харашо...
Тут вярнуўся гаспадар з «пані фершалкай».
— Вот! — падаў ёй паміраючы свой дакумент з пячаткай. — Вот тут усё напісана...
— Лечыліся ад алкаголізма? — спытала дзяўчына, глянуўшы на паперку. — Понятно, пойдземте...
Гарадскі госьць адкрыў рот і кінуўся да акна. Тое, што ён там убачыў, здалася нейкім дурным сном... Фельчарка залезла на свой ровар, паміраючы экспедытар на свой — і абодва цыха паехалі, як быццам анёл транспартаваў вызваленую ад цела душу на Неба.
— Першы раз бачу, — сам сабе прагаварыў госьць, — каб паміраць чалавек сам

прызджаў на ровары і прывозіў з сабой усё дакументы!
— Ён яшчэ і не тое можа, — пацвердзіў Сымёнавіч. — Але чаму, халера на яго, ён кожны раз памірае пад маёй хатай і жарэ маю самагонку?! У мяне тут што, казённы бровар?!
— Праўду кажучы, што ў вас чыныя яцьвягі, — сказаў госьць.
— Тут якія хочаш ёсць, — згадзіўся гаспадар.
Але воле адпалалі страсці па бульбе! Чыстае поле адпачывае. Стаіць падзімак. У наваколлі Скідзеля падміраюць расквашаныя ў бурачную кампанію палявыя дарогі. Дагарае, скручваюцца, чарне апошняе лісце... За тыдзень да Калядаў пачынаецца снежань. Ночы чорныя, зорныя. Маладыя яцьвягі ў бліскучых і рыпачых імпартовых куртках на башчавых «ладах» збіраюцца да мястэчка — да маладых яцьвяжак у адмысловых футрах і абрэзаных да нічога спаднічках пад імі. Танцы-шманцы да раніцы; клубная работа курьш, як мокрая салама... Ляціць снег. Зіма.
Зімою яцьвягі колюць вепручку і займаюцца палітыкай. Зрэшты, тут усё так перакручана, што цяжка зразумець, дзе адно, а дзе другое, а як цяпер пайшлі яшчэ

пошукі тоеснасці, свядомасці і нацыянальнай ідэнтыфікацыі, то сам чорт нагу скруціць! Ну, напрыклад, Пяхаў калгасны даставала Валодзька некуды аж за Мінск — да іх, як кажучы яцьвягі. І каб вы чулі, што ён потым расказваў!

— Пятровіч! — зачэпіў Валодзька выкладчыка роднай мовы і літаратуры. — Вот ты ў нас беларус, да? Вот ты мне скажы: што такое па-беларуску «пагалоўшчына»... Не знаеш... Дак вот, Пятровіч. Гэта калі за Магілёвам колюць вепрука, то ў іх там парадак; у адну суботу коце адзін гаспадар, а збіраецца ўся вёска і за раз з'ядае, у другую коле другі, а збіраецца ўся вёска і зноў з'ядае... І маюць свежаніну ўсю зіму! А ты, Пятровіч, куркуль: пананіхавеш пальцам каўбасаў і сам жарэш — не беларус ты, Пятровіч, а нейкі яцьвяг з загубленай дып-лома!

— Правільна! — пацвердзіў другі яцьвяг. — Неяк ехаў я з адным віцебскім, то ён на закуску дастаў катлеты. Мы, жака, калі заколем вепрука, то перакруцім мяса з салам, наробім катлеты — і ў бочку засольваем! І так да вясны...

— М-да, — пакурваюць яцьвягі, — жывуць людзі...

А ў яцьвягаў з тымі вепрукамі адна пакута! Кумпякі, паляндвіцы, сала салёнае, сала вэнджанае, каўбасы з тонкіх кішак, рулеты і салдысіоны з тоўстых, усялякія там флякі, мачанкі, печаныя кішкі з нацёртай бульбай і салам, топлены тлупч з нутранага сала, варанья і закатанья ў слоікі скабы, усялякія круцілі, крывяная каўбаса з грэчкай, квашаніна з жокаж, з вушэй, з лыча, вараная галава, смажаная пячонка, мазгі, сэрца, зноў жа сала, толькі свежас, закатанае ў слоікі з лаўровым лістом, кру-

ХЛЕСТАКОЎ НАД ЛЁСАМ СВЕТУ

ПЯТНАЦЦАЦЬ ГАДОЎ ТАМУ ЯГОНЫ РОЗДУМ НАД ГЭТЫМ ЛЁСАМ НАЗВАЛІ «ЗДЗЕКАМ З КЛАСІКІ»

«Шукаю незвычайнае ў звыклім, нечаканае ў хрэстаматычным... Калі б я і даверыўся рэмаркам Гоголя цалкам, гэта ўсё адно не значыць, што я не змагу зрабіць Хлестакова, скажам, меланхолікам, ды прымусіць яго задумацца над лёсам свету», — сталася адказам на журналістскую цікаўнасць: БАРЫС ЛУЦЭНКА, мастацкі кіраўнік Рускага тэатра Беларусі, мае на мэце рызыкнуць і з цягам часу вярнуцца да свайго колішняга, сезона 1980—81, берлінскага «Рэвізора» М. Гоголя, увасобленага на сцэне тэатра Максіма Горкага.

Б. Луцэнка працягвае:

— Колісь мы хораша супрацоўнічалі і нават сябравалі з гэтым берлінскім тэатрам, хоць пачыналася сяброўства толькі з таго, што спадар Хэтэрлі, ягоны дырэктар, а потым — вынайкаўца ролі Гараднічага ў маім спектаклі, вельмі хацеў знайсці нейкі тэатр для кантактаў, — і знайшоў Рускае тэатра Беларусі. Ужо ў Берліне мы са спадаром Хэтэрлі канчаткова сшыліся на «Рэвізора», — я доўга размяркоўваў ролі, прыглядаючыся да акцёраў, і мне здавалася, што асабліва з Хлестаковым усё будзе цудоўна з першых рэпетыцый! А трэба заўважыць, што сам я талі быў пад моцным уражаннем адметнай распрацоўкі Меерхольда і хацеў нават напісаць у праграмцы: «Патуючы Усеваладу Эмільевічу Меерхольду, і мне здавалася, што цікавей, вынаходлівей прывуць «Рэвізора» немагчыма. Але ў нямецкіх умовах знайсці, вынікнула сваё вырашэнне матэрыялу Гоголя... Мо і пад уплывам яўнага непараўнення... Хлестаковым, больш пэўна, з вынайкаўца ягонае ролі акцёрам Ермам Гудзунам, які ні мяне, ні маю задуму не тое каб не разумее — не прымае. І граў — яскрава, пераканаўча, запамінальна — адпрацаваныя, правінцыйныя ўяўленні пра Хлестакова, праўда, так, што ўсе наўкола ажно заходзіліся ад смеху... Адзіным чалавекам, які не смяяўся, быў я... Я перапытаў рэпетыцыю і пачынаў занудна даводзіць сваю рацыю... Вось у Станіслаўскага была прапанова пафантазіраваць: што рабіў Хлестакоў, калі хадзіў па вуліцы? Пад уплывам запісу мэтра ў мяне нарадзілася сцэна Хлестакова на вуліцы... Калі я зразумеў, што Хлестакоў — самая кранальная фігура ў п'есе, вялікі разумнік, нарадзілася трактванне ягонае ролі: ён — таленавіты артыст у скрутных варунках. Усё бачыць, усё разумее, — у пацярджэнне сваёй рацыі чытаю ў крытыка Ігара Залатускага: Хлестакоў вострым плачам! Я знайшоў, выявіў гэтыя сцэны... Сцэны, дзе Хлестакоў не проста спачувае чарговым камусці, але і цудоўна разумее, у якім становішчы ён сам! І сэнс самой п'есы мне бачыўся не ў чынавенскім страху /«Да нас едзе рэвізор!»/, а, магчыма, у няспраўджаных жаданнях герояў. Яшчэ Уладзімір Маланкін казаў, што ў таленавітага пісьменніка персанажы не могуць быць дурнымі. Іншая справа, калі таленавітыя людзі трапляюць у недарэчныя сітуацыі, але і ў іх няможна, напрыклад, Гараднічага назваць дурным, як сівы мерын, няможна і Хлестакова выстаўляць дурнем... Як часта рэжысёры вырашаюць, што чыноўнікі горада вар'яцеюць ад страху, і ўсе іхны наступны ўчынкi правакуе гэты славыты пералік. Але параважаем: няўжо яны і наступным днём гэтаксама баяцца, як і ў дзень з'яўлення Хлеста-

такова? Я паставіў акцёрам іншую задачу: гэты, нібы з пераліку, стыль паводзін выклікаў ажраз адметным лагічным мысленнем. З улікам гэтай лагікі прапаноўваліся і мізансцэны...

А з Ермам Гудзунам, якога я ўпадабаў з першага прагляду, тым часам складалася канфліктная сітуацыя. Я ўжо баяўся, што ён адмовіцца ад ролі: у самую кульмінацыю нашых непараўненняў акцёр адпрошваецца з рэпетыцыі, а наступным днём просіць мяне пасля рэпетыцыі застацца!.. Трэба заўважыць, што ў рэпетыцыі затрымліваецца пасля рэпетыцыі не прынята, праз дзесяць хвілін нікога з акцёраў у тэатры не знайдзець... Адбылося ж вось што: Ермам з'ездзіў ажно ў Польшчу, у адзін з дыхтоўных польскіх прымежавых правінцыйных тэатраў, дзе і спаткаў... свайго Хлестакова! «Там, у тым спектаклі, ёсць усё, што хачу я, і ўсё, чаго не хочаш ты!» — сказаў мне Ермам і пачаў працаваць выбітна. Не толькі выконваючы мае заданні, але і прапануючы сваё вырашэнні! А ў п'есе шмат загадак. Напрыклад, куды падзеўся Гараднічы, калі чынавенства дае

хабар? Я адказаў так: Гараднічы — рэжысёр, так бы мовіць, усяго спектакля хабарніцтва. Ён выпускае чыноўнікаў і назірае за імі. Адсюль і нарадзіліся мізансцэны: калі Земляніка нешта ведае пра Гараднічага і хоча сказаць Хлестакову, але Земляніка вядома і тое, што Гараднічы з яго вока не спускае, дык ён натуральна павядзе Хлестакова ўбок...

А вось да Хлестакова, нарэшце, уварваўся натоўп людзей простых, і ён, уяўны чыноўнік, зірнуў на... сваю краіну! Менавіта ў гэты момант ён у маім спектаклі і плакаў, а Гараднічы жахаўся: рэвізор плача! Надта благія рэвізоравы высновы мроліліся-бачыліся Гараднічаму. Ён нікога лепшага не прывуць, як выпхнуць наперад сваю дачку з бутэлькаю гарэлкі, — бутэльку зымправізаваў на рэпетыцыі Ермам, і яна ўвайшла ў спектакль, — Хлестакоў у ягоным выкананні цалкам выпіваў яе /памятаю, я яшчэ жартваў, маўляў, вы, немцы, не ўмеце піць гарэлку, як у СССР, — аказалася, умеюць/, і на дзе заставалася рэштачка, і ён гэтак рэштачкаю праз паўзу запіваў сваё адкрыццё Расіі, — каб не бачыць, каб не плакаць... І тады яму рабілася ўжо ўсё адно. Ён мог валаводзіцца з матухнай, мог заляцацца да дачкі, але ж і Гараднічы ўсё цудоўна бачыў, кеміў, і ў той момант, калі Хлестакоў прапаноўваў сваю руку дачцы, Гараднічы быў якраз у патрэбным месцы ды даваў сваё бацькоўскае благавенне. Хлестакову, паводле лагікі спектакля, нікога не заставалася рабіць, як толькі прывуць сабе тэрміновы ад'езд... У мяне яны разам з Воспіпам узносіліся на неба проста ў карце...

Ермам Гудзун /Хлестакоў/ — здымак з архіва Барыса Луцэнкі.

Як прыемна супрацоўнічаць з акцёрам, які цэбе разумее! Акцёры берлінскага тэатра Максіма Горкага разумелі, што спектакль нараджаецца незвычайна, нешараговы. І — скарэжкіравалі мае вырашэнне сцэны чытання ліста Хлестакова, — знакамітай сцэны паводле шмат якіх рэжысёрскіх пастановак. Я нікога лепшага не прывуць, як толькі тое, што ўдзельнікі сцэны мусяць смяяцца з таго, пра каго ў даны момант чытаюць. «Барыс, — сказаў мне Ермам як мага далікатна, — ці не здаецца табе, што ты ідзеш тым банальным шляхам, супраць якога сам паўстаеш?» Я пачырванеў: Нямецчына, а мо ў іх... так прынята — мяшцаць у рэжысёрскую справу? Акцёры патлумачылі, што, па іхнім разуменні, чыноўнікі не павінны смяяцца адзін з аднаго хоць бы таму, што лагіка майго вырашэння вымагае спачуваць адно аднаму! Яны ўсе давалі хабар, іх усіх абуді ў лапці, дый, зрэшты, смяяцца ў гэтай сцэне якраз павінен глядач!..

...Я думаў да раніцы, пакуль, нарэшце, не ўразіўся тым, як маюць рацыю акцёры, прапаноўчы гэтую вырашэнне на грунце спачування. Бо ў мяне нават Мар'я Антонаўна ад гвалту ды гармідару вар'яцела, — падманутае правінцыйнае дзядуцо, што першы раз у жыцці закахалася, і каханы кіннуў яе на смех усяму гораду... А Ганна Андрэеўна ў прысутнасці Хлестакова гадвала, якая яна прыгожак, леканая, вытанчаная кабетка, як яна можа падабацца, як ёю могуць захапляцца, якія пачуцці, радасці, жадобы чакаюць яе разам з пераменамі ў жыцці, — і яна разумее, што ніякіх пераменаў не будзе, і яна асуджана мадзец, гібець у сваёй правінцыйчыне... Менавіта пазодле той самай лагікі ўвесь чынавенскі хаўрус, разумючы, што нейкі чужаніца іх абыгаў, перадусім спачуваюць адно аднаму! І падчас чытання ліста на вачах у публікі збіралася менавіта тое, што прынята называць калектывам: жорсткім, прадбачлівым, драпежным. Вестка пра новага рэвізора не заспавала іх знянак, — новага рэвізора яны не баяліся, яны былі падрыхтаваныя парахавацца з ім рэвізора ўяўнага!

Фінал у мяне быў складаны. Раскіданы, разбураны той свет, тая эпоха, у якой існавалі персанажы, — яны гінулі разам, у праёмы дэкарацый пазіралі-выглядалі лялькі. З'яўляўся Хлестакоў, — гэтакім чалавекам ад тэатра, у падкрэслена пазнавальным грэме ды касцюме Марсэля Марсо, бачыў лялек і, закручаны, падхоплены душоўным парываннем, браў флейту /ён на працягу ўсяго спектакля іграў на флейце, між іншым, па волі Ермам Гудзуна/, ды аднаўляў гэты свет... А разам са светам і ягоных насельнікаў — у іншых стряхах, у пасталельх, я б сказаў, абліччах... Адроджаны Гараднічы прамаўляў сваё знакамітае: «Спадары, я запрасіў вас...» яшчэ раз, калыцуючы падзеі спектакля; Лякцін-Цякцін спатыкаўся ў жаху, праз яго ўсе пераступалі і круціліся ў іранічным танцы...

Супраць такога фіналу была мастацкая рада тэатра. Яна па-добраму нагадала мне пра адлаведныя органы, якія выглядаюць у спектаклях нават тое, чаго там і быць не можа; пра крытыкаў, якія «не зразумеюць», — сапраўды, і нямецкія /берлінскія/, і запрошаныя маскоўскія крытыкі аднагалосна назвалі спектакль здэкам з класікі, але фінал я пакінуў, нягледзячы ні на што. І — дзіва, «здэк з класікі» здымалі з рэпертуару тры гады, — ці то дыпламатычнасць берлінскага тэатральнага кіраўніцтва паспрыяла, ці то цікаўнасць публікі...

Запісала Жана ЛАШКЕВІЧ

пам і перцам для водару, любовас мяса, бачок... У кожнай гаспадыні свае сакрэты — а на свежаныну просіць толькі самых найбліжэйшых сваякоў, найлепшых суседзяў і найпатрэбнейшых знаёмых! На вяселле і то просіць больш людзей, чым на свежаныну! Такія яцьвягі людзі...

Строга кажучы, яцьвягі ўжо не тыя, як раней — як этнас яны размазаліся сярод суседзяў, і цяпер іх трэба разглядаць як супольнасць трох субэтнічных культур: карэніныя яцьвягі, яцьвягі завалоўжынскія і яцьвягі закерзонскія.

Завалоўжынскія яцьвягі трапілі пад фатальны расейскі цяцьк, акумулячыліся і разам са сваімі вепрукамі-кабанамі часткова перайшлі на катлеты і пагалоўчыну! Няма ўжо той сурпацкай вытанчанасці, таго этыкету, тых традыцый яшчэ дахрысціянскай Еўропы, якімі славіліся яцьвягі! Нічога дзіўнага — за Валоўжынам нават сярэднегадавая тэмпература на некалькі градусаў ніжэй, чым у раёне Малага Магжэйкава, а да таго ж слепяць вочы агні вялікага горада Мінска і прыцягваюць яцьвягаў, як спінінг рыбу да берага.

Закерзонскія яцьвягі былі іпучна зацінутыя пад Польшчу — той брытанскі лорд Керзон, які праводзіў лінію, хіба ў этнасах не разбіраўся, зрэшты, што ты возьмеш з англічаніна, які жыў на нейкім заглупшым канцы свету! І вот цалкам пакінуты ў Еўропе закерзонскія яцьвягі не тое каб спаланізаваліся, але страцілі пчырую, проста дзіцячую дзівакаватасць і непасрэднасць — і цяпер гэтыя адметны ўся Польшчы ў 1989-м галасе за «Салідарнасць», то закерзонцы за камуністаў, а калі тая самая Польшча ў 1993-м галасе за камуністаў-сацыял-дэ-

макратыяў, то напшыя закерзонцы ўжо за «Салідарнасць» і г. д.

Адным словам, цяпер уся надзея толькі на котра-гаўя-шчараўскую прэрыю — закерзонскія яцьвягі завалоўжынскаму ўжо бышам і не яцьвягі! Ну, напрыклад. Вот ёсць у закерзонскіх такі вядомы нават за Вялікай Салёнай Вадой літаратар Сакрат Яновіч з надгранічных Крыняк — калісьці трэція па значэнні гарбарні ва ўсёй Расійскай Імперыі! І вот гэты Яновіч дачкаўся канца камунізму і прыехаў да нас на прэрыю. Але на першы раз ён узяў нека замочна і апынуўся аж у пісьменніцкай «Іслачы» пад Ракавам — і там аказалася, што закерзонскія яцьвягі завалоўжынскага не разумее!

Госпадзі! Што ж тут разумець?! У нас кры-зіс — а спадар Сакрат не разумее элементарных рэчаў: чаму то прускаі ў нумарах ёсць, а гарачай валы няма! І апісва-потым у беластоцкай «Ніве» свае назіранні з рэфлексіямі: як ён, значыць, па Ракаву хадзіў, з людзьмі размаўляў... А што там размаўляць! Першыя сустрэчныя яцьвягі у заслужаным веку, які за семдзсят гадоў перажыў шэсцьдзсят шэсць уладаў, так яму і сказаў:

— Пане! На буржуяў вы нас не пераробіце — мы тут жывём хоць і бедна, але затое лёгка і весела!..

Але хоціць палітыка, тым больш, што нават зіме бывае канен!

Лёгкае і вясёлае жыццё бывае не кожны дзень, а беднае — кожны. Вяносна разам з птушкамі з выраю прылятаюць новыя цэны; заробкі ж застаюцца старымі, а яцьвяжскія вёскі вучаць новыя словы: індэксацыя, кампенсацыя, курс долара, рэфэрэндум, нафтавы кран і г. д.

Вясна на прэрыі — гэта ластаўкі між

каляровых фіранак, якія ірвуцца з адчыненых вокнаў, гэта каляровыя аблюкі над лесам, гэта халодны балтыйскі вецер і цёплая пара ад зямлі, белы Нёман, які васьмь пальцамі праз край, гул аўтафураў на стратэгічнай шляху ад польскай граніцы да «Глубіны сибірскіх руд»...

Яцьвягі вясной дзеляць соткі пад бульбу, купляюць парасят і куранят, а хто маладзейшыя — то пшыраць па мясцовых культурных цэнтрах і выглядаюць, у якую-то навуцальную ўстанову пасціхваць — дай Божа рады! — сваіх сьляноў і дачок. І хоць кожнай вясной наступае крык, гвалт і канец свету, але нека да лета людзі спраўляюцца, а хто не — дык адкладвае на наступны год, такой бяды!

Гось пасаджана бульба, пасеяны казённы ячмень, наці Вячаслаў Францавіч — наш, бо з завалоўжынскіх яцьвягаў! — таксама разабраўся наконт індэксацыі з кампенсацыяй... Тады яцьвягі бяруцца за заха-ванне свае адметнасці; гэта значыць, маткі прыглядаюць дачкам замужніцтва, а сынам жаніцку... Бывае так, што знаходзяцца агульныя інтарэсы, тады вясенню ўсё будзе належным чынам аформлена, распісана і абстаўлена як мае быць! Але пакуль што яшчэ халаднаваты май пацху перапаўзае да лета. Свежая зялёная залівае бярэзнікі і палі, у мястэчках чысцяць кветнікі, дым леташняга лісця доўга цягнецца над зямлёй...

Лета. Спелы колер Айчыны. Гарачы подых палёў, нізкія чорныя хмары, грыбны дажджы. На стоках Гаўі і Нёмана лётаюць ластаўкі-берагавушкі, Біскупы і Залейкі пчыруюць сена, прахалджаюцца маладыя буслікі, над лугам таўкуцца кама-ры, сінія матылі і залатыя анёлы — як пад

скляпеннямі храма. Пацаны з вудамі звеслі ногі з абрыва. Нерухома ляжаць манументальныя перэстыя каровы. Чырвоныя і белыя конікі цягаюць стажкі на вазах. І ціхі вечар апускаецца на прэрыю, на стрэжкі хат, на гарачы асфальт шляху, на сабачы брэх, на чорную сцяну блізкага бору. Сонца дзьмае, як выніты з печы гарачы бохан свежага хлеба. Вечар над прэрыяй...

А гасцінцам у брыццы едзе Мішкевічаў Адаў і ўсё піша свае вершы, піша і піша. А новай шашой абганяе яго на сваім рабочым «ленд-роўэры» закерзонскі мастак Лёнік Тарасевіч, які пасля Нью-Йоркаў і Гётэборгаў хлэбануў-такі ў незалежным Мінску сацыялістычнага рэалізму «как он есть в натуре»... Едзе Лёнік уздоўж бясконцых палёў, лясоў, торфараспрацовак, едзе па снелым жоўтым моры, кіруе на чырвоныя, спадваючы ў бездань сонечны дыск. Спелы колер Айчыны стаіць у вачах. Сэрца запамінае тое, без чаго няма як прахыць. Сосны адкідаюць камяя цені. Жоўтае жгта рэзкаю стужкай цягнецца па чорнай зялённе сасновых бароў. Горы накапаната торфу змрочна зяюць пад ввечэрняй зарой. Хаты, размаляваныя на ляльку, укапаныя ў гэтую зямлю моцна, як валуны. Вечар над прэрыяй...

Зямля была да нас і будзе, калі мы згніем і станем зямлёй. Вос і ўвесь сэнс чалавечага існавання. Жыццё кароткае, Айчына вечная... Зямля над Котрай, Гаўяй і Шчарай не лепшая і не горшая за другія — яна проста адна і другой няма.

І будзе ноч, і ранак, і новы дзень. І так без канца...

Чэрвень — кастрычнік 1993 г.

ЛІМ - часопіс

АДЗІНСТВА
«ПУЛЬСА І
ДЫХАННЯ»...

Санатны вечар, наладжаны ў зале на Залатой Горцы падчас Дзён нарвежскай музыкі, стаў для меламанаў сапраўдным святам. Творы Сіндынга, Валена, Грыга прывялі ў сурова-халодны Мінск столькі цяпла й святла, столькі рамантычных эмоцый, што саргалі ды натхнілі не адно сэрца, прыгнечанае жміцёвай прозай. Дуэт скрыпача Ісака Шульдымана /Осла/ ды піяністкі Веры Лагвіненкі /Мінск/ вызначаўся глыбокім творчым узаемаразуменнем, адзінствам «пульсу і дыхання» ў музыцы. Гэта выявілася і ў класічнай паводле манеры пісьма прыўзнятай Санаце Сіндынга, і ў інтэрпрэтацыі маштабнай До мінорнай санаты Грыга, выкананай з вялікім драматычным напалам і віртуознасцю. А складаная па музычнай новае Саната Валена, дзякуючы найтанчэйшым эмацыянальным нюансам і тэмпераментнай палітнасці ігры, нібыта адрэзала ў канцы XX ст. вытанчаныя рамантычныя вобразы шуманаўскай псіхалагічнай лірыкі.

Прафесар Нацыянальнай акадэміі музыкі Нарвегіі І. Шульдыман /дзякуючы ягонаму ініцыятыве і былі наладжаныя Дні нарвежскай музыкі з нагоды 150-годдзя Э. Грыга/ уразаў слухачоў яркім, гарачым тэмпераментам. Абаяльны і прыгожы гук ягонага скрыпкі. У невялікіх п'есах, выкананых на «бісе» /«Вальсе» Крэйслера, «Нядзеля» Буля і інш./ выявілася яшчэ адна грань ягонага артыстычнага дару: кранальная шчырасць і пранікліная прастата. Сапраўдным цудам было выкананне парты фартэпіяна В. Лагвіненкай. Цяжка сабе ўявіць, што разам з яго тактанымі магчымасцямі /ад італьянскага «штурхаць»/, з яго «ўдарнай» механікай можа аказацца п'явучым, гаваркім, «пачалавечым» адухоўленым інструментам. Яго гучанне і ў патэтычных кулінацыях, і ў лірыка-сузіральных момантах, і ў інклітых пасажах заўжды заставалася глыбокім і мяккім — быццам яно не толькі «сведала», а і з любоўю раскрывала слухачам таемную прыгажосць свету Музыкі. У выкананчай манеры В. Лагвіненкі — дзіўная натуральная пластыка эмацыянальных рухаў. Няспынанасць лірыка-псіхалагічнага развіцця ні на хвіліну не расслабляе слухачую ўвагу. Музычны сюжэт у трактоўцы піяністкі разгортаецца як чароўнае апавяданне пра жыццё чалавечага сэрца ды высокія памкненні душы. Атмасфера творчай лучнасці ды глыбокага ўзаемаразумення панавала ў зале. Пра гэта казалі не толькі працяглыя апладысменты ды воклікі «бравва!» Пра гэта казалі пасвятленыя твары слухачоў. Дзякуючы сустрэчы з яркімі артыстамі В. Лагвіненкай ды І. Шульдыманам яны цешыліся радасцю далучэння да вялікага і цудоўнага свету Мастацтва.

Ніна ЮДЗЕНІЧ

На здымку, зробленым пасля канцэрта, —
Вера ЛАГВІНЕНКА ды Ісаак ШУЛЬДМАН.
Фота В. МАЙСЯЁНКА

ГЭТЫ ШЧОДРЫ
«КАЛАСАВІЧОК»...

А з'явіўся ён дзякуючы Беларускаму выдавецкаму таварыству «Хата» і рэдакцыі часопіса «Вясёлка». Маляўніча аформлены зборнік, які падпісчыкі «Вясёлкі» атрымалі замест сёлётнага адзінаццатага нумара. Другі раз выйшаў «Каласавічок». У ім — дацціпныя творы В. Віткі, В. Хомчанкі, У. Ліпскага, С. Шушкевіча, М. Чарняўскага, М. Малаўкі, Р. Барадзіна, В. Шымука і іншых пісьменнікаў, шмат малюнкаў, дзіцячых гульні. Апошняя ж старонка вокладкі, калі праявіць умельства, стане... анёлам, якім можна ўпрыгожыць навагоднюю ёлку.

Вітаем!

Георгію ШЫЛОВІЧУ — 70

Што неабходна найперш у творах для дзяцей? Ды, безумоўна, займальнасць, вострыя сітуацыі, нечаканыя прыгоды, — калі гэта тычыцца прозы. Такімі якасцямі і валодаюць лепшыя кнігі Георгія Шыловіча. А іх на пісьменніцкім рахунку — німала: «Школа ля крэпасці», «Праз полымя вайны», «Чарапах без панцыра», «Святло далёкага Алькора» і іншыя.

Найперш Г. Шыловіча цікавіць, як паводзіць сябе юныя героі, калі неабходна дзейнічаць самастойна, а то і праявіць рашучасць, смеласць. Разам з тым, ён з задавальненнем піша і пра будзённыя справы хлопчыкаў і

дзяўчынак, хоць і тут дбае аб тым, каб сюжэт атрымаўся займальным. Як, напрыклад, творы «Сустрэча з сонейкам, альбо Аповесць пра Пецьку-флібусцэра і некаторых яго сяброў».

Вядомы Г. Шыловіч і як аўтар сцэнарыяў дакументальных фільмаў «Родныя бярозы не спяць», «Зялёны патруль», «Трэба марыць», а таксама шматлікіх нарысаў. Дарэчы, і першая яго кніга «Твая дарога», што выйшла ў 1957 годзе, і другая «Запіска на шыбе» /1960/ складаліся з дакументальных твораў.

І гэта невыпадкова. Скончыўшы аддзяленне журналістыкі

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў 1951 годзе /да вайны паспеў скончыць першы курс Мінскага будаўнічага тэхнікума, з сакавіка 1943 года з'яўляўся партызанам у брыгадзе імя Жалезняка на Бягомльшчыне, а з 1944 года па 1945 — у арміі/, працаваў у рэдакцыях газет «Мінская праўда» і «Зорка», у часопісе «Беларусь», адкуль з пасады намесніка глаўонага рэдактара пайшоў на пенсію.

З днём нараджэння, Георгій Уладзіміравіч! Няхай і надалей Вам спадарожнічае жыццёвы і творчы поспех!

СЁННЯ ЗГАДВАЕЦА нямала выпадкаў таго, як у свой час сектар мастацкай літаратуры былога ЦК КПБ умешваўся ў творчыя справы, вырашаючы, што друкаваць, а што «не пушчаць». Што было, тое было. Не абыходзілася гэта і без удзелу Алеся Савіцкага — загадчыка таго сектара. Але не ўсе ведаюць, што і сам загадчык «пагарэў»... на мастацкім творы. Паспеў апублікаваць раман «Тры непражытыя дні» ў «Полымі», а пасля... твор знялі з планаў выдавецтва «Мастацкая літаратура». Падумаць толькі: аўтар асмеліўся паказаць, які героі мілююцца не дзе-небудзь, а ля Кургана Славы. Паблізу Хатыні, прабачце, флірт!

«Большавіцкі сцяг». Пачынаў жа, як і многія, з пазіі, прытым у суровых ваенных абставінах, у партызанскім атрадзе. Зімой 1942 года А. Савіцкі быў цяжка паранены. У партызанскім шпіталі даваўся пралажаць калы месяца. Неяк захацелася напісаць ліст маці, супакойць, каб не хвалюлася, а ў выніку — нарадзіўся верш...

Пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў А. Савіцкі ваяваў у дзеючай арміі, вайну закончыў у Берліне. Дэмабілізаваўся толькі ў канцы 1945 года. Трэба было дапамагач сям'і: бацька загінуў на фронце, брат і сястра вучыліся ў школе, здароўе маці было кепскае. А спецыяльнасці

«Літасці не чакай» /1982/ і «Памерці заўсёды паспееш» /1983/ ён склаў аднайменную трылогію. Атрымалася шырокае мастацкае палатно, у якім аб'ёмна ўзноўлена барацьба з фашызмам на беларускай зямлі ад першых дзён вайны да вызвалення.

Працуючы над трылогіяй, пісьменнік адначасова ў 1980 годзе выдаў раман «Зямля не раскажа». Гэта, можна сказаць, твор аднаго героя. На прыкладзе проста беларускай жанчыны А. Савіцкі прасачыў, як нараджалася народная нянавісць да чужынцаў, як людзі ахвяравалі сабой у імя свабоды і незалежнасці Бацькаўшчыны.

Увогуле, А. Савіцкаму вельмі ўдаюцца жаночыя вобразы. У гэтым лёгка пераканацца, пазнаёміўшыся і з раманам «Верасы» /1987/. Свайго роду эпіцэнтрам, вакол якога разгортаюцца асноўныя падзеі твора, з'яўляецца вобраз студэнткі медыцынскага інстытута Насты. Так ужо сталася, што яна апынулася разам з байцамі, якія ў першыя дні вайны вымушаны былі адступіць. Магчыма б, Наста і сама шукала б выйсце са складанага становішча. Невыпадкова на прапанову лейтэнанта Грача: «Ты ўжо цяпер не кідайся абы-куды. Трымайся нашай калоны. З намі пойдзеш...», яна адказвае: «Вы людзі вайсковыя. А я што?». Ды лейтэнант паглядзеў на дзяўчыну з асуджэннем: «Вайна ідзе. Мы цяпер усе — вайсковыя людзі. Лічы сябе мабілізаванай па законах ваеннага часу».

Не трэба спяшацца асуджаць аўтара за падобны рытарызм, калі глядзець з вышыні сённяшняга дня. Не будзем жа забываць, калі гэта адбывалася. Мы можам па-рознаму ставіцца да тагачасных падзей, але мусім прызнаць: існаваў савецкі патрыятызм. Тут, як кажуць, супраць ісціны не пойдзеш.

Расказваючы пра лёс Насты, пісьменнік піша пра яе з цёплай і неспрытаным захваленнем. Асабліва гэта тычыцца тых старонак, на якіх расказваецца пра каханне Насты да лейтэнанта Грача, што, падобна коламу цяпельцу, узнікла падчас ліхалецця.

Прываблівае і вобраз юнага разведчыка Алега Сверына з аповесці «Узаранае поле» /1977/, што загінуў не ў баі, а прычыючы на полі, бо вёску фашысты спалілі, а нехта ж мусіць рупіцца пра ўраджай. У характары гэтага юнака, у якім лёгка можна пазнаць тагачаснага равеснікаў аўтара, спалучаюцца міжнасць, рамантыка і тая дзіцячая наўнасць, што яшчэ характэрна для гэтага ўзросту. Памірае Алег, і адчуванне такое, што памелла на зямлі дабрыні...

Аповесць «Скажы мне праўду» пра старшакласнікаў, пра іх вучобу, а таксама пра іх праблемы, бо гэта ўзрост няпросты, калі да ўсяго хочацца дайсці самому, на ўсё мець уласную пазіцыю. Адсюль і пастаянныя канфлікты з дарослымі. У каторы раз А. Савіцкі вядзе апавяданне ад імя герані, і гэта дае добры плён. Быццам не пісьменнік нам нешта расказвае, а спяваецца перад намі дзяўчынка-дзевяцікласніца... Зрэшты, як відаць з твора, гэта ўжо дарослы чалавек, які не прымае мань, фальшу, і не церпіць празмернай алекі.

Згаданымі творами пісьменніцкі шлях А. Савіцкага не вычэрпваецца. Працуе ён шмат. Апошнім часам пачаў пісаць і для дзіцячых малодшага ўзросту. Прынамсі, у аповесці-казцы «Радасці і нягоды залацістага карасіка Бубліка» шмат досціпу, гумару, займальнасці.

Аднак, як на маю думку /ды і, відаць, так лічыць і сам аўтар/, якраз згаданыя творы ў пэўнай ступені даюць уяўленне, наколькі шматгранны творчы набытак пісьменніка, які ў А. Савіцкага адметны ўласны голас, які ідзе ён у літаратуры сваёй сцяжынай, пішучы з думкай пра тое, каб не было ў людзей непражытых дзён.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

КАБ НЕ БЫЛО
НЕПРАЖЫТЫХ ДЗЁН...

АЛЕСЮ САВІЦКАМУ — 70.

Было гэта ў 1973 годзе. З працай у ЦК А. Савіцкі развітаўся, раман вымушаны быў «дапрацаваць», ён выйшаў толькі ў 1979 годзе пад новай назвай — «Толькі аднойчы». Твор пра складанасць узаемаадносін закаханых, пра тое, як «сошліся два адзіночэства». Здаецца, сказана гэта М. Лучоніным, але вельмі дакладна перадае тое, што адбылося з героямі рамана — экскаватаршчыкам, спартсменам Дзянісам Сушко і маладой жанчынай Гітай Найдзёнак. Была свабода пачуццяў і было вяртанне да зыкллага жыцця. Больш разважлівай аказалася Гіта: «Ты можаш быць добрым... айчынам. Ніякім не бацькам. Бо бацька гэта зусім іншае. Я вырасла без бацькі. І я ведаю гэтую горыч. Павер мне, ведаю!». У імя будучага сына яна «пераступае» праз мімалётнае захваленне, бо зразумела, што тыя тры дні сумнага адпачынку, калі ім было вельмі сораша з Дзянісам, былі... непражытымі.

Раман «Толькі аднойчы» з'явіўся ў А. Савіцкага не на голым месцы. Праблемы маральнай адказнасці кожнага за ўласныя ўчынкі былі і ў цэнтры аповесці «І нічога ўзамен», напісанай у 1971 годзе. Геранія гэтага твора пакахала жанатага чалавека. Тэксам, як бачым, традыцыйны любоўны трохкутнік, з той толькі розніцай, што ён не ў ладах з жонкай, гатовы паставіць кропку над сваім мінулым, гэтак жа жыццё нанова. Яго каханая таксама як быццам прытрымліваецца такой думкі, аднак, цявара ўзважыўшы ўсё, прыходзіць да высновы, што не мае права разбураць чужую сям'ю. Яна не хоча будаваць сваё шчасце на чужым няшчасці, яна пераканана, што і «у каханні ёсць свае законы, свае правы, свае межы...» Геранія аповесці «І нічога ўзамен», як і Гіта Найдзёнак з рамана «Толькі аднойчы», «спальвае» за сабой усе масты, «адкінуўшы свой згаізм, не патрабуючы ўзамен нічога».

Падводзячы сваіх персанажаў менавіта да гэтага выбару, А. Савіцкі дакладна ўзважвае ўсе «за» і «супраць», псіхалагічна выяўраючы кожны іх крок, выкарыстоўваючы ўнутраны маналогі, лірычныя адступленні, каб дамагчыся праўдзівасці і пераканаўчасці, каб адчувацца, што ўсё гэта не штосьці саладкава-сентыментальнае, а напоўненае глыбокімі чалавечымі пачуццямі проза.

Да поспеху згаданага твора А. Савіцкі ішоў цягам многіх гадоў удумлівай і карпатлівай працы. Першае апавяданне «Рыбацкае шчасце» ён апублікаваў яшчэ ў снежні 1948 года ў тагачаснай полацкай газеце

ніякай не меў, ды і школу закончыць не паспеў. Партызанскі сябра, які працаваў тэхнікам на тэлеграфіе, абяцаў дапамагчы, вывучыць на тэлеграфіста.

Магчыма, і стаў бы А. Савіцкі тэлеграфістам, але выпадак перайначыў далейшае жыццё. Сябрава сястра працавала ў рэдакцыі газеты. Неяк прыйшла з работы і паскардзілася, што не ведае, як выканаць загад рэдактара: напісаць матэрыял у навагодні нумар. А. Савіцкі вырашыў дапамагчы ёй. «Да святання ў нас на кухні гарэла газоўка, — сведчыць пісьменнік у аўтабіяграфіі. — Я пісаў першы ў жыцці нарыс. Не ведаў нават, што гэта нарыс, што ён будзе даспадобы не толькі рэдактару, але і ўсім у газеце, не думаў, што мяне тэрмінова паклічуць у рэдакцыю. Я пісаў пра адну навагоднюю ноч — мы кінулі тады пад адхон варожы эшалон. Пісаў хутка, зноў перажываючы нядаўняе, страшнае...»

З 1 студзеня 1946 года і пачаў працаваць А. Савіцкі ў рэдакцыі мясцовай газеты. Калі ў Полацку стварылі літаратурнае аб'яднанне, яго выбралі старшынёй. Працаваў, пісаў, марыў пра сапраўдную літаратурную вучобу. Мара ажыццявілася ў 1953 годзе, калі па рэкамендацыі Саюза пісьменнікаў Беларусі паступіў вучыцца ў Літаратурны інстытут імя А. М. Горкага.

Інстытут закончыў у 1958 годзе і адразу паступіў у аспірантуру пры ім. Сур'ёзна заняўся і творчай працай. Паездка на будаўніцтва Брацкай ГЭС падказала тэму аповесці «Кедры глядзяць на мора» /выйшла асобнай кнігай у 1960 годзе/. У 1962 годзе пабачыла свет другая аповесць — «Пасля паводкі».

Пасля заканчэння аспірантуры, вярнуўся на Беларусь, загадаў нейкі час рэдакцыяй у выдавецтве «Ураджай», з 1962 па 1969 год быў вучоным сакратаром Літаратурнага музея Якуба Коласа. Шмат ездзіў па рэспубліцы, наведваў родны Полацк, што дала яму шмат жыццёвага матэрыялу. Прынамсі, раман «Жанчына» /1963/ прысвечаны будаўнікам Полацкага завода шкловалакна, у рамане «Палын — зялёе горкае» /1967/ праўдзіва адлюстравана жыццё пасляваеннай вёскі.

А за асэнсаванне ваенных падзей, актыўным удзельнікам якіх быў, усё не браўся: матэрыял «супраціўляўся», не клаўся на паперу. Вельмі ж балючымі былі пакуль што ўспаміны.

Першым сур'ёзным подступам да асэнсавання вайны стаў раман «Верай і праўдай» /1976/. Разам з наступнымі раманами

Мая вандроўка ў Нямеччыну была звязана з роляй перакладчыка. Я суправаджаў групу магільёўскіх школьнікаў, што былі пасланы на аздараўленчы адпачынак у г. Патсдам на тры жнівеньскія тыдні. З нямецкага боку арганізатарамі з'яўляюцца магістрат памянёнага горада, з беларускага — Ліга жанчын г. Магілёва і гарвыкажкам.

Апроч сваіх штодзённых абавязкаў па нагляду за дзецьмі і тлумачальнай дапамогі пры ўсіх нямецка-беларускіх кантактах — падчас розных імпрэз, экскурсій, гульняў, сустрэч, звычайных мерапрыемстваў ад пабудкі да вячэры, — аўтару гэтых нататак прыйшлося шчыльна сутыкнуцца з рознымі бакамі нямецкага жыцця, пра якія не вычытаеш з даведнікаў. Балазе, нямецкія арганізатары імкнуліся кожны дзень насычаць самай разнастайнай праграмай, часта вывозячы беларускіх гасцей не толькі за межы Патсдама, але і за межы федэральнай зямлі Брандэнбург, дзе ён знаходзіцца.

Але, абмінаючы тэму выдатна наладжанага адпачынку нашых школьнікаў, за што трэба быць удзячнымі Германіі і яе шчырым людзям, маю жаданне падзяліцца сваімі думкамі ў кантэксце асэнсавання шырокіх працэсаў паразумення, пачаткаў узаемнага адкрыцця нашых суседніх народаў.

Гэтыя ўражанні не прэтэндуюць на нешта энцыклапедычна-даведніцкае, але яны першыя, жывыя, і, пэўна, заслугоўваюць на ўвагу.

Аўтар

Яўген ШІУНЕЙКА

НЯМЕЧЧЫНА ЗБЛІЗКУ

Хоць гэта зараз крыху і смешна, але мушу прызнацца, што калісьці я вельмі ідэалізаваў усё нямецкае. На гэта паўплывала тая акалічнасць, што мой бацька не па сваёй волі пабываў у саракавых гадах у розных землях і шмат распавядаў мне ў маленстве аб асноўных прынцыпах нямецкага парадку — чысціні, арганізаванасці, аб сумленнасці, працавітасці, гасцінасці немцаў. З пятага класа я вучыў нямецкую мову, спачатку без асаблівага інтарэсу, бо не бачыў практычнага сэнсу, але пазней, у студэнцкія гады, адчуў да яе прыцягненне. І ў мове — душы нямецкага народа — таксама ўражвала жанструктурная зладжанасць і чысціня думкі. Ніводнага непатрэбнага слова ў сказе. Усё пастаноўлена на сваё дакладнае месца. Веданне мовы дазваляла рабіць больш-менш дакладны пераклад з нямецкіх кніг па гісторыі мастацтва, сучаснай творчасці і пашыраць свой далягляд. На гэтым грунце і трымалася ўяўленне пра Нямеччыну, як пра нешта вельмі адметнае і цікавае, што ніколі да нас не наблізіцца, не будзе існаваць поруч.

Але жыццё рана ці позна карэктруе нашы ўяўленні, апускае іх з паветра на канкрэтную глебу. Можна нават сказаць, што калі пачынаюць адкладвацца ў свядомасці нейкія веды, думкі адносна чагосьці, дык праз пэўны час будзе накіравана ім спраўдзіцца. Так сталася і з Нямеччынай.

І яшчэ адзін істотны фактар, які нельга абмінуць. Апошнія пяцьдзесят год у Беларусі існавала і існуе «антынямецкая» прапаганда, нават на дзяржаўным узроўні. Такое антыгуманнае паняцце як фашызм чамусьці атаясамляецца з якасцямі германскага характару. Кінафільмы, часопісы, кнігі, манументы, святы агіталі і агітуюць за казённы патрыятызм на глебе змагання з гэтым нялюдскім злом. Заўважым, патрыятызм не на падставе ведання сваёй радзімы ад яе пачаткаў, але на падставе мілітарызму, гонару пераможцаў апошняй сусветнай вайны, якая абвешчана Вялікай і Айчынай і для нас. Выхавалася пэўная псіхалогія «пераможцаў», якім усё нешта абавязаны і якім многае дазволена. Напрыклад, уціхамірваць чэхаў, палякаў і іншых, хто не хоча жыць па-савецку.

Вялікую надзею на тэарэтычнае праўдзе і павягі да Нямеччыны даў факт яе аб'яднання. Гэтую надзею многія, бясспрэчна, прынялі як станоўчую. Каму як не нам, беларусам, разумець, што такое падзел, якія робяцца па жывым целе

радзімы. Дваццаць гадоў існавала апошняя польская акупацыя Заходняй Беларусі, ды колькі праблем яна пакінула! А ўз'яднанне, пры ўсіх далейшых трагічных дзесяцігоддзях, усё ж дазволіла беларусам мець дастатковую этнічную колькасць, каб не асімілявацца, пачаць сваё Адраджэнне ў другой палове ХХ ст.

Седзячы дома бязвыезна, мы схільныя толькі з уласнай радзімай атаясамляць і з'яўляюцца пагоркі, і стрыманасць колераў зямлі, і пэўную задуманую маркотнасць даляглядаў, што настрайваюць на ціхае, гарманічнае жыццё. Між тым, калі ехаць далей на захад — скрозь будзе наша «беларуская прырода», што характарна ўвогуле для Цэнтральнай і Прыбалтыйскай Еўропы. У нямецкім лесе чуеш сябе як дома — тыя ж пахі, колеры, гукі, дрэвы, кветкі, расліны. Адно — непараўнальна больш дубоў. Яны лічацца нацыянальным нямецкім дрэвам. Але каб на зямлі крывічоў, дзе было гэтулькі капішчаў, дуброў, пушчаў ды не стала дубоў! Не дужа іх зараз, шматвекавых, бо ляглі яны ахвяраю сацыялістычнага гаспадаркі, як і многае іншае, што не так проста аднавіць зараз за адзін дзень. Вось чаму ў Нямеччыне з радасцю бачыш тое, што павінна быць і ў Беларусі і што па розных прычынах знікла, знішчана, не захавалася. Праўда, немцы не сцвярджаюць, што другім нацыянальным дрэвам трэба лічыць чырвоны: «лен», але яго пунсова-фіялетавыя кроны так часта сустракаюцца ў аб'ямоўцы прыватных садоў, парках, вуліц, што падаецца менавіта так. Трывожны, напружаны чырвоная-зіхаткі колер вельмі адпавядае экспрэсіўным эмацыянальна-эракавым запатрабаванням немцаў, які ў натуральным прыродным атачэнні любяць не адну зеляніну.

Прыемным нечаканым сюрпрызам было і падабенства нашых этнічных тыпажоў. Як беларускі, так і германскі — вельмі разнастайны. Апошні нельга зводзіць да ідэнтычнай формулы: светлыя валасы, блакітныя вочы, прамы нос, тонкія вусны і да т.п. Тут рудавалосыя і льняныя, каржакаватыя і высокія, хударлявыя і круглявыя, і г. д. Амаль што ў кожным сустрэчным як бы пазнаеш беларускага знаёмага з Гародні, Менска ці Віцебска. І паводзяць сябе адпаведна: годна, стрымана, проста, без прэтэнцыёзнасці. Раней я часта лавіў сябе на думцы, што нам, беларусам, не стае еўрапейскасці, падкрэсленай манернасці, снабізму, што занадта мы простыя і непасрэдныя. На самай справе

еўрапейскасці ў выглядзе і паводзінах нам хапае, і ў гэтым сэнсе мы вельмі падобныя да немцаў. Толькі не трэба спяшчца, нервавацца, мітусіцца, што мы вельмі часта робім, звякля да штодзённых клопатаў, чэргаў, ашуканства, недакладнасці і да т.п. Зноў жа, не наш нацыянальны характар тут праяўляецца, а кепскія рысы навіязанага, чужога люмпеніснавання.

Скрозь заўважаеш людзей старэйшага ўзросту. Не, гэта не нашы пенсіянеры, змучаныя «канцлагерным» тыпам жыцця, якія з нейкім балышавіцкім фанатызмам агітуюць за кілбасу. Можна ўбачыць старых жанчын поруч з сівенькімі дзядкамі ці адзіночкі. Яны вельмі падобныя адна на адну. Як сёстры. Белья, як снег валасы, сухенькія тварыкі з тонкімі рысамі, сціснутыя вусны, на носе акуллары. Апрача гэтага ў светлыя, шэрыя сукні. Вельмі акуратныя, спакойныя, яны шпачыраюць па вуліцах, парках, наведваюць выставы, нату публіцы любяць пасядзець. Гэтыя старэйшыя жанчыны, «фраўэн», вельмі тыповыя для Германіі. Без іх някідкай прысутнасці немагчыма ўявіць нямецкага жыцця. Гэта вобраз таго пакалення, што перажыло самыя страшэнныя ліхалецці. І захавала дагледжанае прыстойнае аблічча. Хоць кожная «фраў» магла б распавесці аб сваім жыцці многа горкага, балючага. Як і нашыя бабулькі, іх равесніцы, што самотна гаруюць па вёсках, стаць і чэрга за пенсіяй, за прадуктамі. І хоць немцы скардзяцца, што старэйшым не стасуюцца ў грамадскім транспарце месца, што моладзь становіцца чэрствай да іх клопатаў, мне асабіста за некалькі тыдняў пабачыць такога не давялося.

Другі полюс нямецкага грамадства — дзеці. Гаманкія, эмацыянальныя, жывыя, яны не маюць ніякай скаванасці. Іх вясёлыя галасы чуваць і ў школьных дварах, і ў жылёвых кварталах, і асабліва на розных святах і пляцоўках для забаў. Яны ў нейкім сэнсе парушаюць крыху манатонны спакой і парадак грамадства, але прыемна ўсё ж глядзець на гэтых жэўжыкаў, што так непасрэдна цапацца сваімі першымі жыццёвымі ўражаннямі і поўнай дзіцячай свабодой.

Падлеткі, юнакі і дзяўчаты тут, відавочна, хутка сталюцца, рана спрабуюць вызначыць свае асабістыя гледзішныя пазіцыі. Прага распісаць усе муры на ўзроўні да двух метраў ад зямлі і вышэй — вельмі нямецка спецыялізацыя. І тут не толькі класіка, нахшталь «Я цябе кахаю» ці назоваў рок-гуртоў, але і грамадскія лозунгі, у тым ліку

антыфашыстоўскія. На ўсіх прыпынках, дамах, станцыях метро, пад аўта-мастамі — такія ж стракатыя каліграфічныя роспісы. Аднак у паводзінах моладзь немітусліва, стрыманая, без інфанталізму. Ужо гімназісты /з сёмага класа школы/ не марнуюць часу, не бадзяюцца без патрэбы. Энергія не разыходзіцца на бессэнсоўныя глупствы і шкоду. У гэтым пераконвае ўважлівасць, зацікаўленасць падлеткаў у любой новай інфармацыі. І ў музеі іх сустрэнеш, і ў парку, дзе яны працуюць па добраўпарадкаванні разам з «з'ялёнімі». Няма такіх сутнасных жыццёвых спраў, якія б не цікавілі моладзь. Ёсць ясная арыентацыя: будзеш нешта разумець, нечым валодаць — атрымаеш працу, кватэру, машыну. А не, дык... Зрэшты, папрашаек, валацугаў, бомжаў і т.п. кантынгенту, апроч цыганоў, там не ўбачыш. У гэтым моцнае адрозненне ад нашых рэалій.

вуліцы сваімі бліскучымі рознакаляровымі тулавамі, не хапае паркінгаў. Аўтамашына — не сімвал выключнага жыццёвага поспеху, а сродак камфорту літаральна для ўсіх. Найбагацейшыя набываюць машыны, абкатаюць іх, потым здаюць у перакупку, дзе іх за меншы кошт набываюць іншыя, больш сціплыя ў заробках. А многія набываюць аўто прэстыжных марак і сплачваюць іх кошт на працягу многіх год. Так што на вуліцы цяжка вызначыць, хто за рулём прыватнага фольксвагена — нейкі прамыслолік ці звычайная хатняя гаспадыня, што выбралася па заку-
пы.

Адзін хуткі позірк у суперкараму прадуктаў харчавання. Яна так і называецца «Краіна закупаў» /«Каўфлянд»/ і сваім гмахам займае вялікую прасторы. Вузкія праходы між «будынкамі»-скрынкамі, цэлыя вуліцы сасісак, піва, малака, сыроў і да т.п. Нагрузіўшы цэлы воз патрэбнымі прадуктамі, хатняя гаспадыня вязе іх да свайго аўто на вуліцы і заўважвае ўсё багажнік. Набываць дык набываць!..

На вуліцах курсуе і добра наладжаны гарадскі транспарт. Замест ікарусаў — двухпавярховыя аўтобусы, негрукатлівыя трамваі. Націснеш кнопачку — дзверы адчыняцца, і можна ўваходзіць ці выходзіць. Бо на што без патрэбы іх турбаваць? Нямецкая рацыянальнасць ідзе ад прынцыпаў разуменнага карыстання. І цяжка яе не прыняць, бо мы так стаміліся ад усяго непрактычнага ці задужа прагматычнага, што толькі ўскладняе нашае жыццё, а не палягчае яго.

Тут кантралёры не патрабуюцца, бо кожны сам сябе кантралюе. Наспешна садзяцца ў транспарт старыя людзі, выбіраюць сабе вольныя месцы, а гадкі імчаць мяне туды, дзе іх аднагодоў ў Менску ці на вясковых дарогах пхнуцца ў транспарт, з цяжкасцю прадзіраюцца праз шчыльна сціснутыя целы з адным жаданнем — «каб улезці і даехаць», як у канцлагеры — «абы толькі выжыць».

Наш плебей, што не паважае сябе, не дбае і аб упарадкаванасці ўсяго навакольнага. Нішчыць, псуе, што можна скруціць ці зламаць. Жалезабетон, грувастыя металічныя трубы яшчэ могуць вытрымаць яго агрэсіўны націск. Дрэва, шкло, пластык — ніколі. І як вынік — нашы мікрарэны, пад'езды, двары — своеасаблівыя выкрывальны помнікі расчлаванчасці. Большасць мірышца з тым, што вырабляе меншасць з парушанай псіхікай, а кепскае заўжды кідаецца ў вочы. Калі яго зашмат — яно вырашальнае ў характарыстыцы ладу жыцця. І што толькі пра нас думаюць немцы, калі параўноўваюць нашы пад'езды са сваімі, дзе і лямпачкі не пабітыя, і дзверы не выламананыя, і шыбы цэлыя?

Думалася, што ж можна назваць сімвалам краіны, якая перажывае час актыўных пераменаў? Мабыць, гэта прыпынак на вуліцы. Лёгка канструкцыя з празрыстага пластыку, якая абараняе і ад дажджу, і ад снегу. Утульная, з лаўкамі, каб прысесці. Расклад кірункаў, схема транспарту — канкрэтная і ясная інфармацыя. Вялікая плошча адводзіцца каларовай рэкламе. Прыпынкі настолькі прыстойныя, што амаль ніколі не размаляваюцца аматарамі, што пішуць на ўсіх мурах і платах, — рука не падыймаецца!..

На прыпынку не адчуваеш скаванасці. Самае малацікавае правядзенне часу — чаканне транспарту — арганізавана так, каб чалавек не стамляўся, не пакутаваў ад змушанага тупання на адным месцы. Нельга марнаваць нават хвіліны жыцця, чалавек не вініць, не «рабсіла», а асоба, якая павінна развівацца. Пра гэта бачыцца дзяржаўны клопат. Калі стаіш на нямецкім прыпынку, разумеш, чаму гэтая краіна, дзе запатрабаванні людзей улічаны ў малым і ў вялікім, абганяе іншых, хоць нікоды ў ёй не спяшаецца.

(Працяг на стар. 14-15)

Добра захаваная, нягледзячы на ліхалецці, вежа Чырвонай ратушы суседняе з новым сімвалам усходняй часткі Берліна — тэлевізійнай вежай.

Вялікі дойлід эпохі рамантызму К. Ф. Шынкель будоваў не толькі ў сталіцы. Сабор мінулага стагоддзя ў мястэчку Штрайтц так і называецца — Шынкелькірхэ.

Людзі хворыя, няпоўнавартыя таксама не выключаны з жыцця. Іх можна ўбачыць паўсюль. З апекунамі ці цалкам самастойна яны кіруюць сваімі крэсламі на колцах. Іх шмат сустракаецца не таму, што ў Нямеччыне працэнт іх вышэйшы, чым у іншых краінах, — проста ім створаны ў грамадстве такія ўмовы, каб яны не чуліся абмежаванымі ў сваіх надзённых патрэбах. Яны могуць карыстацца і транспартам /ёсць спецыяльныя ліфты ў метро для спуску/, і іншымі сродкамі цывілізацыі, адчуваючы клопат аб сабе і разуменне. Павага да чалавека, які ў першую чаргу патрабуе падтрымкі, — рыса гуманнага грамадства. Зараз зразумела, чаму немцы неабыхавыя да чужых бедаў, у тым ліку і да нашых.

Транспарт у вялікім горадзе вельмі разнастайны. Працьюма аўтамашын. Яны заўважваюць усе

НЯМЕЧЧЫНА ЗБЛІЗКУ

(Пачатак на стар. 13)

Немцы не схільны да пафасных выказванняў патрыятызму, захопленасці сваім жыццём. Іх падкрэсленая самакрытычнасць, сціпласць заўсёды навідавоку. Але пры гэтым яны вельмі шануюць свой родны горад, культуру, традыцыі. Тут мае месца пэўная раздвоенасць. З аднаго боку гонар за радзіму, хоць без эфектаў і экстазу, а з другога — пакуты за яе складанае мінулае. Пачуццё віны, пакаяння ўвесь час прысутнічае ў мысленні немцаў, стаўленні да саміх сябе. Часам гэта выступае ў вельмі аголенай форме. Адчуваецца нежаданне па-новаму, без ідэалагічных штампаваных зірнуць на філасофію Ніцше. Інфармацыя аб тым, што кніга «Так казаў Заратустра» перакладзена на беларускую мову, у многіх выклікае шок. Роўным чынам, як, напрыклад, нацыянальны гімн зямлі Брандэнбург «Шырокі стэп» для некаторых і зараз непрыемны, бо ў вядомыя часы яго спявалі «карычневыя» і нат перарабілі яго словы. Арыгінальны тэкст адноўлены, але адносіны не змяніліся. Гэта гучыць не з вуснаў агрэсіўных нігілістаў, накітавалі нашых ветэранаў, што абражаюць нацыянальную сімваліку, але цалкам паважана, разумных людзей. І цяжка знайсці словы, каб растлумачыць, што карані гэтае антыгуманнай з'явы не ў Нямеччыне, а ў таталітарнай ідэалогіі, якая гуляе па свеце ўжо не першае тысячагоддзе, выпрабавуючы не адну краіну. Можна, апошнія падзеі ў Маскве многае праясняць для немцаў, якія, думаецца, значна больш за нашых сярэднястатэстычных «карычнева-чырвоная злучыцца».

З комплексам віны звязаны, мабыць, і ўважлівыя адносіны да нас — усходнікаў, савецкіх ці рускіх. Розніца між беларускай, расійскай і ўкраінскай нацыямі часта прыходзіцца цярпліва тлумачыць. Не з мэтай выпячвання — маўляў, мы ў нечым лепшыя за нашых бліжэйшых суседзяў, але дзеля яснасці і дакладнасці, якую немцы ў стане адэкватна зразумець. Дарэчы, не для ўсіх Беларусь — белая пляма між Масквой і Берлінам. Многія ў нас неаднойчы былі, асабліва жыхары ўсходніх земляў. Гэта і маладзёжныя экскурсіі сяроў «Фрайе дойчэ Югэнд», і службовыя камандзіроўкі, і інш. Толькі каб пашыралася тое, што ўжо самім жыццём закладзена.

Шпацыруючы па Берліне, можна адчуць пэўнае падабенства з Мінскам. Так, гэта не пустыя словы. Горад, які перанёс страшныя ваенныя выпрабаванні, не можа здавацца чужым. У Мінску нядаўна пастаўлены крыжы ахвярам сталінскага генацыду — Курапаты, парк Чэлюскінцаў, з'яўляецца капітка на Дзяды для будынка КДБ. У Берліне — крыжы сваім ахвярам, што з саракавых гадоў сімвалізуюць боль і трагедыю раз'яднання, — крыжы ля рэйхстага, на месцах былых пераходаў праз берлінскі мур і г.д. Вайна ў Берліне пакінула страшныя наступствы. Па сённяшні дзень не адбудаваны музей сучаснага мастацтва ў цэнтральнай частцы горада. І сам музейны востраў /а рэчка Шпрэя мае многа каналаў і ўтварае такі востраў у цэнтры горада/, нібы толькі ўчора абстраляны. На калонах і мурах класічных будынкаў выбоіны ад жалезных асколкаў. Мармур ад пажарышчаў стаў чорным, закопчаным. Ці ёсць што больш трагічнае за гэты вобраз культуры, што нясе сляды надзвычайных выпрабаванняў?

Многія берлінскія вуліцы сваёй колернасцю, зацішнасцю прыгадваюць мінскія. Як там, так і тут досыць паркаў, зеляніны. У нас, праўда, не стае прыстойнай рэкла-

мы, мала яшчэ мастацкага аздаблення, манументальных помнікаў дзелям Беларусі, як гэта належыць сталічнаму гораду. А вось у пэўных рэчах у сферы дызайну — цалкам іная розніца, аб якой нельга маўчаць. Бо ўсё пазнаецца ў параўнанні.

Усё, што носіць характар сацыялістычнага ладу жыцця ў побытова-ўтылітарным кантэксце — ад тэлефона-аўтамата і мэблі да сантэхнікі, аконных рам, дзвярнай ручкі, — у нас нясе прыкметы зношанасці, скалечанасці. Там усё ідэальна прадумана. Служыць зручнаму і простаму карыстанню. Мадэрнізацыя часта пачынаецца не з усяго комплексу перамен, але са звычайнай лямпы, лямпі, гузіка, а потым цягнуцца, падцягнуцца ўсё новыя формы. Немцы жывуць ужо ў свеце дызайну, форманавацыя апанавала ўсе сферы і рацыянальныя патрабаванні кожнага чалавека. Кожны мысліць і многія рэчы робіць у сваёй працы па-дызайнёрску: проста, практычна, па-новаму, не стамляючыся ўдасканальваць любы працэс вытворчасці, выканання. Ідэі, народжаныя ў Віцебску на пачатку 20-х гг., — «зменіць свет старых рэчаў» — тут рэалізаваны. Затое на радзіме мадэрнізацыя...

Але няма жыцця без праблем. Прыходзіцца іх вырашаць і немцам. Адна з іх, вельмі складаная, узнікла ў працэсе аб'яднання ўсходніх і заходніх земляў. Так і застаецца падзел на «свсіс» /заходнікі/ і «осіс» /усходнікі/, хоць ужо няма дзяржаўных меж, а ў Берліне рэшткі мура іграюць ролю мастацкай галерэі пад адкрытым небам. Як кажуць усходнікі, мур будуюцца зараз у свядомасці. Гэта рэчыва на тое, што задужа адзначна трактуецца зараз спадчына ГДР як негатыўная, нявартая ўвагі і т.п. Можна, вядома, змяніць шылды ці дэмантаваць помнік, але застаюцца людзі, іх перакананні, успаміны. Немцам уласціва добрая памяць і вера ў свае ідэалы — без мімікрыі. Так што ёсць шмат такіх, пра якіх кажуць — «гэта чалавек з ГДР», маючы на ўвазе яго прынцыпы. Часам у іх асяроддзі можна пачуць і вельмі рэзкую характарыстыку працэсу аб'яднання — як «заходнюю акупацыю». Гэта вельмі трывожыць і нас, бо пажадана бацьчы ў Нямеччыне дзяржаву з нацыянальнай згодай, а не з перманентнымі канфліктамі «лепшых» і «горшых».

Мабыць, у розных сферах тут былі свае здабыткі, якія нельга зараз выкідаць на сметнік. Непакой за будучае гэтае спадчыны адчуваюць многія. Напрыклад, берлінцы толькі і гавораць, што аб магчымасці дэмантажу «Палаца рэспублікі». Побач з ім зараз разгорнута выстава ў канструктыўным павільёне з намалёваным на велізарным палатне каралеўскім палацам, што быў разбураны ў вайну і потым не адноўлены. Ясна, што краіна павінна мець свой гістарычны сімвал дзяржаўнасці — палац каралёў-аб'яднальнікаў нацыі. Але па-рознаму да гэтага ставяцца. Хто наракае на вялікі кошт, хто лічыць палац сімвалам мілітарызму. Ды галоўнае, што побач будынак, які таксама ўжо гістарычны. Аднаўляючы гісторыю даўнейшую — руйнаваць учарашнюю? Хіба гэта па-нямечку? Думаецца, што немцам хопіць разважнасці, каб знайсці разуменне рашэнне. А покуль шматлікія дыскусіі, прапановы, спрэчкі...

Праблема «осіс» — «свсіс» мае шматлікі характар. Усё вызначыць з першага знаёмства, канешна, немагчыма. Але і погляд збоку, «на свежае вока», думаецца, таксама не без карысці, асабліва для нас саміх. Бо, як пісаў М. Багдановіч, наступуючы Ф. Шылера, «хочаш сябе ты пазнаць, — паглядзі на людзей, на іх справы»...

Найбольш канцэнтравана пэўную розніцу — псіхалагічную і

нат у вонкавым выглядзе, у мастацтвах, манеры паводзін — можна адчуць у такім асабліва нямецкім горадзе, як Берлін, што яшчэ не залячыўшы шрамы падзелаў «усход-заход» на жывым целе сваіх вуліц і плошчаў. Калі крочыць, напрыклад, ад аднаго з духоўных цэнтраў — сабора «Кайзэр-Вільгельм-Гэдэхтніскірха», можна наглядзецца на заходніку ў самых розных сітуацыях. Большасць з іх — энергічнага, сканцэнтраванага выгляду, з выразнымі, можна сказаць, рэзкімі рысамі твараў. У іх ёсць дужа рыс ад мастацкіх вобразаў экспрэсіяніста-берлінца Э. Л. Кірхнера. І само архітэктурнае асяроддзе, скрозь мадэрнізацыю, падкрэслівае агульны рацыяналізацыя-практычны стыль узаемаадносін. Кожны выглядзе пэўным у сваёй жыццёвай пазіцыі, не губляе дарэмна каштоўных хвілін, кудысьці мэтанакіравана крочыць, круціць кола ровара ці

прамысловасць, гаспадарка, гандаль, банкаўская справа, што не можа не ўплываць на агульныя настроі і арыенціры жыцця, на стэрэатыпы, тонкасці менталітэту. Цікава, што дзялячкі ўсходняй Лігі жанчын лічаць, што на іх землях больш інтэграваны ў грамадскае жыццё «пекны пол», больш незалежны эканамічна, у адрозненне ад заходніц, якія хутчэй схільныя да ролі хатняй гаспадыні, чым да адукацыі і прафесійнай працы. Гэта таксама не можа не адбівацца на жыццёвых стандартах.

З вышыні берлінскай вежы, калі знаходзіцца ў яе круглай зале аглядаючы, берлінская панарама ўражае сваёй цэласнасцю. Відаць, трэба быць вышэй штучных падзелаў, амбіцый, крыўд. Былі і мы, беларусы, у падобнай сітуацыі пасля 1939 года, але сцерліся многія псіхалагічныя межы, і мы выйшлі з гэтае праблемы як адзін народ. Ці хопіць у «заходнікаў» і «усходнікаў» цягнення, каб згарманізаваць

Шпрэвальд — тэрыторыя, славная сваімі шматлікімі каналамі. Тут маглі бабіцца і магілейскія дзеці.

Нямечкія дамы пазнаюцца адразу. На гэтым здымку — выгляд мясцовасці Гарц.

кіруе ўласным аўто. Менш цікавасці выклікаюць рокеры ці панкi, што тусуюцца ў цэнтры горада, непадалёку ад «Заалагічнага саду», бо нічым практычным не займаюцца.

Але як толькі прайройдзеш славуную Брандэнбургскую браму і трапіш на славуны бульвар усходняй часткі Берліна Унтэр дэн Ліндэн, адразу адчуваеш, як пульс жыцця супакойваецца, сцішваецца. Не, руху і машыны тут не менш. Але атмасфера — больш рамантычная, мяккая. Здаецца, тыя самыя берлінцы, а як бы пачуццёва раствараны ў маркотным маўчанні старых камянічкі і шэрага неба. Іх настроі таксама абвостраныя, аднак не столькі рацыянальнымі праблемамі, колькі трывожным самааналізам, нейкай ніцшанскай бескампраміснасцю да сябе. Таму амаль кожны заглыблены ў свае патаемныя думкі, перажыванні. І адсюль нічога залішняга, нястрыманага ў падкрэслена сціплым паводзінах. Вядома ж, як банкаўскія рахункі, так і рахункі сумлення ў немцаў у належным парадку...

Як кажуць самі усходнікі, з якімі давалося размаўляць, яны дабіліся большых поспехаў у культурных дачыненнях, адукацыі, выхаванні моладзі і г.д. На захадзе — дамінуе

спрэчныя праблемы — час пакажа. У «заходнікаў», можна заўважыць, ёсць пачуццё перавагі, але ж не заўжды ўсё вырашае ўпэўненасць ці вялікая колькасць грошай...

Берлін зноў стане сталічным горадам для ўсёй Нямеччыны. Ёсць ужо такое рашэнне. Увойдзе ён у зямлю Брандэнбург ці будзе мець свой уласны статус, як буйнейшая гарады Гамбург і Брэмен, яшчэ цяжка сказаць. Але Берлін сапраўды вельмі развіты гарадскі арганізм з шматлікімі раёнамі, як бы гарадамі ў горадзе, што нясуць сваю адметнасць. І самі берлінцы вельмі разнастайныя, каларытныя людзі. Як і належыць тым, хто жыве ў горадзе, дзе буйны мастацкі экспрэсіянізм. Абвостранасць, пачуццёвасць — у атмасферы горада. Пад агромністымі дубамі ў адным з паркаў у заходняй частцы Берліна давалося назіраць за вялікай колькасцю жыхароў, што прайшлі на свята раёна. Дзеці, дарослыя, старэйшыя бавілі час у розных гульнях, адпачывалі. Пад вечар пачаўся канцэрт духоўных аркестраў. Збіраюцца людзі на ўлонні прыроды, перажываюць абвостраныя эмоцыі духоўнага яднання пад бадзёрыя гукі труб і літаўраў — гэта і ёсць фактар патрыятычнага

выхавання, які патрэбен кожнаму народу. Па-нямечку гэта атрымліваецца вельмі шчыра і натуральна, і цяжка было не адчуць яшчэ раз блізкасць і павагу да гэтых людзей.

Працягваючы развагі аб нямецкім доме, трэба сказаць, што ён пазітыўна ўражае беларускага назіральніка. Ёсць вельмі сціпленыя домікі, ёсць колькіпавярховыя вільі. Але нямецкі дом — заўжды ўтульны, дагледжаны, без ненатуральнай прэзэнцыёзнасці, дэманстравання сваёй замочнасці. Іншая справа, што няма дома, дзе б на падворку не раслі кветкі. Яны разам з дрэўцамі, кустамі, зялёным мурагом і ствараюць уражанне багатага, святочнасці, што дапаўняецца колерам дахоўкі, светлых мур-ў аб'ёмных драўляных каркасных блёлек фактэрку, што характэрна для нямецкага будаўніцтва. Кожны дом мае свой камерны характар, хоць можна казаць аб пэўных стандартах вырашэння. Часта гаспадары карыстаюцца ідэяльнымі формамі, выкананымі вытворчым шляхам — драўляная агароджа, летняя мэбля на веранды, стандартныя вакацы, уманціраваныя ў шыхты даховак і т.п. Беларускі дом на вёсцы ці на дачы таксама досыць адметны. У нас кожны будзе, як умее, прыкладаючы ўсе высілкі і магчымасці. Але эстэтыка ідэнтычная — каб было ўтульна, прыемна для сябе і каб людзям не сорама паказаць. Істотная адрознасць, што ў Беларусі вельмі шмат драўлянай традыцыйнай архітэктуры, якой у Германіі не убачыш. Гэтыя архаічныя формы дамоў, што так упісваюцца ў пейзаж, мабыць, і надаюць яму характар беларускасці, як чырвоначалыя камяніцы надаюць падобнаму пейзажу рысы нямецкасці.

Упарадкаванае ў матэрыяльным сэнсе жыццё вызваляе ў немцаў памкненні да эстэтыцы ўвсім, што навокал. Мэта — не экзатычныя дзівосы, але прыемныя уражанні, звязаныя з прыродай, адпачынкам, пераклочэннем ад працоўных гаўдзін. Тут ёсць вядомыя ў многіх краінах парк адпачынку. Напрыклад, «Гайдэ-парк» непадалёк ад Гановэра ля горада Солтаў. Там можна сапраўды адключыцца ад штодзённых клопатаў і правесці дзень у адметным свеце, поўным фантазіі, гумару, вынаходніцтва, багатым флорай і фаўнай. Практычна ёсць усе тыпы каруселяў, розных хуткасных атракцыёнаў тыпу амерыканскіх горак і т.п. У выхадныя дні збіраюцца аматары вострых і жывых уражанняў усіх узростаў, і не толькі з Нямеччыны. Сучаснаму чалавеку, як слушна разумеюць немцы, трэба перыядычна перажываць пазітыўны шок, мяняць абставіны. Таму на амерыканскую горку без страху сядзе разам з дзецьмі і чалавек пенсійнага ўзросту, каб крыху ўзрушыць свой вестыбулярны апарат. Аказваецца, гэта карысна не толькі тым, хто рыхтуецца стаць касманаўтам.

Але немцы, як і беларусы, не ўсе любяць вострае, а часта перавагу аддаюць ціхім назіранням, шпацырам, наведванням рамантычных куточкаў свайго краю. У гэтым сэнсе прыкладам можа быць унікальны раён шматлікіх каналаў — Шпрэвальд. Пакатацца на лодках па звілістых і нешырокіх каналах, ахінуцца водарам, цішыняй, спакоем — заўжды ёсць жадаючыя. І плаўна перасоўваючыся па вадзе, назіраючы за наваколлем, прыходзіш да высновы, што з усяго можна зрабіць крыніцу радасці і самаўзабагацэння, калі падыходзіць з розумам і павагай да сваёй зямлі і да сябе. Гэтулькі потым бачыш нявыкарыстаных у гэтым сэнсе магчымасцей — ня толькі ў Беларусі, але і ў Нямеччыне.

Многае здолеець змяніць у нашым жыцці ўзаемныя кантакты. У гэтым відавочна зацікаўлены і немцы. Канкрэтныя людзі, з якімі прыходзілася кантактаваць, пацвярджаюць гэта на справе. Эвелін Фішэр, супрацоўніца інстытута міжнародных зносін, рыхтуе вы-

Тэатр

УСЯ НАДЗЕЯ — НА ДЗЯРЖАВУ

Рэдакцыйна-рэпертуарная калегія Міністэрства культуры Беларусі, чыё кола зацікаўленняў і кірункі дзейнасці перадусім вызначалі ды акрэслівалі нацыянальная драматургія і бягучы тэатральны рэпертуар, за нядаўнім часам зліквідавана. Але ўвосень карэспандэнт «ЛіМа» выпала наведаць вельмі карысную лабараторыю драматургаў, якія пішуць для дзіцячых тэатраў /яе вырашана было і налета ладзіць на базе Магілёўскага тэатра лялек/. — лабараторыю арганізавала Міністэрства культуры пасля вялікага перапынку ў падобных мерапрыемствах... Удзел у ёй, адпаведны назіранні і шмат што з прапанаванага на будучыню далі падставу сустрэцца з супрацоўнікамі міністэрства Вацлавам ВАЛАДЗЬКО, выслухаць ды занатаваць для «ЛіМа» ягоны маналог.

ставу сучаснай беларускай мастацкай фатаграфіі. Урсула Балке з Магістрата г. Патсдама і яе калега Кале Паўлік ужо які год наладжваюць аздараўленчыя адпачынкі для магілёўскіх дзетак. Уз Ракаў з Берліна, кіраўнік будаўнічай фірмы, дапамагае чарнобыльскім дзецям.

Хвалюе і характар новых кантактаў. Якімі яны павінны быць? Ясна, што і міласэрнасць і спагадлівасць немцаў, выкліканая чарнобыльскай бядой, нас з'ядналі моцна. Але ці ж можна будаваць узаемныя стасункі толькі на гэтым? Ясна, што не. Вобраз пакутнай зямлі, адкуль прыбываюць на аздараўленне ўсё новыя дзеці, не павінен стаць нейкім стэрэатыпам. Зрэшты, не толькі з мэтамі паратунку, але і з жаданнем падзарабіць многія з нас пазіраюць у бок багатай краіны. У гэтым няма нічога невытлумачальнага. Дзяржава, якая выпрабуе сваіх грамадзян інфляцыяй, да гэтага актыўным чынам спрычынілася. Што застаецца рабіць творчай асобе, якой не хапае грошай на майстарню і нармальнае пражыццё і якая мае магчымасці праявіць свае здольнасці за мяжой? У Нямецчыне нашы дзеячы культуры, як высветлілася, маюць больш зацікаўлены прыём, чым дома. Культурная нацыя шануе мастацтва і паважае тых, хто творыць яго. Але там ёсць і свае паважаныя творцы, нашы здольныя адзінікі могуць толькі дапаўняць культурны працэс, але не замяняць яго сваёй эстэтычнай /як для немцаў/ экзатычнасцю, нечым забытарэалістычным, рэспектыўным.

Вядома, у якой ролі выступае хай сабе і творчы чалавек, што прыехаў на заробкі, — «гастарбайтэр». Ён прапаноўвае свае паслугі за адпаведны кошт. Ці ж так істотна, адкуль ён прыехаў? Галоўнае, што ён атрымлівае таны заробак за добра выкананую працу. І наўна з гэтым звязваць нейкі «творчы поспех», «наладжванне культурных сувязей». Ніхто не будзе лічыцца з краінай, адкуль ідзе «гастарбайтэраўская» хваля мастакоў, музыкантаў і інш. Вельмі ж лёгка спакусіцца змяніць свой стыль і рабіць так, як падабаецца заказчыку, што «агладвае музыку», хоць на радзіме і ходзяць многія ў ролі «незалежных», якіх можа зразумець толькі «цывілізаваны Захад».

Адзінае выйсце — прапагандаваць уласную культуру і рупіцца аб наладжванні сувязей з дзяржаўнымі ўстановамі, творчымі аб'яднаннямі з мэтай трывалых творчых кантактаў — выстаў, семінараў, сустрэч, іншых форм абмену ідэямі і здабыткамі. Нас цікавіць Нямецкае мастацтва, як мінулых часоў, так і сучаснае, а немцаў цікавіць беларускае, якое яны яшчэ амаль што не ведаюць. А дзеля гэтага трэба і мову нямецкую вучыць, і працягчыць нам сваю творчую ініцыятыву. Поккуль што сфера культурных зносін — прастора свабодная ад камерцыйных заслонаў і сумніўных спецыялістаў. Гэта ж не перапродаж машын, да прыкладу. У Мінску ўжо ёсць Інстытут нямецкай культуры імя Гётэ. У Берліне павінен быць аналагічны — беларускі. Мы ж не той народ, які прызвычаены браць, але — даваць, дзяліцца, займацца асветніцтвам, несці веды. І ёсць каму і аб чым распавесці.

Гэта трэба для аднаўлення гістарычнай справядлівасці, памяці. Немцам трэба дапамагчы зразумець, што Беларусь, як і Нямецчына, еўрапейская краіна з вялікім мінулым і незалежнай будучыняй. Натуральная цяга немцаў на Усход, звязаная з развіццём гандлю, эканомікі, культуры, вядзе іх на Беларусь. Не ідэалізуючы іх жыццё, бо ў жыцці канкрэтным усё больш цікавае, каларытнае, змянёе, трэба многае прыняць, што ёсць пазітыўнага ў немцаў. Гэтым мы надзвычай паскорым уласны прагрэс. І самае істотнае — мы будзем мець сапраўдных сяброў, што не здраджваюць, не забываюць, верныя і ў радасці і ў цяжкіх часах. А для беларусаў гэта вельмі важна.

— Першай і асноўнай функцыяй рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі была работа з аўтарамі, што пісалі для драмы, лялек, оперы і г. д. Падчас ідэалагічнае закрукі, — я б так паменаваў сумна вядомаму чыніну, — калегіі навязалі функцыю рэцэнзавання бягучага рэпертуару, фактычна ж — цензуравання. Не самая вялікая радасць... «Далоў дыктатуру чынавенства!» — мовілі былі творцы і... усё нашы супрацоўнікі, як памятаю, уздыхнулі з палёгкаю, цензураваць ад нас ужо нічога не патрабавалі, але вось так, з палёгкаю... нас і скарацілі. Ад усёе калегіі застаўся рэдактар, што займаецца, умоўна кажучы, драмаю, ды рэдактар, што спецыялізуецца на музычным мастацтве. Пры гэтым толькі толькі мы ўсур'ез далучыліся да праблем тэатральнага адраджання, — але ж ці можна сёння, пры ўсёй неадназначнасці і складанасці гэтых працаў, абмежавацца толькі моўнай палітыкай? Я добра разумею ўсё пра духоўныя скарыбы, пра нацыянальную літаратуру для тэатра, што ўжо зрабілася класікаю або набліжаецца да яе, — мы вяртаем забытыя імяны, напалову забытыя творы, але, мяркую, калі новы дзень нам не будзе даваць выбар ідэй ды твораў, пра якое прадзівае адраджанне мы мусім казаць? Але ж тэатральны аўтар не з'яўляецца ніадкуль, — зрэдчас ён, як ведаюць са сваёй практыкі, з'яўляецца ў тэатры самастойна. Аўтара трэба заахвоціць: маральна, матэрыяльна. Памятаючы: перадусім нацыянальную ідэю, што, груба кажучы, праходзіць праз мастацтва, утрымлівае нацыянальны рэпертуар. Хто ім сёння мусіць займацца? Рэпертуарам, які набывае ступень нацыянальнае палітыкі ў галіне культуры...

Верагодна, не толькі два рэдактары з Міністэрства культуры... Пэўныя функцыі працы з аўтарам, арганізацыя працэсу стварэння новага рэпертуару, — гэта па сілах ды па кішэні толькі зацікаўленай дзяржаве. Дакладней, якойсь дзяржаўнай структуры...

Як хараша і слухна ўсведамляць: сёння, як і заўсёды, тэатру патрэбны новы рэпертуар, і трэ было б стварыць такую сітуацыю, каб дамагчыся, мовім так, перавытворчасці рэпертуарных прапаноў. Толькі так колькасць напісанага зрушыцца да якасці. Я падмацоў гэтую выснову назіраннямі. Яшчэ ў 1986 годзе мы ў Віцебску правалі першы беларускі нацыянальны фестываль. Тады ў афішу патрапіла сем аўтараў, якія дэбютавалі як драматургі. Нас абсалютна слухна папракалі за тое, што ўзровень п'ес і іх сцэнічнага ўвасаблення не зрабіўся высокім. Але нас, арганізатараў, апраўдвала адно: мы закладалі падмурак, які, нягледзячы ні на што, мацуецца.

Але тамсама, у Віцебску, надарыліся і такія крытычныя выступленні, пасля якіх сёй-той з перспектывных аўтараў кінуў гэтую неперспектывную драматургію. Пайшлі тыя, хто толькі-толькі пачаў пісаць! Таму ў 1989 годзе ў Гародні, сярэд п'ес майстроў і іх агульнага добрага ўзроўню, не было ні новых імянаў, ні перспектывных заяў, ідэй, прапаноў. Яшчэ больш драматычным стаўся гомельскі фестываль 1992 года, — гэты па ідэі нацыянальнага фестывалю мы нават не адважыліся назваць фестывалем, сціпла паменаваўшы яго аглядам. Гомельская сітуацыя нібы адкінула нас у год 1986, да пачатку, — і п'есы пішуцца, і спектаклі ставяцца, а з'яў — няма.

Скажу шчыра: пасля сканання былой дзяржаўнай сістэмы сітуацыя ў драматургіі быццам бы праяснела. Адбылося шмат графаманаў, кан'юнктуры, іншых прыстасаванцаў /варта было такому напісаць штосці пра партызан, вайну і да т. п., а рэдакцыйна-рэпертуарнай калегіі не знайсці ў п'есе вартасцей, як яе вярталі нам з рэзалюцыяй, накладзенай у ЦК: «Прашу еце раз уважліва перачытаць п'есу і сабраць нам рэзультаты». Драматургічнае паветра пачысцела, але і зрабілася... радзейшым. Бо разам з графаманамі пайшоў і сёй-той з вартых аўтараў. А «Паўлінцы», «Несцерцы» ды «Пінскай шляхце» грунтаваць рэпертуар тэатру немагчыма. «Галава» І. Сідарука /«Вольная сцэна»/ ды «Звон — не малітва» І. Чыгрынава /Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы/ — вось і ўсе новыя назвы гомельскай агляднай афішы... Час паказаў, што нават стварыўшы тэатр-лабараторыю нацыянальнай драматургіі «Вольная сцэна», мы не вырашылі і дзясцят часткі рэпертуарных праблем. Тэатр-лабараторыя шукае, але працу засяроджвае на адной-двух п'есах, больш проста не пацягне. Працэс у маштабах рэспублікі мусіць ахапіць нейкая іншая структура... Правесці конкурсы, сабраць фестывалі, выдаць зборнікі, — усё ківваюць на міністэрства; зрэшты, нам ад пачатку сваёго было наканавана рабіцца пасрэднікамі між аўтарам і тэатрам... І ў «Князі Наваградскім» Вольгі Іпатаваў менавіта пільнае рэдактарскае вока ўгледзела опернае лібрэта, — п'еса прызначалася для драматычнага тэатра. А сёння варта было б мець цэлы хаўрус гэтых пільных вачэй, якія б разгледзелі і тэмы, і сюжэты, і ідэі, звязаныя іх з аўтарамі, што маглі б даць рады кожнай слухнай прапанове. Паспрыялі б наладзіць такую неабходную сёння перавытворчасць літаратуры, прызначанай для тэатра. Дарэчы, адзіны механізм сёння для канчатковага пераводу нашых абласных тэатраў на нацыяналь-

ную дзяржаўную мову — гэта дзяржаўзаказ. Ім мы ўплываем на рэпертуар, а праз рэпертуар, як бы хто да гэтага скептычна ні ставіўся, пэўным чынам праводзім дзяржаўную палітыку. За мінулы год яе падтрымалі трыццаць восем дзяржаўзаказаў. Калі памеркаваць перад афішаю, праз дзяржаўзаказ прайшоў важкі кавалак рэпертуару: перадусім гэта спектаклі на нацыянальнай мове і нацыянальных аўтараў. На жаль, наша нацыянальная свядомасць мусіць мацавацца задужа значнымі сумаі, прынамсі, толькі імі можна зацікавіць сталых прафесійнікаў, але зусім не сталых грамадзян, якія яшчэ не надта ўяўляюць ды ўсведамляюць свае мастакоўскія абавязкі перад дзяржавай. У такіх варунках сама сабою паўстае праблема зацікаўлення творцаў, заахвочвання творцаў, чыё мастакоўскія адметнасці спрацоўваюць на аўтарытэт нацыі ды дзяржавы. Увесь свет такіх людзей заахвочвае, але які тэатр, які творца мусіць быць адначасна перад усімі? Натуральна, для пэўнай падтрымкі ды гарантый спрыяння творчым дасягненням... Безумоўна, для тэатра статус нацыянальнага здабытку мусіць дастаць стабільнасць ды працягласць работы, мова, рэпертуарна-творчая платформа. Такіх калектываў у нас адзінікі. Але трэба памятаць, што статус нацыянальнага здабытку не павінен даваць калектыву тэатра выгоды на ўсё астатняе жыццё. Тэатры могуць набыць яго, а можа і страціць. Дый стаўленне да самога тэрміна «нацыянальны здабытак» мусіць быць асцярожнае. Што, Рускі тэатр Беларусі, які так даўно ды плённа працуе на аўтарытэт і творчую значнасць рэспублікі, — не нацыянальны здабытак? Хай сабе тэатры набываюць гэты статус, але трэба, перапрашаю за не дужа далікатную фармулёўку, каб яны яго адпрацоўвалі...

Можа быць, статус тэатра істотна паўплывае і на творцаў, якія прапаноўваюць свае п'есы для пастановак. Перакідаючыся з тэмы на тэму, зазнаю, што колькі гадоў таму менавіта першы сярэд роўных — Купалаўскі тэатр — адкрыў публіцы драматурга Буграмева, і, лічу, мы ўсе ўскосна вінаватыя ў тым, што ён цяпер працуе за межамі Беларусі, але ж у яго ёсць новыя п'есы, і, як калісьці пісалі з ЦК, тэатрам трэба было б пільней, уважлівей угледзецца ў іх. Ёсць у нас Сяргей Кавалёў, — амаль усё ягоныя п'есы ўжо пастаўлены ў Расіі; ёсць Сідарук, Клімовіч, Адамчык, Кулік, Арахоўскі, Маслянічына, Асташонак, Ягоўдзік, Якімовіч /настаўнік са Слоніма, што піша для дзяцей/, — цэлая група людзей, кожны з якіх заслугоўвае і ўвагі, і падтрымкі, бо я магу пералічыць і іншыя імяны, — Алексіевіч, Іпатава, Рогцікаў, Пракопчык, Кудраўцаў, Трапіеў, Крумер і Міхайлаў — яны пайшлі або адбылі ад драматургіі, лічу, менавіта праз недастатковае заахвочванне сваіх творчых намераў. У застойныя часы драматург мог спакойна восем-дзясці месяцаў працаваць над п'есаю, а потым на ўзнагароджанне за яе набыць сабе машыну; цяпер за падобны тэрмін ён здолее хіба на адно кола зарабіць... Але не дай Бог яму патрапіць пад рынкавае кола: зрэшты, нам вядома, што па большыні сваёй заказваюць сёння тыя, хто ў стане прыстойна заплаціць. І таму ўся надзея — на дзяржаву...

Запісала Жана ЛАШКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19.

Тэлефоны:
прыёмная рэдакцыі

332-461
намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985
аддзель:
публіцыстыкі
332-525
пісьмаў і грамадскай думкі
331-985
літаратурнага жыцця
332-462
крытыкі і бібліяграфіі
332-204
паэзіі і прозы
332-204
музыкі
332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў
332-462
навін
332-462
мастацкага афармлення
332-204
фотакарэспандэнт
332-462
бухгалтэрыя
268-640

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛіМ». Рукапіс рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень.
па пятніцах

Друкарня
«Беларускі Дом друку»

Індэкс 63856. Наклад 17.000.
Нумар падпісаны 5.01.1993 г.
П 123456789 10 11 12
М 123456789 10 11 12

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку, загадчыку аддзела прозы і паэзіі газеты «Літаратура і мастацтва» Юрасю Свірку з прычыны напатакушага яго гора — смерці жонкі.
Калектыву тэатра «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне рэдактару аддзела прозы і паэзіі Юрасю Свірку ў сувязі са смерцю жонкі Вольгі Міхайлаўны.
Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы Казлоўскай Людміле Іосіфаўне з прычыны напатакушага яе гора — смерці маці.
Калектыву Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва і Беларускага дзяржаўнага архіва навукова-тэхнічнай дакументацыі выказваюць глыбокае спачуванне дырэктару архіва-музея Запартыка Ганне Вячаславаўне з нагоды напатакушага яе гора — смерці маці.

ПАНАДЗЕЛАК

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ
10.00 Пад купалам Сусвету.
10.10 Пшы хайлі на жарты.
10.15 «Чылімнічы прайскі».

КАНАЛ «АСТАНІНА»

5.00, 8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 24.00 — Навіны.
5.20 Рашыня разлівага.
5.30 Рашыня.

КАНАЛ «РАСІЯ»

16.50 Выратаванне 911.
17.45 Руская віза.
18.15 Абрамадабра.
18.45 Свята кононы дзень.

АУТОРАК

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ
8.00 Раніца рэспублікі.
8.10 Пад купалам Сусвету.
8.20 Надвор'е.

«Аўтамабіліст» /Екацярынбург/. 3-ці перыяд.
12.25 Вечар у Раўбічах.
13.30 Навіны.
13.40 Дзевялая хроніка.

КАНАЛ «АСТАНІНА»

5.00, 8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 24.00 — Навіны.
5.20 Рашыня разлівага.
5.30 Рашыня.

КАНАЛ «РАСІЯ»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті.
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзевялях людзей.

СЕРАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ
8.00 Раніца рэспублікі.
8.10 Пад купалам Сусвету.
8.20 Надвор'е.

рыля.
10.15 III Міжнародны фестываль «Адраджэнне беларускай кэмпі».
11.25 Парабыттыка. Музычная праграма-жарт.

КАНАЛ «АСТАНІНА»

5.00, 8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 24.00 — Навіны.
5.20 Рашыня разлівага.
5.30 Рашыня.

КАНАЛ «РАСІЯ»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті.
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзевялях людзей.

ЧАЦВЕР

ФЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

8.00 Раніца рэспублікі.
8.10 Пад купалам Сусвету.
8.20 Надвор'е.
8.30 Пшы хайлі на жарты.

КАНАЛ «АСТАНІНА»

5.00, 8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 24.00 — Навіны.
5.20 Рашыня разлівага.
5.30 Рашыня.

КАНАЛ «РАСІЯ»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті.
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзевялях людзей.

ПЯТНІЦА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

8.00 Раніца рэспублікі.
8.10 Пад купалам Сусвету.
8.20 Надвор'е.
8.30 Пшы хайлі на жарты.

КАНАЛ «АСТАНІНА»

5.00, 8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 24.00 — Навіны.
5.20 Рашыня разлівага.
5.30 Рашыня.

КАНАЛ «РАСІЯ»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті.
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзевялях людзей.

СУБОТА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

8.00 Раніца рэспублікі.
8.10 Пад купалам Сусвету.
8.20 Надвор'е.
8.30 Пшы хайлі на жарты.

КАНАЛ «АСТАНІНА»

5.00, 8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 24.00 — Навіны.
5.20 Рашыня разлівага.
5.30 Рашыня.

КАНАЛ «РАСІЯ»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті.
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзевялях людзей.

НЯДЗЕЛЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

8.00 Раніца рэспублікі.
8.15 Пад купалам Сусвету.
8.25 Пшы хайлі на жарты.
8.30 Слова да чалавека.

КАНАЛ «АСТАНІНА»

6.00, 17.30, 24.00 Навіны.
6.20 Рашыня гімнастыка.
6.30 Тэлеэразагляд.

КАНАЛ «РАСІЯ»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті.
7.25 Дакументальны фільм «Ніч».
7.45 Мульці-пымці.

